

T.C

İSTANBUL 29 MAYIS ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

MÜTAREKE DÖNEMİ REKLAMCILIK VE İLÂNÂT ÖRNEĞİ:

ALEMDAR GAZETESİ (15 ARALIK 1918- 31 ARALIK 1919)

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Fetih Kutay AYCIL

Danışman:

Dr. Öğr. Üyesi Zekeriya TÜRKMEN

İSTANBUL

2025

T. C.
İSTANBUL 29 MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

MÜTAREKE DÖNEMİ REKLAMCILIK VE İLÂNÂT ÖRNEĞİ:
ALEMDAR GAZETESİ (15 ARALIK 1918-31 ARALIK 1919)

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Fetih Kutay AYCIL

Danışman:
Dr. Öğr. Üyesi Zekeriya TÜRKMEN

İSTANBUL

2025

TEZ ONAY SAYFASI

T. C.

İSTANBUL 29 MAYIS ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Tarih Anabilim Dalı'nda 200322YL07 numaralı Fetih Kutay AYCIL'ın hazırladığı “*Mütareke Dönemi Reklamcılık ve İlanât Örneği: Alemdar Gazetesi (15 Aralık 1918- 31 Aralık 1919)*” konulu yüksek lisans tezi ile ilgili tez savunma sınavı, 18/09/2025 günü (11:00 – 13:00) saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin başarılı olduğu oy çokluğu ile karar verilmiştir.

Dr. Öğr. Üyesi Zekeriya TÜRKMEN
İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi
(Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı)

Doç. Dr. Özlem ÇAYKENT
İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi

Doç. Dr. Salim AYDIN
Milli Savunma Üniversitesi

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Fetih Kutay AYCIL

18.09.2025

ÖZ

Alemdar Gazetesi, hem ilk dönemi 1912-1913 yılları arasında hem de Mütareke Dönemi 1918-1922 yılları arasında yazılarıyla ve muhalif kimliğiyle kendinden söz ettiren bir gazete olmuştur. Araştırmacılar, öncelikli olarak Mütareke Dönemi Alemdar Gazetesi'nin basın-siyaset ilişkileri ve Refi Cevat Ulunay'ın siyâsî yazıları üzerinde durmuşlardır. Gazetenin ilân ve reklamcılık politikalarına dair bir değerlendirme ise yapmamışlardır. Bu tez, Mütareke Dönemi Alemdar Gazetesi'nin ilân ve reklamcılık politikalarını değerlendirmeyi amaçlamıştır. Bu çalışma, şu sorulara cevap arar: Dönemin sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik ilişkileri, Mütareke Dönemi Alemdar Gazetesi'nin reklam ve ilanlarına nasıl yansdı? Dönemin siyâsî yapısıyla yayımlanan ilanlar arasındaki ilişki nedir? Hangi ilân türleri yayımlanmıştır? Bu tez çalışmasının ele aldığı başlıca konular bunlardır.

Anahtar Kelimeler:

Mütareke Dönemi, Refi Cevat, Reklamcılık, Tüketim, İlânât

ABSTRACT

Alemdar Newspaper made a name for itself with its articles and oppositional stance during both its initial period (1912–1913) and the Armistice Period (1918–1922). While researchers primarily focused on the political writings of Refi Cevat Ulunay and the newspaper's role in press-politics relations during the Armistice Period, they didn't conduct an evaluation of Alemdar Newspaper's advertising and announcement policies during that time. The thesis aims to evaluate the advertising and announcement policies of Alemdar Newspaper during the Armistice Period. It explores questions such as: How did the sociocultural and socioeconomic relations affect the advertisements and announcements in the Alemdar Newspaper during the Armistice Period? What was the relationship between the political structure of the period and the advertisements? What type of advertisements were created? These are the main issues addressed in this research.

Keywords:

Armistice Period, Refi Cevat, Advertising, Consumption, Announcement.

ÖNSÖZ

Reklam ve tarih... En büyük iki tutkum bu iki dala tutunarak bu çalışmayı meydana getirdiğim için bir hayli mutluyum.

Öncelikle, tezimin yapım ve yazım aşamasında bana kılavuz olan tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Zekeriya Türkmen'e, yüksek lisans süreci boyunca bana yol gösteren Prof Dr. Ali Akyıldız'a, beni bugüne getiren ve bana her zaman destek olan annem Hülya Aycıl'a ve babam Osman Oktay Aycıl'a, tez aşaması sırasında yardımcı olan dostlarım Duru Kalıpçıoğlu, Can Baykal ve Arş. Gör. Yağız Doğan'a teşekkürlerimi ve şükranlarımı ve adını sayamadığım tüm dostlarıma minnettarlığımı sunarım.

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
BEYAN	iii
ÖZ	iv
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
KISALTMALAR	ix
TABLO LİSTESİ	x
GİRİŞ.....	1
1. Mütareke Dönemi Türk Basını, Reklam ve İlânât	1
2. Literatür, Çalışmanın Amacı ve Yöntem	11
1. BÖLÜM: REFİ CEVAT ULUNAY VE ALEMDAR GAZETESİ	18
1.1. Refi Cevat'ın Hayatı ve İlk Dönem Gazeteciliği	18
1.2. İlk Dönem Alemdar Gazetesi (1911-1913).....	20
1.3. İlk Dönem Alemdar Gazetesi'nin Yayın Özellikleri ve İdari Yapısı	21
1.4. İlk Dönem Alemdar Gazetesi'nin Yazar Kadrosu	24
1.5. İlk Dönem Alemdar Gazetesi'nin Siyâsî Tutumu	24
1.6. İlk Dönem Alemdar Gazetesi'nin İçeriği	26
1.7. Refi Cevat'ın Sürgün Edilmesi ve Sürgünden Dönüşü	27
1.8. Mütareke Dönemi Alemdar Gazetesi ve Refi Cevat	29
1.9. Mütareke Dönemi Alemdar Gazetesi'nin Yayın Özellikleri ve İdari Yapısı	31
1.10. Mütareke Dönemi Alemdar Gazetesi'nin Yazar Kadrosu	34
1.11. Mütareke Dönemi Alemdar Gazetesi'nin Siyâsî Tutumu	35
1.12. Mütareke Dönemi Alemdar Gazetesi'nin İçeriği	36
1.13. Millî Mücadele'nin Ardından Refi Cevat	36
2. BÖLÜM: MÜTAREKE DÖNEMİ ALEMDAR GAZETESİ'NDE ÖZEL VE RESMÎ İLÂNLAR/REKLAMLAR.....	38
2.1. Zâyi İlânları (Kayıp İlânları)	38
2.2. İrtihâl (Ölüm) ve Defin İlânları	40
2.3. Akid/Nişan/Velîme (Evlilik) İlânları.....	41
2.4. Seyahat İlânları.....	43
2.5. Şirket İlânları	44
2.6. Avukatlık ve Hukukla İlgili İlânlar	45
2.7. İş Arama/İşçi Arama İlânları	47
2.8. Yayımlanmış Eser İlânları (Âsâr-ı Münteşire).....	48
2.9. Gayrimenkul İlânları	52
2.10. Lokanta/Birahâne/Pastane-Tatlıcı İlânları.....	55
2.11. Farklı Hizmet Kollarına Dair İlânlar	57
2.12. Müzâyede İlânları	61
2.13. Sağlık İlânları	61
2.14. Eğlence Yeri İlânı.....	66

2.15. Davet/Önemli Gün İlanları	68
2.16. Eğitim-Öğretim Kurumları ve Öğretmen İlanları	69
2.17. Ticarethâne/Perakende İlanları	71
2.18. Temâşâ İlanları	72
2.19. Bilgilendirme İlanları	76
2.20. Tüketim Ürünleri İlanları	77
2.21. Moda İlanları	82
2.22. Fırka ve Cemiyet, Dernek İlanları	88
2.23. Resmî İlanlar	93
 SONUÇ	 98
BİBLİYOGRAFYA	103
EKLER	110
ÖZGEÇMİŞ	116

KISALTMALAR

Kısaltma	Bibliyografik Bilgi
Bkz./bkz.	Bakınız
BMM.	Büyük Millet Meclisi
çev.	Çeviren
ed.	Editör
h.	Hicrî
HİF.	Hürriyet ve İtilâf Fırkası
İTC.	İttihat ve Terakkî Cemiyeti
m.	Miladî
Nr.	Numara
r.	Rumi
s.	Sayfa
vb.	Ve buna benzer
vs.	Vesaire
yy.	Yüzyıl

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: 1 Şubat 1919-28 Şubat günleri arasında yayımlanan Âsâr-ı Münteşire ilanlarının türü, sayıları ve yüzde oranları.....52

Tablo 2: 1 Ağustos 1919- 31 Ağustos 1919 günleri arasında Alemdar Gazetesi'nde yayımlanan temâşâların yapıldığı sinema/tiyatroların sayıları ve yüzdeleri.....76

Tablo 3: 1 Ocak 1919- 31 Ocak 1919 günleri arasında Alemdar Gazetesi'ne ilan veren fırka ve cemiyetlerin ilan sayısı ve yüzde oranları.....89

Tablo 4: 28 Haziran 1919- 5 Temmuz 1919 günleri arasında Sıhhiye Müdüriyeti'nin yayınladığı Emraz-ı Sariye vukuat tablosu.....94

GİRİŞ

1. Mütareke Dönemi Türk Basını, Reklam ve İlânât

Basın, insanlık tarihinin etrafında şekillenen ve güncelliğini koruyan, her dönemin önemli güçlerinden ve unsurlarından biridir. Basın, aynı zamanda kamuoyunun nabzının tutulması, kitleleri harekete geçirmesi bakımından en önemli güç unsurlarından biridir.

Basını daha geniş tanımlamak istersek, belirli bir zaman aralığında birden çok dalda haberleri içerisinde bulduğumuz ve fikirleriyle topluma dokunan tüm yayın ürünlerini içerisine almaktadır. Ekseriyetle günlük olan gazeteler, haftalık, 15 günlük veya 30 günlük periyotlarda yayımlanan dergiler, televizyon ve radyo, günümüzde sosyal medya araçları gibi tüm kitle araçlarından aktarılan her şey basını oluşturur. Basının önemi ise gücünden meydana oluşur. Basın, her şeyden önce çağdaş toplumun önemi yapı taşlarından biridir. Özgür bir basın, aynı zamanda usulüne göre işleyen bir demokrasinin göstergesidir.¹

Basın aracı olan gazetenin ortaya çıkışı da oldukça eskiye dayanır. İlk çağlardan itibaren insanların hem kendi yaşadıkları hem de etrafında yaşadıklarını sunma ihtiyacı sırasıyla mağara resimleri, tabletleri ve yazının gelişimini, İlk ve Orta çağlarda sözlü iletişim ürünlerinden olan tellâlların kullanılmasını, Roma İmparatorluğu'nda kullanılan Acta Pulica ve Acta Diurna gibi toplumu da ilgilendiren haberlerin sunulmasını, gazetenin öncüsü olan haber mektuplarını ortaya çıkarmıştır. Matbaanın gelişmesi, dünya üzerinde ticâretin gelişimi ve öneminin artması ile haberleşme ihtiyacını arttırmış ve haber mektupların ortaya çıkışı, 17.yy'daki gazetelerin gelişmesinde en önemli etkenlerden olmuştur. İlk gazete ise, 1605 yılındaki *Nieuwe Tijdingen* ya da 1609 yılındaki *Avis Relation Oder Zeitung* olduğuna dair basın tarihinde tartışmalar süregelmektedir.

¹ Nuri İnüğür, *Basın ve Yayın Tarihi*, İstanbul: Çağlayan Kitabevi, 1982, s.19-20.

Gazete ve gazeteciliğin esas patlama noktası ise Endüstri Devrimi ile olur. Endüstri Devrimi'nin getirdiği sosyoekonomik, toplumsal ve siyâsî hayat değişkenliği, ulaşım araçları ve sistemlerinin hızlanması, okur-yazar oranının artışı ve gelir düzeylerindeki iyileşmeler, hayat kalitesinin artması, modanın değişimi, yeni sınıfların oluşumu, kilisenin güç kaybetmesi, sansürün ortadan kalkışı, ifade özgürlüğünün doğal bir hak olarak görülmesi, tahta dizgilerin bırakılması gibi basın teknik sistemlerinde yaşanan gelişmelerin yanı sıra kâğıt sanayisinde yaşanan olumlu gelişmeler gibi etkenler gazete ve gazeteciliğin önünü açmıştır. Gazete, artık seçkin bir zümrenin tekeline çıkarak halka inmiş, bu sayede de geniş kitlelere yayılıp günümüzdeki halini almıştır.²

Türk dünyasında gazetecilik faaliyetleri ise Osmanlı Devleti'nde başlamıştır. Osmanlı Devleti'nin Avrupa'daki gazeteciliğin gelişiminden haberdar olduğunu bilinmektedir.³ Buna istinaden ilk olarak 1795 yılında İstanbul'da Fransızlar tarafından *Bulletin des Nouvelles*⁴ çıkarılmıştır. Fransız devleti tarafından çıkarılan bu gazete siyâsî amaçları gözetmektedir. Daha sonra Osmanlı Devleti'nde çıkarılan 1796 yılında *Gazete Française de Constantinople*, İzmir'de 1821 yılında *Le Spectateur*, 1824 yılında *Smyrne*, 1828 yılında *Le Courrier de Smyrneen* gibi Türkiye'deki yabancı dilde yayımlanan gazeteler Osmanlı Devleti'nde topraklarında basının canlanmasına ön ayak olan gazeteler olmuşlardır.

Osmanlı Devleti'ndeki ilk Türkçe gazete ise; Mısır eyaletinde 1828 yılında çıkarılan *Vekayi-i Mısriyye*'dir. Gazetenin çıkarılma amacı ise; hem tarım ve endüstride yaşananların eğitici şekilde halka aktarılması hem de Kavalalı Mehmet Ali Paşa dönemi Mısır idarecilerinin propagandasıdır.

Görülen odur ki; Osmanlı Devleti'nde basınla ilgili bir hususa dikkat çekmek gerekilirse bu bilgi, iletişim ve haber alma ihtiyacından değil devletin kendi girişimleriyle

² Mehmet Özçağlayan, "Gazetelerin Gelişimi ve Gazeteciliğin Geleceği (Yeni Teknolojiler ve Medya Ekonomisi Açısından Genel Bir Değerlendirme)", *Marmara İletişim Dergisi* 13/13 (2008): 133-135.

³ Orhan Koloğlu, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Basın*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1992, s.11.

⁴ Bulletin des Nouvelles, Eylül 1795 yılında Fransız elçiliği tarafından çıkarılmıştır. Amacı, Fransız Devrimi'nde yaşanan olayları ve olaylar sonucunda ortaya çıkan kazanımları İstanbul'daki vatandaşlarına duyurmaktır. Ayda iki gün çıkarılan gazete, 6-8 sayfa olarak basılmıştır. Detaylı bilgi için bkz. Salim Alan, "Tanzimat Dönemi (1831-1876) Osmanlı Basını ve Vakayii Mısriyye", *Kastamonu İletişim Araştırmaları Dergisi* 3 (2019): 47.

gazete ve gazetecilik kavramı ortaya çıkmış olmasıdır.⁵ *Vekayi-i Mısriyye* ‘nin ardından yine 1830 yılında Mehmet Ali Paşa tarafından *Vekayi-i Giridiye* çıkarılmıştır.⁶

Daha sonra İstanbul’da ise II. Mahmut tarafından 11 Kasım 1831 tarihinde *Takvîm-i Vekayi* çıkarılmıştır. Burada amaç ise; halkın, devletçe yapılan her türlü faaliyetin anında öğrenilmesini sağlamak olarak belirtilmiştir.⁷ Zaman içerisinde, Osmanlı Devleti’nde gazetecilik öğrenilmiş ve sağlam bir zemine oturmaya başlanmıştır. İlk yarı-resmî gazete olan *Cerîde-i Havâdis* 1840 yılında çıkarılmıştır. 1860 yılında ise ilk özel gazete *Tercümân-i Ahvâl* çıkarılarak gazetenin eğitici yönü ortaya konulmuş ve basındaki devlet tekeli ortadan kalkmaya başlamıştır.

Daha sonra çıkan 1862 çıkarılan *Tasvîr-i Efkâr* yine Türk basın ve gazeteciliği tarihi açısından mihenk taşı oldu. *Muhbir* (1866), *Basîret* (1869), *İbret* (1870) gibi gazeteler ve buralarda çalışan Ali Suâvi, Şinâsi, Agâh Efendi, Nâmık Kemal, Ali Efendi gibi değerli gazetecileri ortaya çıkararak hem daha sonra oluşacak gazeteci neslinin önünü açtı hem de gazeteciliğin nasıl olması gerektiğini gösterdi.⁸

1878-1908 dönemi yani Sultan II. Abdülhamid devri ise; Osmanlı aydınları ve yönetime muhalif olanlar tarafından İstibdat Dönemi basını olarak adlandırılır. Sansürlerin, Türkçe ve Türkçe dışı basın olarak fark etmeksizin uygulandığı, sansürler için nezaretlerin ve komisyonların kurulduğu, gazetecilerin tutuklandığı, gazetelerin tek düze çıktığı, kelimelerin yasaklandığı bir dönemdir. Özellikle siyasal ve toplumsal konulara yönelik yazılara uygulanan baskı ve sansürlerden dolayı yazarlar, dergicilik, sanat ve edebiyat gibi daha bireysel alanlarda kendilerini geliştirmeyi tercih etmişlerdir. Bu sansür; gazetecilerin tutuklanması, iktidara muhâlif aydın ve yazarların Osmanlı ülkesinden Avrupa ülkelerine veya diğer yerlere kaçmasıyla birlikte yurt dışında çıkarılan ‘‘Sürgün Basını’’ yaratmıştır. Bu yayınlardan bir grup ise daha sonradan siyâsî anlamda etkili oluşumlardan olan Jön Türk (Genç Türkler) yayınlardır.

II. Meşruiyet dönemi ise; 1908’den 1918’e kadar süren, Abdülhamit’in 33 yıllık monarşi yönetiminden kaynaklı baskının kırıldığı ve çok renkli bir basın hayatının tabiri

⁵ Koloğlu, *Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Basın*, s.14.

⁶ Kenan Demir, ‘‘Osmanlı Basının Doğuşu ve Gazeteler’’, *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 5 (2014): 61.

⁷ Takvîm-i Vekayi, h.5 Cemaziyülahır 1247./r.30 Teşrîni-evvel 1246.

⁸ Hıfzı Topuz, *II. Mahmut’tan Holdinglere Kadar Türk Basını*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2003, s.13-27.

caizse basın çılgınlığının yaşandığı bir dönemdir. Yetkin ya da yetkin olmayanın yayın çıkardığı, çoğunun on sayıya bile ulaşmadan kapandığı bir dönemdir.

Öyle ki, basının Osmanlı ülkesinde olmadığı tek vilâyet kalmamıştır. Bu basın patlaması o kadar ilerlemiştir ki, çeşitli yasa ve kanunlarla bu patlama önlenmeye çalışılmıştı. Bu da basının gücünün, etkisinin ve öneminin anlaşıldığının bir diğer göstergesidir. Bu dönemin bir diğer özelliği önceki dönemlere nazaran basının siyâşleştirilmesi, basın mensuplarına yönelik cinayetlerin artması, basın mensuplarının tutuklanması, sürgünler, basın grevleri olmuştur.⁹ Tez konumuz olan *Mütareke Dönemi Reklamcılık ve İlânât Örneği: Alemdar Gazetesi (15 Aralık 1918-31 Aralık 1919)*'in ana kaynağı olan Alemdar Gazetesinin yayın hayatındaki ilk dönemi de II. Meşrûtiyet döneminden sonra 13 Ağustos 1912'de başlamaktadır.¹⁰

Mütareke Dönemi ise “Türk Basın Tarihinin” bir diğer önemli devridir. 30 Ekim 1918'da Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasıyla birlikte başlayan süreç, Lozan Barış Antlaşması'nın imzalanmasına kadar devam eder. Bu dönem siyâsî tartışmaların kamuoyunda sıkça yer aldığı, insanların ümitsizliğe kapılıp, çıkış yolu aradığı, işgal kuvvetlerinin gelmesiyle birlikte demografik ve sosyoekonomik yapısının değiştiği bir dönem olmuştur.

Bu sürecin kurtuluşunu, işgal kuvvetleriyle iş birliği içerisinde yürütmek isteyen, manda fikrini savunan silahlı mücadeleden çekinen ve uzak duran İstanbul'daki padişah VI. Mehmet Vahdeddin yönetimiyle, Anadolu'da bir mücadele başlanmasının gerektiğini, Millî Mücadele'nin tek kurtuluş yolu olabileceğini savunan, manda ve sömürge sistemini kabul etmeyen Büyük Millet Meclisi Hükûmeti (BMM), dönemin iki ayrı siyâsî kutbu olmuştur.¹¹ Bu mücadelenin yansıması olarak Millî Mücadele karşıtı ve Millî Mücadele yanlısı olarak ayrılan basın, yayın yerine göre de İstanbul Basını ve Anadolu Basını olarak ayrılmıştır.

Bu dönemde, basının gücünün farkında olan Millî Mücadele karşıtları ve Millî Mücadele yanlıları kamuoyunu yönlendirmek, kendi fikirlerinin meşruiyetini sağlamak

⁹ Detaylı bilgi için bkz. Özgür Turan, “Osmanlı Basın Hayatının Seyri ve Meşrutiyet Yıllarında Süreli Yayınlar”, *Asos Journal Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi* 131 (2022): 299-312 ve Koloğlu, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Basın*, s. 53-61.

¹⁰ Erol Karcı, “Alemdar Gazetesi”, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/detay/1180/Alemdar-Gazetesi> (*Atatürk Ansiklopedisi*, Erişim Tarihi: 22 Eylül 2023): 1.

¹¹ Mütareke Dönemi için bkz: Mete Tunçay, “Mütareke İstanbul'u (1918-1923.)”, *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*, II, 242-251.

ve fikirlerine destek toplayabilmek adına basını kullanmıştır. Millî Mücadele karşıtı basın, Millî Mücadelecileri isyancı ve anarşist olarak niteleyerek Millî Mücadelecileri itibarsızlaştırırken, Millî Mücadele yanlısı basın, vatan, kurtuluş mücadelesi gibi kavramlarla ideolojik zeminini oluşturmaya çalışmaktaydı.

Bir taraf, bu mücadelenin hayalperest ve içi boş olduğunu iddia ederken, bir tarafta bu mücadelenin gerçekliğinden ve kutsallığından bahsetmekteydi. Millî Mücadele karşıtları, Millî Mücadele yanlılarını İttihatçılıkla suçlarken, Millî Mücadele taraftarları ise bu ithamı aklama çabasındaydı.¹²

Bu dönemin bir diğer özelliği ise, basın dünyasında sansürün daha çok kendini hissettirmesidir. İstanbul basınının bağımsızlığını oldukça etkileyen bu faktörden dolayı zaman zaman gazetelerde boş sayfaların çokça bulunduğu sayfaların yayınlandığı görülmüştür. Buna örnek olarak ‘*Tasvîr-i Efkâr*’ın 23 Mayıs 1919 tarihindeki, 2732 numaralı sayısı ve *Payitaht* Gazeteleri verilebilir.¹³

Alemdar Gazetesi’nde de zaman zaman bu sansür görülmekte ve ayrıca 1913 yılında Hariciye Nezâreti’ne bağlı Matbuat-ı Hariciye’nin ve Dahiliye Nezâreti’ne bağlı Matbuat-ı Dahiliyenin birleşmesi sonucu oluşan Matbuat Umum Müdüriyeti’den¹⁴ de zaman zaman açıklamalar ve ilânlar verilmektedir. İstanbul basını, yabancı işgal kuvvetlerinin İstanbul’u fiili kontrol altına almasından dolayı kısa süreli olarak sık sık denetime uğramaktayken, Anadolu basını ise Anadolu’daki yerel idarenin dağınık ve organize olmamasından dolayı sansürden daha az etkilenmekteydi.¹⁵

İstanbul basınında Millî Mücadele’den yana olan gazeteler ve dergilere bakıldığında; *Tasvîr-i Efkâr*’i başa alınabilir. Bu gazeteyi önemli kılan, cephelere muhabir göndererek doğru bilgileri yerinden aldırılmaya çalışmasıdır. Ruşen Eşref’in Sivas Kongresi’ne gönderilmesi ve Mustafa Kemal’in resminin ve biyografisini yayınlaması da onu diğer önemli kılan faktörlerdendir.

¹² Mustafa Özbey, ‘‘Millî Mücadele’de Basın ve Alemdar Gazetesi’’ (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1990), s.31-33.

¹³ Yücel Özkaya, ‘‘Millî Mücadele Başlangıcında Basın ve Mustafa Kemal Paşa’nın Basınla İlişkileri’’, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 1/3 (1985): 871.

¹⁴ Emin Alp Malkoç, ‘‘Basın Yayın Genel Müdürlüğü (Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi)’’, [https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/detay/692/Bas%C4%B1n_Yay%C4%B1n_Genel_M%C3%BCd%C3%BCr%C3%BCl%C3%BCk%C4%9F%C3%BC_Matbuat_ve_%C4%B0stihbarat_M%C3%BCd%C3%BCr%C3%BCl%C3%BCk-i_Umumiyesi](https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/detay/692/Bas%C4%B1n_Yay%C4%B1n_Genel_M%C3%BCd%C3%BCr%C3%BCl%C3%BCk%C4%9F%C3%BC_Matbuat_ve_%C4%B0stihbarat_M%C3%BCd%C3%BCr%C3%BCr%C3%BCl%C3%BCk-i_Umumiyesi) (*Atatürk Ansiklopedisi*, Erişim Tarihi: 1 Mart 2022): 2.

¹⁵ Detaylı bilgi için bkz. Ender Korkmaz, ‘‘Mondros Mütarekesi Döneminde Sansür’’, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları* 19/20 (2011): 29-55.

Diğer gazetelerden Vakit gazetesinin yanında İkdam Gazetesi'nin Ankara'ya ilk muhabir gönderen gazete olması ayrıca önem taşımaktadır. İleri gazetesi yönetimi de BMM yönetimini maddi bakımdan desteklemiştir. Ankara'nın ilk günlük gazetesi olacak Yenigün, Akşam Gazetesi, Mehmet Akif Ersoy'un başyazar olduğu *Sebîlürreşâd* ve daha sonraki adıyla *Sırât-ı Müstakîm* dergisi de İstanbul basınında Millî Mücadele'den yana olan basına örnektir.¹⁶

İstanbul Basınında Millî Mücadele karşıtı olan gazeteler ve dergiler ise; Refi Cevat Ulunay'ın baş yazarlığını yaptığı Alemdar Gazetesi, *Peyâm* ve *Sabah* gazetelerinin birleşerek ortaya çıkan ve başyazarı Ali Kemal olan *Peyâm-i Sabah* gazetesi, İngiliz Muhipleri Cemiyeti'nin kurucusu olan Said Molla'nın çıkardığı *Türkçe İstanbul*, Tarık Mümtaz Göktepe'nin çıkardığı *Ümit* dergisi ve Refik Halid Karay tarafından çıkarılan *Aydede* dergisidir.

Anadolu basınında ise Millî Mücadele'den yana olan gazete ve dergilere baktığımızda Selim Polat tarafından Erzurum'da çıkarılan *Albayrak* gazetesi zamanında İttihat ve Terakkî'nin sözcüsü iken Millî Mücadele yıllarında Doğu Vilayetleri Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti'nin sözcüsü olmuştur.

Açıksöz Gazetesi ise, Kastamonu'da Hüsnü Açıksöz tarafından çıkarılan ve yine o çevrenin Müdâfaa-i Hukuk Cemiyetlerinin sözcüsü olan gazetedir. *İzmir'e Doğru* ise 16 Kasım 1919 yılında çıkarılan ve Balıkesir'de yayımlanan ve İzmir Sorunu konusunda farkındalık yaratması önemli bir gazetedir. Gazetenin sahibi Vasıf Çınar iken başyazarlık görevini ise Mustafa Necati üstlenmiştir.

Hukuk-ı Beşer ise İzmir'de çıkarılan ve Hasan Tahsin'in başyazarlığını üstlendiği gazetedir. *Yeni Adana* ise Adana'da, Ahmet Remzi Yüreğir tarafından çıkarılan ve Adana bölgesinde etkinliğini sürdüren gazetedir. *İstikbal* gazetesi ise 10 Aralık 1918 yılında Trabzon'da çıkarılan ve Trabzon Muhâfaza-i Hukuk-ı Millîye'nin sözcüsü olan gazetedir.¹⁷

¹⁶ Özbey, "Millî Mücadele'de Basın ve Alemdar Gazetesi", s.37 ve İzzet Öztoprak, "Millî Mücadele Basını", https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/detay/328/Mill%C3%AE_M%C3%BCCadele_Bas%C4%B1n%C4%B (*Atatürk Ansiklopedisi*, Erişim Tarihi: 19 Şubat 2021): 1-2.

¹⁷ Detaylı bilgi için bkz. Faruk Söylemez, "Millî Mücadele'de Kuzeybatı Anadolu Basını: Açıksöz Gazetesi", *Millî Mücadelenin Yerel Tarihi 1918-1923 (Cilt 1): İzmir, Aydın, Manisa, Uşak, Kütahya, Afyonkarahisar, Eskişehir*, proje ed. Mustafa Göleç, Zeynep Kevser Şerefoğlu ve İlhami Danış, Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi, XI, s.495-510, Bünyamin Ayhan, Kuva-yı Milliye'nin Propaganda Gazetesi: İzmir'e Doğru, *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 10/20 (2008): 325-343.

Millî Mücadele karşıtı, Anadolu Basınının ürünlerinden olan *Ferdâ* Gazetesi, Ali İlmi tarafından çıkarılan Fransızlar tarafından fonlanan gazetedir. Yine Adana'da *Adana Postası* da Millî Mücadele karşıtıydı. Balıkesir bölgesinde *İrşad* ve *Selâmet*'i aynı kişi Ömer Feyzi tarafından çıkarılmıştır. *Zafer*, *Kürsü-i Millet* de yine aynı şekilde Millî Mücadele karşıtıydı.¹⁸

Bunun yanı sıra bir de üçüncü bir kol olarak “Yabancı Dildeki Basını” görmekteyiz. 1918-1922 yılları arasında toplam 225 adet süreli yayın, 17 farklı şehirde çıkmıştır. Almanca, Arapça, Arnavutça, Çerkesce, Ermenice, Farsça, Fransızca, İbranice, İngilizce, Kürtçe, Rumca vs. gibi dillerde mizahî, siyâsî, tıbbî gibi konularda süreli yayın çıkmıştır.¹⁹

Görülen o ki, Mütareke Döneminde, II. Meşrutiyet döneminde kavranan ve daha da içselleştirilen basın gücü ve özgürlüğü, bu buhranlı dönemde bile farkındalığını konuşturmuş ve ellerinde imkânı olan aydınlar, yazarlar kıt imkanlarına ve sansürlere rağmen basının gücünü kullanmaya, kitleleri hareketlendirmeye, savunduğu siyâsî politikayı kabul ettirme ve yayma hedefi gütmüştür. Alemdar Gazetesini de bu çerçevede ele almamız gerekmektedir.

Ekonomik koşullar, kültürel koşullar ve siyâsî koşullar; Mütareke Dönemi'nin ilânât ve reklamcılığını da anlamamıza ön ayak olması açısından önemlidir. Unutulmaması lazımdır ki; ilân ve reklamcılığın tarihte serüveni ile basın tarihinin serüveni aynı doğru üzerinde gitmektedir. Çünkü; reklam verenin ya da ilân verenin yazılı ve görsel anlamda kitlelere ulaşması için ve tüketici ile üreticinin bir araya gelebilmesi, köprü kurabilmesi için gazetelere ve basına ihtiyacı bulunmaktaydı.

Reklam alan basın için de bir gelir kapısı, basının estetik anlamda geliştirmesini sağlayan ve yeni düzenlemeleri yaratmasına yardımcı olan ve aynı zamanda ilân ya da reklam aldığı yere göre de imtiyaz kazanabileceği bir faktördür. Reklamın ve ilânın bir diğer tanımı ise şu şekildedir. “İlân ya da reklam, kamu ilgisini sağlamak amacını taşıyan bilgi sunumudur. Bir düşüncenin ya da ürünün üstünlüğünü garanti etmek amacıyla

¹⁸ Öztoprak, “Millî Mücadele Basını”, s.2-3.

¹⁹ Detaylı bilgi için: Uygur Kocabaşoğlu ve Aysun Akan, Mütareke, Millî Mücadele ve Erken Cumhuriyet Dönemlerinde Yabancı Dillerdeki Süreli Yayınlar (1918-1945), *İnterdisipliner Medya ve İletişim Çalışmaları* 1/1 (2024): 60-78.

övmek anlamına gelir. Amaç, hedef kitleyi sessiz ve boyun eğen topluluktan aktif oyuncular haline dönüştürmektir.”²⁰

Dünyada reklamcılık tarihi, Antik dönemlere kadar uzanan bir geçmişe sahiptir. Duvarlara, kayalara, taşlara, seramiklere, papirüslere tanıtım ve duyuruları yapılması gereken ürünler ya da olaylar çizilmiştir. Antik Yunan’da ise çığırkan ve tellallar gibi sözlü/işitsel bir iletişime dayalı unsurlar kullanılarak çeşitli malların ve ürünlerin reklamı yapılmıştır. Antik Roma’da yine duyurular ve ticari faaliyetler için duvar resimlerinin kullanıldığı görülmektedir. Herculaneum’da tertip edilen gladyatör müsabakaların renkli duvar resimleriyle halka duyurma çalışmaları ve gayreti, reklamcılığın o dönemlerde bile ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Johannes Gutenberg’in 15.yy (yüzyıl)’da modern matbaayı icat etmesi reklamcılığın dönüşümünün başlangıcı olmuştur. Matbaayla birlikte basılı tanıtım anlayışı geleneğinin önünü açmış ve yüzyıllar içerisinde günümüzün vazgeçilmesi olacak reklamcılığın kilometre taşı oluşmuştur.²¹

Osmanlı’da basılı tanıtım anlayışının ilk örneği ise Venedik’te tab’ edilen Osmanlıca “En Ala Altınbaş Tiryak” isimli kremin el ilânı olmuştur. Osmanlı Devleti’nde ilk reklam çalışması örneğidir. İlk siyasal reklam ise 1799 yılında Fransızların Mısır Seferi sırasında halka yaptıkları fethin meşruiyetini sağlamak amacıyla dağıttıkları el ilanları olmuştur. Osmanlı Devleti’nde ilk reklam içeren basımı gerçekleyen gazete ise *Spectateur Oriental*’dir.²²

19. yy’in ilk yarısına kadar İslam dünyasında ve Osmanlı’da özellikle ihtiyaçlar kadar üretilmesinin önemi ve ekonomik sistemini buna göre kurması ilânları biraz daha önemli olayları haber verici hale getirdi ve ekonomik tarafı arkada kaldı. Bu düzeni değiştiren nokta; Avrupa’nın serbest piyasa ekonomisinin yıllar içerisinde gelişimi ve yeni pazarlara açılması, ellerindeki ürünlerinin tanıtımının gereksinimiyle birlikte ilâncılığı ve reklamın geliştirmesi gazetenin de Osmanlılar tarafından benimsenmesiyle birlikte Osmanlı topraklarında yerli reklamcılık ve ilâncılık başladı.²³

²⁰ Orhan Koloğlu, “Osmanlı Toplumunda Modernizasyon Aracı Olarak Reklamcılık”, çev. Hülya Balcı, *Toplumsal Tarih* 6 (Nisan 1999): 46.

²¹ İlkay Burak Taşkiran, “Reklamcılığın Tarihsel Gelişimi”, *TRT Akademi Dergisi* 9/21 (2024): 390-392.

²² Mehmet Emin Yardımcı, Sema Yılmaz Genç ve Duygu Süloğlu, “Osmanlı Devleti’nde Reklamın Tarihsel Gelişimi ve Ekonomiye İlk Yansımaları”, *Sosyal Bilimler Metinleri* 1 (2017): 89-90.

²³ Koloğlu, “Osmanlı Toplumunda Modernizasyon Aracı Olarak Reklamcılık”, s.47.

İlk dönemlerde reklamcılık ve ilânât, devlet tekelindeyken yerli gazetelerde siyâsî reklam amacıyla verilmekteydi. Örneğin, *Vekayi-i Mısriyye*'de devletin bastığı kitaplar, valinin kurulan sağlık merkezindeki bedava sağlık hizmetinin ilânı gibi ilânlar verilirken çok sınırlı da olsa tek düze özel reklamcılık örneğini de kendi içerisinde bulundurur. Daha sonraki süreçte de verilen ilânların ve reklamların sayısı artar. *Vekayi-i Giridiye* 'de ise hiçbir ticari ilân bulunmamaktadır.²⁴

Mısır eyaletinde durum böyleyken başkentte 1831 yılında *Takvîm-i Vekayi* çıkarılmış ve burada da *Vakayi-i Mısriyye* 'ye benzer bir reklamcılık ve ilânât politikası güdülmüştür. Birtakım edebi eser ve devletin Feshane fabrikasının ilanı dışında ticari ilânlara ilk dönemde yer verilmemiştir.²⁵

Özellikle 1838 Osmanlı-İngiliz Ticâret Antlaşması imzalanmasıyla ithal ürünlerin Osmanlı topraklarına girmesi, 1839 Tanzîmat Fermanı'nın imzalanmasıyla birlikte Batılılaşma sürecinin hızlanması hem yeni tüketim alışkanlıklarını ve bunları tüketecek sınıfı yaratmıştır. Bu dönemden sonra ilk özel ilân verenlerin sayıları da artmıştır.

İlânât tarihimiz açısından da önemli olan *Cerîde-i Havâdis* 'te ilk defa ilânât sözcüğü kullanılmış ve ilânât başlığında gayrimenkul satışlarının yayınlanacağını bildirmiştir. Resmî ilânları ise ilk sayfada vermiştir. *Cerîde-i Havâdis* 'in sahibi Churchill²⁶, bununla da sınırlı kalmayarak okur mektupları, bulmacalar, matematik problemleri vs. gibi eğlenceli işleri de topluma kazandırarak reklam ajansı özelliğini taşımıştır. Ayrıca satılan ürünler için satıcı-alıcı arasında köprü olarak aracılık görevini de yapmıştır.

Bu dönemde Avrupa'dan gelen birçok ürünün de tanıtımının ve reklamının *Cerîde-i Havâdis* 'te yapıldığı görünür. Duvar kâğıdı, büyüteçler, duvar boyası, gazozlu limonata, altın ve gümüş ziynet eşyaları, tiyatro kumpanyaları, doktorlar ve eczacıların

²⁴ Hamza Çakır, "Osmanlı Dönemi İlk Türkçe Gazetelerinde Reklam (1828-1864)" (Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996), s.46-51

²⁵ Çakır, "Osmanlı Dönemi İlk Türkçe Gazetelerinde Reklam (1828-1864)", s. 58-62.

²⁶ Ceride-i Havâdis gazetesinin sahibi William Churchill, Morning Herald, Londra ve Tory gazetelerinde muhabirlik yapan gazeteci ve tüccardır. Churchill, 1836'de Kadıköy'de av gezintisine çıkar. Olay sırasında sarhoş olduğu düşünülen Churchill, mesire alanında bir çocuğu vurur. Daha sonra halk tarafından linçlenen Churchill, karakolda da kötü muamele gördüğünü söyler. İngiliz vatandaşı olan Churchill'in bir diplomatik kriz yaratmasından dolayı dönemin Hâriciye Nâzırı Akif Paşa görevden alınır. Churchill'e çeşitli maddi imtiyazların yanı sıra, Türkçe gazete çıkarma imtiyazı da verilir. (Miyop Churchill Olayı: Aysel Çelik Sonar, "Ceride-i Havadis Gazetesi'nin Tematik İndeksi", *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi* 53 (Bahar 2023): 31, Nedim İpek, "Churchill Vak'ası (1836)", *Belleten* 59/256 (1995): 661-714.

ilânâtları, çamaşırhane, ayakkabı dükkânı, fotoğrafçılık gibi ürünlerin tanıtımını yapmaktaydı.²⁷ İlk ölüm ilânları da yine *Cerîde-i Havâdis*'te görülmüştür.²⁸

1860 yılında ise ilk özel gazetelerin basılmasıyla birlikte, reklamcılık tarihi açısından da önemli olaylar yaşanmıştır. Gazetelerin reklam tarifelerini düzenli bir hale getirmekle beraber, ilâncılığın önemine ve kazanımlarına dair yazılar yazılmaya başlanmıştır. Bunun yansıması olarak, ilân verenlerin sayısının da artmasının yanında ekonomik gelişmelerde eklenince yayımlanan ilân sayılarında ve ilân çeşitliliklerinde artış söz konusu olmuştur. Fransız zeytinyağından, yılbaşı hediyelerine, tiyatro oyunlarından, gayrimenkule, diş macunundan, elektronik el aletlerine, yeni ve eski usul tedâvi yapan doktorlardan, ilâç ilânlarına kadar geniş bir geniş bir ilânât portföyü olmuştur.

Osmanlı'da, reklam ve ilân sektöründeki gelişmelerin hızla artışı ve ivme yakalaması ise 1880'li yıllara denk gelir ve 20.yy'ın ilk yıllarında ise Avrupa standartlarına ulaşır. Hatta bu dönemlerde Osmanlı Devleti'nde reklam ajansları kurulmuş ve ilân verenlere profesyonel destekler verilmiştir. Resimli ilânlar denenmiş ve ilân verenin güvenilirliği sağlamak amaçlı hanedanın arması, padişahın mührü kullanılmıştır. İlk ticari rehber, *Cervati Freres et D. Fatzea* ise 1880 yılında çıkarılmıştır. Ürün çeşitliliği hızla artmış, yerel ve yabancı üreticiler arasındaki rekabet kızışmıştır, ayrıca yabancı doktorlarının ilânları yerli doktorlar karşısında hızla gerilemiştir. İlgi çekici ve deneysel reklamların sayıları ise hızla artmıştır.²⁹

Özetle, Osmanlı ülkesinde reklamcılık tarihi, basın tarihiyle birlikte paralel olarak gelişen biri kol olmuştur. Osmanlı'daki Batılılaşmanın etkisi bu iki ayrı kola da yansımış, zaman içerisinde ikisi de geliştirmiştir. Gazeteler kendi neslini yaratırken, ilâncılık ise ayaklarını toprağa sağlam basacak hamlelerini yapmıştır.

Mütareke Döneminde basın artık hem iletişim için hem kamuoyu için eşsiz bir öneme sahip olduğunun farkındayken, reklam ise gazeteler için eşsiz bir öneme sahip olduğunu bilinmektedir. Bunun kanıtı, koca bir sayfasını reklam ve ilânlara ayırması,

²⁷ Koloğlu, "Osmanlı Toplumunda Modernizasyon Aracı Olarak Reklamcılık", s. 46.

²⁸ Tevfik Çavdar, *İz Bırakan Gazeteler ve Gazeteciler*, Ankara: İmge Kitabevi, 2007, s.17.

²⁹ Koloğlu, "Osmanlı Toplumunda Modernizasyon Aracı Olarak Reklamcılık", s. 47-48, ve detaylı bilgi için bkz. Orhan Koloğlu, *Reklamcılığımızın İlk Yüzyılı (1840-1940)*, İstanbul: Reklamcılık Vakfı Yayınları, 1999.

ilânlar için bir tarife belirliyor olması, ilgi çekici metinler hazırlaması, resim ve fotoğraflar kullanmasıdır.

2. Literatür, Çalışmanın Amacı ve Yöntem

Literatürümüzde Alemdar gazetesine ait birçok çalışmanın yer aldığını görmekteyiz. Bu çalışmalar, genellikle Refi Cevat ve Alemdar gazetesinin hem II.Meşrutiyet hem de Mütareke Dönemine ait siyâsî tutumları ve siyâsî yazıları ve siyâsî bağlantılarını çözümleyen çalışmalar olmuştur.

Bunların arasından içerisinde ilânât sayfasının endeksini de barındıran Şemsi Özlem Duman'ın 2019 yılında kaleme aldığı yüksek lisans tezi *Alemdar gazetesine Göre 1919 yılı siyâsî olayları*³⁰ adı eseri ilgi çekicidir. Tez, Refi Cevat'ın hayatından başlar. Mütareke Dönemi Alemdar Gazetesi'nin fiziksel yapısı ve yazar kadrosuna dair bilgiler verir. Millî Mücadele'nin önemli siyâsî olaylarını ve figürlerini ele alır. Ardından da 1919 yılı Alemdar Gazetesi'nde yazılan yazıların çevirilerini vererek, Alemdar Gazetesi'nin dönemin olaylarına tepkisinin ve yorumunun ne olduğuna dair bizi bilgilendirir.

Diğer faydalandığımız ve birçok defa alıntılama yaptığımız Sebahaddin Mihçî'nin *Refi Cevat Ulunay ve Alemdar Gazetesi* adlı doktora tezi³¹ de çalışmamızda oldukça fazla yararlandığımız ve içerik bakımından oldukça tatmin edici bir çalışmadır. Refi Cevat'ın hayatı konusunda detaylı bilgi bulunması, her iki dönem Alemdar Gazetesi'nin detaylı bir şekilde ana kaynağından alıntılar ve bulgular yaparak sunması bakımından oldukça önemlidir. Döneminin siyâsî olaylarına karşı Alemdar Gazetesi'nin gösterdiği reaksiyonları ve yorumlarını yine birincil elden aktarması çalışmayı önemli ve değerli kılmaktadır.

Dilek Tüzün'ün yüksek lisans tezi olan *Türk Basın Hayatında Muhalif Bir Tavrı: Alemdar Gazetesi*³² eseri de yine Alemdar gazetesinin yazar kadrosunu aktarmasının dışında Alemdar Gazetesi'nin siyâsî cemiyetle olan ilişkilerinin kanıtlarını sunması

³⁰ Şemsi Özlem Duman, "Alemdar Gazetesine Göre 1919 Yılı Siyâsî Olayları" (Yüksek Lisans Tezi, Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019), s.1-424.

³¹ Sebahaddin Mihçî "Refi Cevat Ulunay ve Alemdar Gazetesi" (Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020), s.1-294.

³² Dilek Tüzün, "Türk Basın Hayatında Muhalif Bir Tavrı: Alemdar Gazetesi (1919-1921)" (Yüksek Lisans Tezi, Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019), s. 1-70.

açısından önem teşkil eder. Mustafa Özbey'in *Millî Mücadele'de Basın ve Alemdar Gazetesi* adlı yüksek lisans tezi³³ yine Alemdar Gazetesi ve Refi Cevat'ın hayatını çalışmak isteyen araştırmacılar için önemli kaynaktır.

Sezer Maralli'nin *Alemdar ve İkdâm gazeteleri ve Millî Mücadele* adlı yüksek lisans tezi;³⁴ Alemdar gazetesinin Millî Mücadele döneminde bakış açısını ortaya koyarken diğer dönem gazetesi olan İkdâm gazetesiyle birlikte alınması, karşılaştırma yapılması bakımından önem taşır. Metin Ayışığı'nın *Refi' Cevat Ulunay: Bir İngiliz Muhibbinin Millî Mücadele Dönemi Yazıları* kitabı³⁵ da yine hakkında bakılması gereken kitaplardandır. Kitap, Refi Cevat'ın Alemdar'daki yazılarını ve makalelerini ele alır. Ayrıca Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi de Refi Cevat ve Alemdar Gazetesi'ne ait resmî yazışmaları içerisinde barındırdığından yararlanabilecek kaynaktır.

Bir diğer zikredilmesi gereken kaynak Refi Cevat ve Alemdar Gazetesi'yle bağlantılı olan Ali Birinci'nin *Hürriyet ve İtilâf Fırkası: II. Meşrutiyet Devrinde İttihat ve Terakki'ye Karşı Çıkanlar*³⁶ kitabıdır. Çalışmayı önemli kılan nokta; özellikle II. Meşrutiyet dönemine ait siyâsî atmosfer, tartışmalar, beklentiler, siyâsî cemiyetler, dönemin önemli aktörleri, Hürriyet ve İtilâf Fırkası'nın teşkilatlanma süreçleri, Hürriyet ve İtilâf'ın destekleyen basın, Hürriyet ve İtilâf Fırkasıyla- İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin zıtlaşmaları, 1912 Seçimleri, Arnavutluk Meseleleri, Bâb-ı Âli baskını, Mahmut Şevket Paşa'nın suikast sonucu öldürülmesi gibi Refi Cevat'ın gazeteciliğinin ilk döneminde yaşanan ve onun hem gazetecilik hayatını hem de siyâsî hayatını şekillendiren olayları detayla bir şekilde ortaya koymaktadır.

Tespit edilen odur ki; Alemdar gazetesinin ilâncılık ve reklamcılık tarihiyle ilgili özgül bir çalışma bulunmasa da özellikle bu çalışmalar, Refi Cevat Ulunay'ın II. Meşrutiyet ve Mütareke Dönemi'ndeki gazeteciliğini, yaşadığı atmosferi ve siyâsî ilişkilerini ele almış. Döneminde önemli siyâsî olaylarının Refi Cevat'ın gözünden aktararak ve Alemdar Gazetesi'ne yansımalarını ortaya koymuş. Alemdar Gazetesi'nin Hürriyet ve İtilâf Fırkası (HİF)'le olan bağlantısı tespit edilmiştir. Ayrıca, Alemdar

³³ Mustafa Özbey, "Millî Mücadele'de Basın ve Alemdar Gazetesi", s. 1-89.

³⁴ Sezer Maralli, "Alemdar ve İkdâm gazeteleri ve Millî Mücadele" (Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2021), s.1-228.

³⁵ Metin Ayışığı, *Refi' Cevat Ulunay: Bir İngiliz Muhibbinin Millî Mücadele Dönemi Yazıları*, İstanbul: İz Yayıncılık, 2022.

³⁶ Ali Birinci, *Hürriyet ve İtilâf Fırkası: II. Meşrutiyet Devrinde İttihat ve Terakki'ye Karşı Çıkanlar*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2020, s. 1-336.

gazetesinin ekonomik özellikleri nelerdir ve dönemin koşullarına göre değişkenlik göstermiş midir, yazar kadrosunun siyâsî görüşüyle bir bağlantısı var mıdır?, sansüre uğradıysa hangi isimleri almıştır? gibi sorulara cevap vererek literatürdeki boşluğu doldurmaktadır.

Osmanlı Devleti'nde reklamcılık ve ilânât tarihi açısından birçok büyüklü ve küçüklü çalışmalar ve kaynaklar bulunmaktadır. En önemli, en kapsamlı ve yegâne kaynak Orhan Koloğlu'nun *Reklamcılığımızın İlk Yüzyılı* (1840-1940) kitabıdır.³⁷ Kitap, dönemlere ayrılarak o dönemin reklamcılık politikalarının neler olduğunu, hangi gelişmelerin neyi ortaya çıkardığını göstermekle birlikte görsel kaynaklar konusunda da oldukça zengindir. Döneme ait olmasa da Hamza Çakır'ın *Osmanlı Dönemi İlk Türkçe Gazetelerinde Reklam (1828-1864)* adlı doktora tezi³⁸ Osmanlı'nın ilk dönem reklamcılığın gelişme sürecini anlatması bakımından kaynak bir eser olarak kullanılmalıdır.

Zafer Toprak'ın *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Reklamcılık* makalesi³⁹, batılılaşma ve tüketim ilişkisini ele alarak dönemin Cerîde-i Havâdis'ten otel ilanları, fotoğrafçılık, seyahat, büyük mağaza ilânlarından örnekler sunarak dönemin reklamcılığa dair bir bakış açısı ortaya çıkarmaktadır.

Yine, Zafer Toprak'ın *Tarihçiliğin Alanı: Reklamın Tarihi* makalesinde⁴⁰, Osmanlı burjuvazi-tüketim ilişkisini, 19.yy Osmanlı Devleti ekonomisi ile batılı devletlerin ilişkisini ele alır. Reklamın kültürel öge olarak kabul edilmesini gerektirdiğini dile getirir. Reklam ve tüketimin günümüzde interdisipliner bir konu olduğunu ve reklam tarihçiliğinin de gereksiniminden bahseder.

Mehmet İvrendi, İsmail Akbal ve Murat Canitez'in ortaklaşa kaleme aldığı *Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Yıllarında Gazete Reklamları ve Uygulamaları* adlı makalesinde⁴¹, Osmanlı Devleti'ndeki gazete ve reklamcılığının gelişimine dair bir bakış sunar. Reklamda kullanılan slogan ve mesajlara yer verir ve çözümlemesini yapar. Hedef kitle analiziyle birlikte farklı yaklaşımların neden uygulandığını nedeniyle birlikte sunar.

³⁷ Koloğlu, *Reklamcılığımızın İlk Yüzyılı (1840-1940)*, s. 1-336.

³⁸ Çakır, "Osmanlı Dönemi İlk Türkçe Gazetelerinde Reklam (1828-1864)", s. 1-226.

³⁹ Zafer Toprak, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Reklamcılık", *Boğaziçi* 2 (1988): 22-29.

⁴⁰ Zafer Toprak, "Tarihçiliğin Alanı: Reklamın Tarihi," *Tarih Vakfı'ndan Haberler* 19 (Ocak 1993): 7-8.

⁴¹ Mehmet İvrendi, İsmail Akbal ve Murat Canitez, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Yıllarında Gazete Reklamları ve Uygulamaları" *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 13 (2005): 237-257.

1918-1920 yılları arasında yer alan Akşam, Yenigün, Şûle, İleri, Peyâm-ı Sabah gazetelerinden giyim-kuşam, yiyecek-içecek, terzihâne, doktor ve ilaç, banka ve sigorta ilânlarından örnekler verilerek çeşitli yönlerden tanıtım ve çözümlemesi yapılır.

Mehmet Emin Yardımcı, Sema Yılmaz Genç ve Duygu Süloğlu'nun ortaklaşa yazdığı *Osmanlı Devleti'nde Reklamın Tarihsel Gelişimi ve Ekonomiye İlk Yansımaları* makalesi⁴², ilk siyâsî reklam, ilk Osmanlıca basılan ilân, ilk yerli ilân, ilk reklam tarifi gibi Osmanlı Devleti'nin reklamcılığı açısından ilklerini ortaya koymasından dolayı önemli bir kaynaktır. Reklamın, Osmanlı Devleti'ne geç kullanmasının nedeni olarak matbaa ve gazetenin ülkeye geç gelişi vurgulanır. 1838 Baltalimanı Antlaşması'nın imzalanmasından sonra yaşanan ticaret anlaşmalarıyla birlikte hem kitlesel işsizliğe hem de yerli üreticinin yabancı tüccarlarca geri planda kalması gibi faktörlere yer verir. *Vekayi-i Misriyye*, *Vekayi-i Giridiye*, *Takvîm-i Vekayi*, *Ceride-i Havâdis*'teki reklamcılık politikaları neler olduğu ortaya koyulur. Kitap ilânları, giyim-kuşam ilânları, gıda ilânları, içki ilânları, kuaför ilânları, güzellik ilânları, kozmetik, sağlık, ilaç, protez, eş eşyası gibi ilân türlerine dair örnekler verilir.

Ayşe Hanife Kocakaya'nın *Osmanlı Devleti Döneminde Reklamcılık Anlayışı ve 1908-1909 Tanin Gazetesi Örneği* makalesi⁴³, özellikle bir gazetenin reklamcılık politikası üzerine derinlemesine araştırma yapılması bakımından önem taşımaktadır. Çalışma, reklamcılığın kısa tarihi ve gelişiminin ardından siyaset-reklam ilişkisine yer verir. Tanin Gazetesi'nin çeşitli ürünlerini kategorize eder. Bunlar: kültür-sanat ve eğitim ilânları, hazır giyim ve manifatura ilânları, sağlık, ilaç ve doktor ilânları, makine ve teçhizat ilânları, gıda, kozmetik, kurumsal tanıtım ve duyuru, emlak, banka, turizm eğlence, alkol ve tütün ilânlardır. Bu ilânların sayıları ve dağılımları tablolar halinde verilerek nicel anlamda tespiti sağlanmıştır. Aynı zamanda adı en fazla geçen işletmeler gibi, işletmelerin kökenleri gibi (Yerli/Yabancı) verilere yer verilmiştir. Ayrıca 1908-1909 yılları karşılaştırılarak bir sene içerisinde yaşanan değişimler gözlemlenmiştir. Bu yönüyle eser, reklamcılık tarihi açısından referans kaynak olarak değerlendirilebilir.

⁴² Mehmet Emin Yardımcı, Selma Yılmaz Genç ve Duygu Süloğlu, "Osmanlı Devleti'nde Reklamın Tarihsel Gelişimi ve Ekonomiye İlk Yansımaları", *Sosyal Bilimler Metinleri* 1 (2017): 86-104.

⁴³ Ayşe Hanife Kocakaya, "Osmanlı Devleti Döneminde Reklamcılık Anlayışı ve 1908-1909 Tanin Gazetesi Örneği", *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 15/1 (2016): 119-148.

Literatürdeki bu eserler, Osmanlı Devleti'nde reklamcılığın hangi aşamalardan geçtiği, siyasetin ve yönetimin aldığı kararların reklamla olan ilişkisiyle birlikte bunun ilânlara ne şekilde yansıdı gibi sorularına cevap bulur. Ayrıca Osmanlı Devleti'ndeki gazetelerde reklam dili nedir, hangi reklam teknikleri kullanılmıştır. Batılılaşmanın reklamcılık üzerindeki etkisi nedir, reklam tarihçiliğinin hangi sorularına cevap verebilmektedir, reklamcılığın tüketim alışkanlıklarıyla bir bağlantısı var mıdır, varsa nedir? gibi sorularına cevap arayarak literatürdeki boşluğu doldurmayı amaçlamıştır.

Konuyla bağlantılı olarak kullanılabilecek ve faydalanılabilecek kaynaklar ve çalışmalar olarak; Osmanlı döneminin tüketim alışkanlıklarına dair çalışmaların da yapıldığı görülmektedir.

Nevin Çoşar'ın *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Tüketim Alışkanlıkları çalışması*⁴⁴ Osmanlı'da tüketim alışkanlıklarının değişimi ve dönüşümü ve bu dönüşümün sonucu olarak çıkan tüketim ürünlerinin neler olduğunu koyması bakımından literatür için ehemmiyetlidir.

Derviş Tuğrul Koyuncu ve Muhammet Ali Tiltay'ın *Tanzimat Sonrası Osmanlı Toplumunun Tüketim Kalıplarında Meydana Gelen Değişimin Dönemin Romanları Bağlamında Değerlendirmesi* adlı makalesi⁴⁵ yine Tanzimat ilanı sonrasındaki Batılaşma etkisinin tüketim biçimlerine nasıl yansıdığını gösterme açısından önemlidir. Mütareke yıllarındaki İstanbul'daki sosyoekonomik değişimler hakkında Zafer Toprak'ın *Mütareke Dönemi İstanbul* maddesi,⁴⁶ Mütareke döneminde dışardan gelen mültecilerin ve askerlerin Osmanlı modası, eğlencesi, zihin dünyasına nasıl değişim kattığını anlamamız açısından bakılabilir.

Mütareke Dönemi'nin reklamcılığınla ve tüketim alışkanlıklarına bağlı olan Mütareke döneminin ekonomik özellikleri ise için Vedat Eldem'in *Harp ve Mütareke Yıllarında Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomisi* kitabı⁴⁷ önem teşkil etmektedir.

⁴⁴ Nevin Çoşar, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Tüketim Alışkanlıkları", 15 Ekim 2010 tarihinde düzenlenen "Açık Ekonomiden Kapalı Ekonomiye Tüketim Alışkanlıkları" başlıklı çalışma, Esnaf ve Ticaret Sempozyumu'nda sunulan bildirinin genişletilmiş halidir.

⁴⁵ Derviş Tuğrul Koyuncu ve Muhammet Ali Tiltay, "Tanzimat Sonrası Osmanlı Toplumunun Tüketim Kalıplarında Meydana Gelen Değişimin Dönemin Romanları Bağlamında Değerlendirmesi", *Uluslararası Yönetim, Eğitim ve Ekonomik Perspektifler Dergisi* 5/2 (2017): 1-19.

⁴⁶ Zafer Toprak, "Mütareke Döneminde İstanbul," *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, VI, 1994, 19-23.

⁴⁷ Vedat Eldem, "Harp ve Mütareke Yıllarında Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomisi, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1994.

Özellikle konumuz bakımından işgal İstanbul’undaki ekonomik durum, ithâlâtın yükselmesi, temel tüketim ürünlerinin fiyatları, memur maaşları, hayat pahalılığı endeksi gibi verileri sunmaktadır.

Bizim bu çalışmamızdaki amaç ise, II. Meşrutiyet sonrası ve Mütareke Dönemi’nin önemli gazetelerinden biri olan Alemdar gazetesinde yapılan ilân ve reklamcılığın gözlemlenmesi olacaktır. Bu yönüyle literatürdeki bir boşluk doldurulmaya çalışacaktır. Alemdar Gazetesi’ndeki 15 Aralık 1918- 31 Aralık 1919’daki ilânların gözlemlenmesiyle birlikte dönemin sosyal, ekonomik, kültürel ve ekonomik bağlantılar arayarak ilânların alt yapısı incelenecektir.

İkinci olarak, Hürriyet ve İtilaf Fırkasıyla yakınlığı ile bilinen ve Millî Mücadele karşıtlığı bir tavır ortaya koyan Refî Cevat Ulunay ve yayımladığı Alemdar Gazetesi’nde ilânlarda medya-devlet ilişkisi ortaya koyabilir mi, bir siyâsî analiz tespit edilebilir mi? sorularına cevap aranacaktır. Üçüncü olarak, ilân verenler kuruluş ve kişiler üzerinden iktisâdî tarih yorumlaması yapılacaktır. Bunun birlikte ilânlardaki mal ve hizmetlerle birlikte Mütareke Dönemi İstanbul halkının tüketim alışkanlığının değerlendirilmesi yapılacaktır.

Çalışma, yöntem olarak 1918-1919 yılları arasındaki Alemdar Gazetesi’ne ait nüshalar birincil elden incelenerek ilânlar tespit edilmiştir. Elde edilen veriler, kategorize ederek sınıflandırılmıştır. Tezde 23 adet ilân türü verilmiştir. Bu ilân türlerinde anlatımı somutlandırmak adına örneklendirme yoluyla sunulmuştur. Tezde 111 adet ilânın örneği mevcuttur. Ayrıca tezde nicel veri olarak; verileri düzenleme, karşılaştırmayı kolaylaştırma, sayısal verileri ortaya koyma ve verilen bilgiyi güçlendirmek amacıyla en çok verilen ilân türlerinden bazılarına ait dört tabloya yer verilmiştir. Ayrıca, reklam dili, hedef kitle, arka planındaki ideolojik, sosyoekonomik ve kültürel bağlam gibi nitel veriler ele alınmıştır.

Alemdar Gazetesi’nin 15 Aralık 1918- 31 Aralık 1919 tarihli sayılarına Beyazıt Devlet Kütüphanesi’ne bağlı Hakkı Tarık Us kütüphanesinden, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Süreli Yayınlar Koleksiyonundan, Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi Açık Erişim Koleksiyon’undan ve Milli Kütüphane’nin Süreli Yayınlar Koleksiyon’dan dijital olarak ulaşılmıştır.

İki bölümden oluşan çalışmada, ilk bölüm Refi Cevat'ın gazetecilik hayatı, Alemdar Gazetesi'nin iki dönem yayın politikası ve gazetenin fiziksel özellikleri, yazar kadrosu özellikleri gibi bilgiler ele alınırken, ikinci bölümde 15 Aralık 1918- 31 Aralık 1919 tarihli Alemdar Gazetesi'ndeki özel ve resmi ilânlar ele alınacaktır.

1. BÖLÜM: REFİ CEVAT ULUNAY VE ALEMDAR GAZETESİ

1.1. Refi Cevat'ın Hayatı ve İlk Dönem Gazeteciliği

Refi Cevat, 1890 yılında Şam'da dünyaya gelmiştir. Annesi Makbule Hanım ve babası ise Vali Muhittin Paşadır.⁴⁸ Babasının devlet görevinden dolayı sürekli tayini çıktığından İstanbul'a gönderilen Refi Cevat dedesi tarafından bakılmıştır. Eğitim hayatına ise Vefa'da Taş Mektep Rüştîyesinde başlamış ve ardından Vezneciler 'de bulunan Şems'ül Maârif adlı okul okuluna gitmiştir. Burada hem yakın arkadaşı olan hem de daha sonraki yıllarda Osmanlı sonra fikir dünyasında etkili olacak Refik Halit Karay ile dostluğu başlamıştır.⁴⁹

Ortaokuldan sonra eğitim hayatına Galatasaray Sultanisinde devam eden Refi Cevat, 1909 yılında mezun olmuştur. Burada Ata Bey, Servet-i Fünûn edebiyatının önemli simalarından olan Recâizâde Mahmut Ekrem, Muallim Nâci, Muallim Feyzî Efendi, Rıfat Bey, Babânzade Naim Bey, Abdurrahman Şeref Bey, Tevfik Fikret gibi önemli isimlerden dersler alarak eğitimini tamamlarken, bu okul onun siyâsî görüşünün oluşmasında önemli etkiler yaratmıştır.⁵⁰

Refi Cevat, gazeteciliğe ilk adımları da bu dönemde atmıştır. Mekteb-i Sultânî'nin üçüncü senesinde arkadaşlarıyla birlikte bir edebi gazete olan *Ertenk*'i çıkarmış; bundan dolayı jurnal edilmiş ve *Ertenk*'in yayın hayatı çok kısa sürmüş ve son bulmuştur. Ardından yine tek sayıda kalan Şükran isimli gazeteyi Hasan, Bedri Kemal, Nihat Hayrullah gibi isimlerle birlikte çıkarmıştır. Burada görevi ise; tiyatro oyunlarının eleştirileri, hikâye ve roman yazmak olmuştur. Refi Cevat, bir süre sonra 1908 yılında *Ferdâ* gazetesine geçiş yapar. Burası gazetecilik mesleğine tam anlamıyla başladığı yerdir.⁵¹

⁴⁸ Abdullah Acehan, "Refi Cevat ve Alemdar Gazetesi", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi* 188 (2010): 120.

⁴⁹ Tüzün, "Türk Basın Hayatında Muhalif Bir Tavrı: Alemdar Gazetesi (1919-1921)", s.9.

⁵⁰ Erol Karcı, "Refi' Cevad Ulunay", (*Atatürk Ansiklopedisi*, Erişim Tarihi: 26 Mart 2021), 1, https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/detay/184/Refi%E2%80%99Cevad_Ulunay.

⁵¹ Özgül Özbek Giray, "Refi Cevat Ulunay'ın Gazetecilik Üzerine Yazıları", *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi* 7/3 (2019): 1677.

Daha sonra, Tevfik Fikret'in tavsiyesi ve referansı üzerine Tanin⁵², de muhabirliğe başlamıştır. Haberlerinin ününün artmasıyla birlikte sarayda da kendinden söz ettirmiş, ilgisini çekmiş ve ardından saray muhabiri olmuştur.

İkdam gazetesinde de bir süre çalışan Refi Cevat burada Ahmet Râsim, Hüseyin Rahmi (Gürpınar), Ahmet Refik (Altınay) ve Abdurrahman Şeref, Ali Reşat, Dr. Rıza Nur, Teodor Kasap gibi önemli yazar kadrosuyla birlikte çalışma fırsatı bulmuştur. Kendi anlatımına göre gazeteciliğin inceliğini burada öğrenmiştir. *İkdam*'ın İttihat ve Terakkî Cemiyeti (İTC) muhâlif bir siyâsî yelpazede olan gazete olması; dönemin siyâsî politikaları, isyanlar, dış politika gibi faktörler, Refi Cevat'ın daha sonraki dönemlerdeki siyâsî düşüncelerinde etkili olmuştur.⁵³

Muhabirlikte kendini geliştiren Refi Cevat, dönemin bir mizahi dergisi olan Gıdık Dergisine geçiş yapmıştır. Refi Cevat, burada; Arı, Nokta, Virgül, R.C, Refi Cevat gibi mahlaslarla 68 yazı yazmıştır. İmzasız yazılar dışında kendisine de ait olduğunu düşünülen yazıları da göz önünde bulundurulduğunda bu sayının artması mümkündür.⁵⁴ *Gıdık*'la birlikte dönemin bir diğer mizah dergisi *Kalem*'de de yazıları mevcuttur.

Bir süre gazete ve dergilerde çalışan Refi Cevat ardından, 1911 yılında *Şehrâh* gazetesine geçmiş ve burada yazı işleri müdürlüğü görevini üstlenmiştir. Bu görevle birlikte, gazetenin işleyişi, görsel tasarımı, haberlerin takibi işlerinde yer almıştır. *Şehrâh* gazetesi, kadrosunda Tâhir Hayreddin Bey⁵⁵, Ahmet Reşit Bey, Düyûn-ı Umûmiye Mühimme Kalemi Müdürü Zeki Bey gibi dönemin önemli İttihat ve Terakkî muhaliflerini içerisinde barındırmakla birlikte hükûmet karşıtı muhaliflerinin sesi olmuştur.

⁵² Tanin Gazetesi: II. Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemlerinde İstanbul'da yayımlanan siyasî gazetedir. Tevfik Fikret, Musa Kazım Kadri ve Hüseyin Cahit tarafından çıkarılan gazete, 1 Ağustos 1908- 31 Ekim 1918 tarihleri arasında 3550 sayı çıkarmıştır. Tevfik Fikret ve Kazım Kadri'nin yönetimden ayrılmasından sonra Hüseyin Cahit Yalçın yönetiminde İttihat ve Terakkî'nin yarı-resmî gazetesi sayılabilecek hale gelmiştir. (Detaylı bilgi için: Ömer Faruk Huyugüzel, "Tanin", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 39, 565-567.

⁵³ Mihçi, "Refi Cevat Ulunay ve Alemdar Gazetesi", s. 17-22.

⁵⁴ Muhammet Can, "Gıdık Gazetesi: İnceleme, Tahlili Fihrist, Seçme Metinler" (Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014), s.22.

⁵⁵ Bkz.Tahir Hayreddin Bey (1875-1937): Aralık 1911 Ara Seçimlerinde; Hürriyet ve İtilâf Fırkası'nın İstanbul mebusu olarak seçilmiştir (bkz. Cezmi Eraslan ve Kenan Olgun, "1876'dan 1950'ye İstanbul Seçim Tarihi", *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*, III, 332-333. Aynı zamanda sivil paşa rütbesiyle 11 Ağustos 1919-11 Eylül 1919 tarihleri arasında Ticaret ve Ziraat nâzırlığı görevinde de bulunmuştur. (Detaylı bilgi için bkz: Sefer Ersin Berzeg, *Kafkas Diasporasında Edebiyatçılar ve Yazarlar Sözlüğü*, Samsun: Nart Yayıncılık,1995).

Gazetenin yazarı Zeki Bey'in özellikle Düyûn-ı Umûmiye'nin başında olduğu dönemde Malîye Nâzırı İttihatçı Cavit Bey'in yolsuzluklar yaptığı iddiasının büyümesi, ardından görevinden alınması ve kaleme aldığı diğer eleştiriler ve iddialarla birlikte oluşan geriliminin sonucu olarak 10 Temmuz 1911 tarihinde Şehzadebaşı'nda öldürülmesi ise⁵⁶ Refi Cevat'ın ileride de devam edecek İttihat ve Terakkî karşıtlığını meydana getirmiştir.⁵⁷

1.2. İlk Dönem Alemdar Gazetesi (1911-1913)

Alemdar Gazetesi, fikir ve yazılarından dolayı sürekli sansüre uğrayan Şehrâh gazetesinin bir serisi olarak doğmuştur. Bunun en büyük kanıtı ise; Şehrâh serisinin son nüshası 109-209 olarak bittiğinden devam niteliğinin taşınması için Alemdar gazetesinin de 1-110 numarasıyla başlamasıdır.⁵⁸ *Hemrah, Darbe, Nevrah, Yeni Yol, Meslek, Bedahet, Mukavemet, Hedef, Necdet* gazeteleri ise sansürlere karşı Şehrâh Gazetesinin ad değiştirerek çıkardığı diğer gazete serileridir.⁵⁹

Alemdar'ın ilk çıkarılma süreci ise, 11 Aralık 1909 yılında Dahiliye Nezâreti'ne verilen dilekçe ile başlar. Bu dilekçenin, Refi Cevat'ın yaşının dönemin basın kanununa göre en az yirmi bir olması gerektiğinden ve o dönem yirmi bir yaşında olmadığından dolayı ret alması üzerine, 3 Mart 1911 tarihinde tekrar dilekçe verilerek bu sefer olumlu cevaplanır ve yayın hayatına başlar.⁶⁰

Refi Cevat, Alemdar'ı tamamen kendi imtiyaz sahibi olarak 13 Ağustos 1912 tarihinde yakın arkadaşı Pehlivan Kadri (Ahmet Kadri) ile çıkarır. Başyazarı olduğu *Teşrih* gazetesini kendi bünyesine ekler.⁶¹ Alemdar Gazetesi'nin ilk dönemi 13 Ağustos 1912-12 Mayıs 1913 tarihlerini kapsayan dönemdir. Bu süreçte çeşitli nedenlerle yayın hayatına ara verildiği görülmektedir. 13-14 Eylül 1912 tarihlerinde Ramazan

⁵⁶ Zeki Bey (1866 Kayseri- 10 Temmuz 1911 İstanbul): Osmanlı Basın Tarihinin üçüncü öldürülen gazetecisi olmakla birlikte, katilleri yakalanıp, yargılanan ilk gazetecidir. (Detaylı bilgi için bkz: Mustafa Güncü, "Zeki Bey Suikastı ve Basın" Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2015.)

⁵⁷ Mihçi, "Refi Cevat Ulunay ve Alemdar Gazetesi", s.22-25.

⁵⁸ Karıcı, "Alemdar Gazetesi", s.1

⁵⁹ Zafer Toprak, "Bir "Evrak-ı Muzır": Şehrâh Gazetesi", *Tarih ve Toplum Dergisi* 37 (Ocak 1987): 45-47.

⁶⁰ Karıcı, "Alemdar Gazetesi", s. 1.

⁶¹ Mihçi, "Refi Cevat Ulunay ve Alemdar Gazetesi" s.35.

Bayram'ının ilk iki günü olması hasebiyle, 20 Kasım 1912'de Kurban Bayramının ilk günü olma nedeniyle, 23 Ocak 1913'te 9 gün Bâb-ı Âli Baskını ve arkasından gelen süreçle beraber dokuz gün, 7-14 Mart 1913 tarihlerinde yazılarından dolayı sekiz gün yayın hayatına ara verdirilmek zorunda kalmıştır. Bu dönemde de daha önceki örneklerde olduğu gibi *Şehrâh*, *Nevrah*, *Yeni Yol*, *Meslek*, *Bedâhet*, *Mukavemet*, *Takvimli Gazete*, *Alem*, *Haberdar*, *Asildar*, *Azim*, *Hedef*⁶² gibi isimleri alarak sansüre uğradığı dönemlerinde⁶³ yayın hayatını sürdürmüşlerdir.

1.3. İlk Dönem Alemdar Gazetesi'nin Yayın Özellikleri ve İdari Yapısı

İlk dönem Alemdar Gazetesi'nin ücretine ve ebatına baktığımızda, 14 Eylül 1911 tarihinde Alemdar Gazetesinin; posta ücretleriyle beraber bir yıllık aboneliğin 108, altı aylık aboneliğin 57, üç aylık aboneliğin 30 kuruş olduğu, bir nüshanın da 10 para olduğu tespit edilmiştir.⁶⁴ 31 Aralık 1912 tarihinde ise; abone şartlarında posta ücretiyle beraber bir senelik aboneliğin 90 kuruş, altı aylığın 50, üç aylığı için 20 kuruş, nüshası için de 10 paradır. Memâlik-i ecnebiyye için ise yıllık 40 frank, altı aylık 22 franktır.⁶⁵ 10 Mayıs 1913 tarihinde de abone şartlarının hiç değişmeden korunduğu görülmüştür.⁶⁶ İzah edildiği gibi, 1911-1913 yılları arasında abonelik fiyatlarında gözle görülen bir değişim söz konusu olmamıştır.

Alemdar gazetesinin ebatı, mevcut olduğu döneme göre ekseriyetle ekonomik sebeplerden ötürü değişkenlik gösterdiğini görülmektedir. Gazete genel olarak 58x41 cm ebatını tercih etmiştir.⁶⁷ Lakin, 38x56, 40x61, 46x62.5, 24x50 cm gibi ölçütlerde de basılmıştır ve çoğunlukla dört sayfa ve beş-altı sütunlara bölünmüş bir yapıya sahiptir.⁶⁸

İlk dönem Alemdar Gazetesi'nde ilânâta dair bilgileri genellikle son sayfada rastlamak mümkündür. İlânların içeriği incelendiğinde; dönemin moda ürünlerini,

⁶² Özbey, "Millî Mücadele'de Basın ve Alemdar Gazetesi" s.12-14.

⁶³ Bkz. Alemdar Gazetesi'nin sansüre uğradığı zaman aralıkları için: Neslihan Kılıç, "Türk Basın Tarihinde Gazetelerin İsim Değiştirmeleri", *Halkbilim Bağlamında Medya ve İletişim* 3, ed. Samet Kılıç, Konya: Eğitim Yayınları, 2021, s.102-104.

⁶⁴ Özbey, "Millî Mücadele'de Basın ve Alemdar Gazetesi", s.14.

⁶⁵ Alemdar, h.21 Muharrem 1331./r.18 Kânûnevvel 1328.

⁶⁶ Alemdar, h.3 Cemaziyülevvel 1331./r.27 Nisan 1329.

⁶⁷ Mihçı, "Refi Cevat Ulunay ve Alemdar Gazetesi", s. 91.

⁶⁸ Karıcı, "Alemdar Gazetesi", s. 2.

mağazalarını, resmî ilânları, dönemin yeni çıkan edebi ürünleri, tiyatroları, ilâç ve doktor ilânları, öğretmen ilânlarının daha yoğun olarak tespit etmek mümkündür.

İlân yayınlama ücreti ve müracaat hakkında ise, 1911 yılında “İdare ve abone ve ilânât vesâire muâmelât için idarehaneye mürâcaat olunur.” ifadesi bulunmaktadır.⁶⁹ 1912 yılına bakıldığında ise; şu ifade görülmektedir. “İdare ve abone ve ilânât-i cedîdeye mûte’allik vesâire muâmelât için idarehanede Hakkı Bey’e mürâcaat olunur.” yazmaktadır.⁷⁰ 1913 yılına bakıldığında; “Her satır için ilânât-i adîden 2, banka ve şirket, umûr-ı sarrafiye ilanlarından 4, havâdis-i sûresinde yazılacak mûtenâ ilânâttan 10 kuruş alınır.” şeklinde beyan vardır.⁷¹

Buradaki adî ve mûtenâ ilanların farkı; mûtenâ ilanlarının daha fazla ilgi çekebilmesi adına kullanılan puntolar, yazı tipi rengi, sayfadaki konumlarından kaynaklanmaktadır.

Bu verilere bakılarak Alemdar Gazetesi’nin 1912 yılında, ilânât ve reklamcılık işlerini birebir olarak yöneterek kurumsal kimlikten uzak bir imaj, profesyonel olmayan ve sistematikten uzak bir politika izlediğini gösterir. 1913 yılında ise, özellikle ilânların kategorize edilmesi, fiyatlandırmanın şeffaf ve detaylı bir şekilde sunulması; Alemdar’ın bir sene içerisinde gazetenin reklam alanındaki ticarileşme beceresini kazandığını sunar.

Bilhassa ilk dönem Alemdar Gazetesi’nin ve Alemdar Gazetesi’nin serilerindeki gazetelerin yönetim kadrosuna bakıldığında, yayınların hem müdürünün hem de sâhib-i imtiyâzının çeşitli zamanlarda değiştiği görülmektedir. 1911 yılında Alemdar gazetesinde sorumlu müdürün Refî Cevat iken 1911 yılındaki Alemdar gazetesinin serisi olan *Şehrâh* gazetesinde hem sorumlu müdürün hem de imtiyaz sahibi olarak Mehmet Hayrettin adı öne çıkarmaktadır. 1911 yılında yine Alemdar gazetesinin serilerinden olan *Nevrah* gazetesinde ise sorumlu olarak Mahir Sait’in adı yer almaktadır. Alemdar serisi *Yeni Yol* gazetesinde ise sorumlu müdür ise Süleyman Rudi’dır. 1912 yılının Alemdar gazetesinde genel müdür Ahmet Kadri iken, Refî Cevat hem sâhib-i imtiyaz hem de müdür-i mesuldür.⁷²

⁶⁹ Alemdar, h.6 Muharrem 1329./r.25 Kânûnuevvel 1326.

⁷⁰ Alemdar, h.21 Muharrem 1331./r.18 Kânûnuevvel 1328.

⁷¹ Alemdar, h.3 Cemaziyülahır 1331./r.27 Nisan 1329.

⁷² Özbey, “Millî Mücadele’de Basın ve Alemdar Gazetesi”, s. 12-14.

Alemdar Gazetesi'nin ilk dönem idâre ve iletişim bilgilerine, diğer bilgilere bakıldığında, 31 Ağustos 1911 tarihli sayısında gazetenin sağ kısmında mahal-i idâre adresi olarak: İstanbul'da Ebu Suud caddesinde 62 numaralı daire-i mahsûsa bilgisi görülmektedir. Telefon numarası ise: 65'tir. Tam ortada ise "Her gün neşr olunur." ibaresini kullanmıştır. Hemen solunda ise Telgraf adresi olarak ise: Dersaadet, "Alemdar" olarak verilmekle birlikte, abone şartlarının altında ise "Millet-i İslamiye ve Devlet-i Osmânîye menfaatine hadim âsar ve makâlât ma'a'l-iftihâr neşredilir." ibaresiyle birlikte gazetenin amacını vermiştir. Bu ifadenin hemen altında ise derc olunmayan evrak iade olunmaz bilgisi verilmiştir.⁷³

29 Ağustos 1912- 28 Ekim 1912 tarihleri arasında mahal-i idâre adresi Bâb-i Âli caddesinde Mesai Matbaasındaki daire-i mahsûsa" olmuştur.⁷⁴ 30 Teşrînîsânî 1912 tarihli Alemdar Gazetesi'nde ise, mahal-i idâre yeri değişmiştir. Adres olarak, İstanbul'da Bâb-ı Âli caddesinde Donanma Cemiyeti ittisâlinde matbaa-i mahsûsadır. Bu döneme ait, telefon ve telgraf adresleri mevcut değildir.

Gazetenin kullandığı slogan ise; "Özü sözü doğru siyâsî akşamları neşr olunur, Osmanlı gazetesi olmuştur."⁷⁵ 30 Nisan 1913 tarihli Alemdar Gazetesi'nde ise; mahal-i idâre adresinin değişmediği görülür. Manşette bilgilerin ve tarihlerin yerlerinde de değişmelere gidilmiş ve slogan da çok ufak değişime uğrayarak "Akşamları neşr olunur özü sözü doğru siyâsî Osmanlı gazetesidir." haline gelmiştir.⁷⁶

Tiraj verilerini tam olarak bilmemekle beraber, 5 Aralık 1912 tarihli sayıda Bahâ Tevfik'in, Alemdar'ı kapatmanın 15-20 bin okuyucuyu zor duruma bırakmak olduğunu yazmıştır.⁷⁷ Gazetelerinin okul, kırâathâne, resmî dairelerde birden fazla kişi tarafından okunduğunu varsayılmakla birlikte Baha Tevfik'in verdiği sayıyı da referans alarak 5.000-6.000 civarında olduğu düşünülmektedir. Ayrıca hem yayın kadrosunun niteliği hem de içeriğinin okuyucular için zengin olmasından dolayı bu sayının doğru olabileceğini değerlendirilmektedir.

⁷³ Alemdar, h.6 Ramazan 1329./r.18 Ağustos 1337.

⁷⁴ Mihçı, "Refi Cevat Ulunay ve Alemdar Gazetesi" s.89.

⁷⁵ Alemdar, h.20 Zilhicce 1330./r.17 Teşrînîsânî 1328.

⁷⁶ Alemdar, h.23 Cemaziyelevvel 1331./r.17 Nisan 1329.

⁷⁷ Mihçı, "Refi Cevat Ulunay ve Alemdar Gazetesi", s.90

1.4. İlk Dönem Alemdar Gazetesi'nin Yazar Kadrosu

Alemdar'ın yazar kadrosuna bakıldığında oldukça önemli, döneminin ünlü ve etkili isimlerini içinde barındırdığı görülür. Hürriyet ve İtilâf Fırkası (HİF) mebusluğunu da yapan Mustafa Sabri Efendi⁷⁸, hem imzalı hem de imzasız başyazılar yazmıştır. Yine HİF'in önemli isimlerinden Rıza Nur ve Filozof Rıza Tevfik, Alemdar'da yazılar yazmıştır. Diğer isimler ise Sadâ-yı Millet ve Siyaset gazetelerinde de çalışmış olan Mehmet Fazıl Reşit'tir. Zaman zaman yönetim kadrosunda da sorumlu olarak Bahâ Tevfik, Mehmet Murad Bey, Kemal Mithat, Pertev Tevfik, Ömer Hayri Efendi, Mizancı Murat Bey, Alemdar'ın sahiplerinden olacak olan Abdurrahman Adil Bey, Kirpi mahlasını alan Refî Cevat'ın dostu olan Refik Halit Karay, Kıbrıslı Şevket, Halit Fahri, Vasfi, Basri, Niyâzî gibi isimlerin yanı sıra Refî Cevat çok nadir de olsa kendisinin bazı yazıları kaleme alındığı görülür.⁷⁹

1.5. İlk Dönem Alemdar Gazetesi'nin Siyâsî Tutumu

İlk dönem Alemdar gazetesinin tutumunu anlamlandırabilmek için daha önce de bahsettiğimiz üzere Refî Cevat'ın siyâsî görüşlerini kısaca ele almak gerekir. Refî Cevat'ın, Galatasaray Lisesi'nde okuması ve hocasının Tevfik Fikret olmasıyla birlikte ilk dönem hürriyet bir düşünceye sahip ve meşrutiyet fikrini savunan bir tutum içerisindeydi. Bu süreçte Refî Cevat'ın, Tevfik Fikret'in isteği ile İttihat ve Terakkî'nin sözcüsü olarak sayabileceğimiz Tanin'de de bu çalışması bunun büyük kanıtlarındandır. Lâkin, İstanbul'da patlak veren 31 Mart Olayı, İttihat ve Terakkî hükûmetinin yapmış olduğu birtakım hatalar, hocası Tevfik Fikret'in Tanin'den istifası ve Tanin yönetiminin buna ses çıkarmaması, bu sırada geçim sıkıntısı çeken Refî Cevat'ın maddi problemlerle birlikte muhalif bir gazete olan İkdâm'a geçmesine neden olmuştur.

Burada Rıza Tevfik, Rıza Nur, Lutfi Fikri gibi isimlerle çalışmaya başlaması onun fikir dünyasını etkileyen en önemli faktör olmuştur. Her dönemde muhalif kişiliği ile öne

⁷⁸ Mustafa Sabri Efendi (1869-1954): Damat Ferit Paşa'nın iki döneminde Osmanlı şeyhülislamlığı görevini üstlenmiştir. Teâlî-i İslâm Cemiyeti'nin reisliğini yapmıştır. Hürriyet İtilâf Fırkasının üçüncü kez teşekkülünde kurucu olarak yer almıştır. Detaylı bilgi için bkz. Yusuf Şevki Yavuz, "Mustafa Sabri Efendi", *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, XXXI, 350-353.

⁷⁹ Mihçî, "Refî Cevat Ulunay ve Alemdar Gazetesi" s.92-95.

çıkan Lutfi Fikri'nin düşünceleri genç bir gazeteci olarak kendisini derinden etkilemiştir. Döneminde yaşanan yolsuzluklar, ortaya çıkan isyanlar ve bunun yarattığı güvensizlik ortamı, dış politikadaki yetersizlikler; Refi Cevat'ın hem eleştirdiği hem de üzerinde durduğu konular olmuştur. Onun muhalif bir çizgiye götüren bir diğer olay ise 6 Nisan 1909 tarihinde yaşanan *Serbestî* başyazarı Hasan Fehmi'nin Galata Köprüsünde bir suikast sonucu öldürülmesi⁸⁰ olacaktır. Bu suikast, Refi Cevat'ın ilerleyen zamanlarda da tanık olacağı gazeteciler cinayetinin ilki açısından önemlidir.

Öte yandan, 9 Haziran 1910 tarihinde *Sadâ-yı Millet* gazetesinin başyazarı Ahmet Samim'in öldürülmesi⁸¹, 2 Temmuz 1919 tarihinde Rıza Nur ve ihtilal planladığı düşünülen Osmanlı Islâhât-ı Esâsiyye Fırkası üyelerinin Temmuz 1910'da tutuklanması ve 11 Temmuz 1911'de Zeki Bey'in öldürülmesi, yeni muhalif fırkanın kurulması ve kurulan Hürriyet ve İtilâf fırkasının *Şehrâh* gazetesi tarafından desteklenmesi, 1912 Sopalı seçimlerindeki olaylar, gazetelerin sansüre uğraması, Bâb-i Âli Baskını ve Mahmut Şevket Paşa'nın bir suikast sonucu öldürülmesi ve sonrasında aldığı sürgün cezası hem ilk dönem Alemdar gazetesindeki siyâsî tutumu hem de Mütareke Dönemi Alemdar gazetesindeki İttihat ve Terakkî karşıtı bir tutumunun oluşmasındaki önemli faktörlerdir.⁸²

Bunun yansıması olarak kendi müdür-i mesul, imtiyaz sahibi olduğu gazetesinde de kendi görüşüne uygun yazarları toplamak olmuştur. Bu bilgilerin kanıtını, Alemdar Gazetesi'nin serisinden olan *Alem* gazetesinin 25 Aralık 1912 tarihli, Kemal Mithat imzalı, "Hürriyet ve İtilâf" başlıklı makalesinde görülür. Kemal Mithat bu makalesinde;

Hürriyet ve İtilâf Fırkası'nın yegâne sebep-i teşkili İttihad ve Terakkî Şirket-i inhisariyesini mevki-i iktidardan düşürmekten ibaret olduğunu izah etmiştik... Hürriyet ve İtilâf Fırkası tesise çalıştığım zaman iki türlü emelim vardı. Evvela şirket-i inhisariyeyi devirmek, saniyen Hürriyet ve İtilâf Fırkası'nın samimi bir mebusu olabilmek. Çünkü Hürriyet ve İtilâf programı gayet hürriyetperver olduğu için içtihadı uygundur. İttihad ve

⁸⁰ Detaylı bilgi için bkz. Hüseyin Güneş, "Osmanlı Matbuatına Göre Hasan Fehmi Cinayeti", *İçtimiyat* 7/2 (2023): 394-412.

⁸¹ Detaylı bilgi için bkz. Ferhat Ateş, "II. Meşrutiyet Sonrası Kurşunla Sansür Geleneği Bir Muhalefet Tasfiyesi Örneği Olarak Ahmet Samim Cinayeti", *Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (ASED)* 2/2 (2018): 89-104.

⁸² Necmi Uyanık ve Selahattin Mihçi, "Refi Cevat'ta Siyâsî Düşüncenin Değişimi Üzerine", *Tarihin Peşinde* 12 (2014): 315-329.

Terakkî'nin ilk devr-i hükûmeti, perde arkasında oynayan gizli eller, kirli eller, Hürriyet ve İtilâf ahval-i ruhiyesi itibariyle oynamaz⁸³

Bu ve bunun gibi yaşanan olaylara ait yazılan eleştiri yazıları Alemdar Gazetesi'nin, Hürriyet ve İtilâf Fırkası'nın neredeyse resmî yayın organı olarak sayılmasını doğrular.

Refi Cevat'ın bu bağlantısı aynı zamanda sadece yazılarla kalmamış, siyâsî arenada da kendini göstermiştir. Hürriyet ve İtilâf Fırkası'na üye olmuş ve fırkanın 2-9 Haziran 1913 tarihinde gerçekleşen olağan kongresinde arkadaşı Kadri Bey ile beraber fırkanın mevcut nizamnâmesinin değiştirilmesi hakkında beyan sunmuş ve bu da kabul edilmiştir.⁸⁴ Böylece siyâsî anlamda Hürriyet ve İtilâf Fırkası yanlısı olduğunu resmen tescil ettirmiştir.

1.6. İlk Dönem Alemdar Gazetesi'nin İçeriği

Alemdar Gazetesinde; son dakika haberler, harici telgraflar, uluslararası gelişmelere dair haberler, iç işlerine dair haberler, edebi tefrikalar ya da şiirler, mecliste alınan kararlar, günlük hayattaki ilgi çekici olaylar, ilânlar, çeviriler gibi içeriklerden oluşur.⁸⁵ 21 Ağustos 1912 tarihinden itibaren "Efsâne-i Eyyam" köşesi adı verilen mizahî ve tarihsel hikayeler hicivsel anlatımla sunulur. İlk olarak imzasız ve isimsiz olarak yayınlanan köşe 5 Kasım 1912 tarihinden itibaren Nasreddin Hoca imzasıyla sunulmuştur.⁸⁶

Refi Cevat'ın bu mahlasının seçmesini nedeni, Nasreddin Hoca'nın Osmanlı halk kültüründe hem güldüren hem de düşündüren bir figür olmasıyla birlikte okurda bir güven hissini uyandırmasının yanı sıra eleştirinin târihî ve mizâhî bir figür tarafından yapılması daha zararsız görülmesini sağlamasındadır.

⁸³ Özbey, 'Millî Mücadele'de Basın ve Alemdar Gazetesi'', s. 30.

⁸⁴ Karıcı, 'Refi Cevat Ulunay'', s.1

⁸⁵ Mihçı, 'Refi Cevat Ulunay ve Alemdar Gazetesi'' s.92.

⁸⁶ Karıcı, 'Alemdar Gazetesi'', s.2

1.7. Refi Cevat'ın Sürgün Edilmesi ve Sürgünden Dönüşü

Refi Cevat'ın sürgüne gönderilmesi ise dönemin siyâsî atmosferiyle yakından ilgilidir. II. Meşrutiyet'in ilanının sağlanmasında etkili aktör olan İttihat ve Terakkî'nin 31 Mart Vakası'yla birlikte yönetimin tek partili bir hale gelmesinin ardından muhâlif bir kesim ortaya çıkmış ve 21 Kasım 1911'de Hürriyet ve İtilâf Fırkası kurulmuştur.

18 Ocak 1912'de gerçekleşen ve Osmanlı siyâsî tarihinde "Sopalı Seçimler" olarak kayda geçen ve İttihatçıların mecliste büyük bir çoğunluğu alması sonucu tutumlarını sertleştirdikleri bir döneme geçilmiştir. Aynı tarihlerde başlayan Arnavut İsyanı, ordu ve siyâsî muhâlif çevrenin arasındaki gerilimi meydana çıkarmıştır. İsyanın tüm müdahalelere rağmen bastırılamamasının ardından zâbîtlar talep olarak; kabinenin değişmesi, Meclis'in feshedilmesi, yeni seçimlerin yapılması, askerliğin kişinin yaşadığı yerde yapması ve memurların Arnavutlardan tayin edilip, Arnavutça bilme gibi şartlar istemişlerdir.

Bu durum hükûmetin siyâsî otoritesini sarsmıştır. Arnavut İsyanının bir diğer sonucu ise Halâşkâr-ı Zâbîtan grubunun ortaya çıkmasıdır. Bu grubun ortaya çıkmasında birkaç neden söz konusudur. İlk olarak, ordudaki otoritesini arttırmak maksadıyla İTC'nin Abdülhamid döneminde tecrübeli "Alaylı" dediğimiz yaşlı askerlerin görevlerinden uzaklaştırılmasıyla birlikte genç askerlerin yerlerini alması sonucu ortaya çıkan siz-biz kavgası ve görüş ayrılıklarıdır.

İttihatçıların ordu gücünü arkasına alarak bunu rakiplerinin önünü kesmek amacıyla kullanılması, muhâlif ve İTC'yle bağlantısı olmayan subaylar tarafından kurlsız bir rekabet olarak tanımlanmıştır. Bu nedenlerle ortaya çıkan Halâşkâr-ı Zabîtan Grubu, İTC'nin iktidarını sonlandırmak, güvenilir bir seçim ortamı yaratmak, siyaset-ordu birlikteliğini⁸⁷ sonlandırmak adına Sait Paşa hükûmetini abluka altına almış ve istifaya zorlamıştır. Sait Paşa'nın yanı sıra Mahmud Şevket Paşa da yolsuzluklara kayıtsız kalmakla suçlanmış ve istifası istenmiştir. Akabinde 7 Temmuz 1912 tarihinde Mahmud Şevket Paşa istifa etmiştir. Meclis dışı muhalif kesimden gelen mektup ve telgrafların neticesinde güvenoyu almasına karşın Sait Paşa da istifa etmek durumunda kalmıştır.

⁸⁷ Detaylı bilgi için bkz. Suat Zeyrek, "II. Meşrutiyet Sürecinde Osmanlı Devleti'nde Ordu Siyaset İlişkilerine Genel Bakış", *Studies of The Ottoman Domain* 4/6 (2014): 38-64.

İstifanın ardından bir araya gelen padişah V. Mehmet, Meclis başkanı Gazi Ahmet Muhtar Paşa ve Mebusan Meclisi başkanı Halil (Menteşe) ile görüşmeler yaparak tarafsız bir kabine kurulmasında mutâbık kalmıştır. Bu kabineyi ise Gazi Muhtar Paşa kurmuştur. Bu kabinenin İTC aleyhlerine çalışmaları Hüseyin Hilmi Paşa tarafından kargaşa ve kaos yaratacağını düşünmesinden dolayı rahatsız etmiş ve istifa etmiştir. 5 Ağustos 1912 tarihinde ise meclis feshedilmiştir.

I.Balkan Savaşı ise İTC muhalifi kesim için kırılma noktası olmuştur. 17 Ekim 1912’de Yunanistan, Bulgaristan, Sırbistan, Karadağ devletleriyle yapılan savaşta Osmanlı askerlik sisteminin yetersizliğinden dolayı erlerin koşullardan tatmin olmaması ve kendini terhis etmeye zorlamasıyla birlikte iktisâdî ve askerî olarak terhisin zarûrî hale gelmesi, Balkan Harbinin çıkabileceğinin düşünülmemesi, Trablusgarp Savaşı’nın yarattığı savunmasızlığın yarattığı güvensizliğin Balkan devletleri tarafından kullanılmak istenip ittifak kurup bir araya gelme sebeplerinden⁸⁸ dolayı savaş kaybedilmiş ve yaşanan ağır hezimetin sorumlusu olarak Nâzım Paşa görülmüştür. Nâzım Paşa’nın bu mevkide olmasından dolayı da Ahmet Muhtar Paşa ve Kâmil Paşa’lar eleştirilmiştir. Yapılan ateşkesin ardından Ayan Meclisi üyeleri, seçkin askeri ve mülki devlet adamlarıyla birlikte toplanılarak bir şûrâ yapılmış ve dini, medeni hakların sağlanmasıyla birlikte Edirne’nin verilebileceğine dair fikir alışverişi yapılmıştır.

Edirne’nin tarihi bir geçmişine rağmen bu tartışmaların yapılması halk nazarında da tepkiye sebep olmuştur. Halkın öfkesini de lehine kullanmak isteyen İTC, Bâb-ı Âli Baskını yapmıştır. Nâzım Paşa öldürülmüş, Kâmil Paşa ise zorla istifa ettirilmiştir.⁸⁹

Bâb-ı Âli Baskını ile yönetimi tekrardan tek başına elinde tutan İttihatçıların, sert bir biçimde muhaliflere baskılamaları sadece siyâsî alanda kalmamış, baskısı kültürel ve entelektüel çevreye de yansımıştır. 11 Haziran 1913’te Sadrazam Mahmud Şevket Paşa’nın suikastı bahane edilerek basındaki muhaliflere de karşı geniş çaplı bir temizlik harekâtı başlanmış, çeşitli Hürriyet ve İtilâf Fırkası üyelerinin yanı sıra, Refi Cevat ve Refik Halit gibi fırkaya yakınlığı ile bilinen İttihat ve Terakkî’yi Alemdar Gazetesi’nde

⁸⁸ Detaylı bilgi için bkz. Salim Aydın, ‘‘Balkan Savaşlarıyla İlgili Doğru Bilinen Yanlışlar’’, *100. Yılında Balkan Savaşları (1912-1913): İhtilafî Duruşlar*, ed. Mustafa Türkes, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2014, I, 621-641.

⁸⁹ Hazal Ceren Çeviker, ‘‘II. Meşrutiyet Döneminde Meydana Gelen Bir Hükümdar Darbesi: 23 Ocak 1913 Babıâli Baskını’’, *Ekonomi İşletme Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi (JEBPIR)* 8/1 (2022): 162-168. Detaylı bilgi için bkz. Zekeriya Türkmen, ‘‘II. Meşrutiyet Döneminde Osmanlı Ordusunda Ordu-Siyaset İlişkileri’’, *Erdem* 12/35 (2000): 567-591.

açıkça eleştiren gazeteciler de Sinop'a sürgüne gönderilmiştir. Refi Cevat'ın sürgüne gönderilmesiyle birlikte Alemdar Gazetesi'nin ilk yayın dönemi de sona ermiştir.⁹⁰

Birinci Dünya Savaşı'nın başladıktan sonra Rus gemilerinin Karadeniz üzerinde hâkimiyeti sağlamak, Osmanlı'nın kıyı iletişimi ve ikmalini zayıflatmak ve Kafkas Cephesi'ne gidecek yardımı engellemek adına⁹¹ Sinop'u bombalanması üzerine şehirde güvenlik zâfiyeti oluşunca devlet mahkumların Çorum'a naklini kararlaştırdı. Bu çerçevede Refi Cevat da Sinop hapishanesine nakledildi. 11 Aralık 1916'da ise Dahiliye Nâzırı Talat Paşa'ya affi için dilekçe vermiştir. Dilekçede, üç senedir Sinop'ta olduğunu, sürgünde kaçma girişiminin olmadığını ve sadece affedilmek istediğini söylemiştir. Yaşanan süreçten dolayı, hastalandığını, babasının ve amcası Veled Çelebi'nin adına affedilmesini tekrar dile getirmiştir.

Altı gün sonra ise Ankara Mutasarrıflığına dilekçeyle başvurur. Dilekçede; suçsuz olduğunu, maddî ve mânevî anlamda yıprandığını, vatana hizmet etmek istediğini söyler. Dahiliye Nezâreti'ne dilekçeye doktor raporunu da dilekçeye koyar. 6 Ocak 1917 tarihinde ise Ankara Valiliği taleplerini hükûmete iletse de karşılığını bulamamış ve sadece sürgün yeri babasının ve amcasının yaşadığı yer olan Konya'ya taşınmıştır.⁹²

Refi Cevat'ın İstanbul'a tekrardan geri dönüşü ise, Birinci Dünya savaşının sonlarına doğru 8 Ekim 1918 tarihinde İttihatçı Talat Paşa hükûmetinin istifasını verip, 14 Ekim 1918 tarihinde Ahmed İzzet Paşa'nın hükûmeti gelmesiyle olmuştur.⁹³

1.8. Mütareke Dönemi Alemdar Gazetesi ve Refi Cevat

Mondros Mütarekesi'nin ardından affedilen ve İstanbul'a geri dönen Refi Cevat, 15 Aralık 1918'da yeniden Alemdar Gazetesi'ni çıkarır.⁹⁴ 15 Aralık-3 Mart 1920 tarihleri

⁹⁰ Karcı, " 'Refi' Cevat Ulunay", s. 2.

⁹¹ Hikmet Öksüz ve Veysel Usta, "I. Dünya Savaşı Sırasında Rus Donanmasının Trabzon ve Çevresini Bombalaması", *İstanbul Üniversitesi Türkiyat Mecmuası* 24/1 (2014): 28.

⁹² Karcı, "Refi Cevat Ulunay", s.1-2.

⁹³ Sait Karaduman, "Mareşal Ahmet İzzet Paşa, Askeri ve Siyâsî Hayatı", *Tarih Kritik Dergisi* 2/4 (2016): 42-43.

⁹⁴ Dilek Tüzün, "Türk Basın Hayatında Muhallif Bir Tavrı: Alemdar Gazetesi (1919-1921)" s.11.

arasında başyazarlık görevini üstlenir.⁹⁵ 23 Eylül 1921'e kadar yayın hayatına devam eder.⁹⁶

Gazete bu döneminde, önceki döneminde olduğu gibi çok sık isim değişikliğine gitmemiştir. Dahiliye Nâzırı Mustafa Arif Bey'e yazılan yazıdan dolayı Matbûat Müdüriyeti tarafından üç gün kapanma alan Alemdar, 31 Aralık 1918'te A'lemdar adını aldıktan sonra tekrar bir engellemeyle karşılaşmıştır. 1 Ocak 1919 tarihinde Alem, 2 Ocak 1919 tarihinde ise Asildar adını almıştır. 23 Ocak 1919 tarihinde ise yine yazılarından dolayı sansürlenmiş, İlimdar ismini almıştır.

Bu sansürlemeler, genellikle İstanbul'da İstanbul İşgal Kuvvetleri Komiserliği'ne bağlı Altıncı Daire tarafından yapılmıştır. Tevfik Paşa hükûmeti döneminde de 3467 numaralı kararnâme ile birlikte idâre-i örfiyye uygulanmış bölgelerde de yayınlanacak yazılı basın ürünlerinin sansür heyetleriyle birlikte ön kontrol yapılması zarûrî hale getirilmiştir.⁹⁷ Bu heyet ayrıca Matbûat Müdüriyetini de bir aracı olarak kullanmış. Böylelikle kapatılan ya da tatil edilen gazeteler, dergiler sanki Osmanlı hükûmeti tarafından kapatılıyormuş gibi bir kamuoyu oluşması sağlanmıştır. Alemdar'ın zaman zaman kapatılması ve tatil edilmesi de İstanbul İşgal Kuvvetleri'ne bağlı sansür heyetinin aşırıya kaçmış ya da uygun görmediği yazılardan dolayı olmuştur.

Daha sonraki süreçte de sık sık sansüre maruz kalan Alemdar Gazetesi, Sakarya Muharebesi'nin başarıya ulaşmasıyla birlikte yayın tarihinden çekilmiştir.⁹⁸ Bunun gerekçesi birden fazla sebebe bağlanılabilir: İlk olarak siyâsî atmosfer değişmiş ve meşru otorite Ankara'daki BMM hükûmetine geçmiştir. Bundan dolayı, İngiliz dostlu-padişah yanlısı bir çizginde yayın yapmak fazla sürdüremeyecek bir tutum olmuştur. Millî Mücadelenin güç kazanması halkın Alemdar'a olan tepkisini arttırmış ve bundan dolayı abonelik sayılarında düşüşe, abone sayılarındaki düşüş ise ilânâtan elde edilen geliri sekteye uğrattığı şeklinde değerlendirilebilir. Bu siyâsî atmosferin yanında teknik yetersizlikler ve kâğıt tedarikindeki problemlerden dolayı da Alemdar Gazetesi yayın

⁹⁵ Fehim Kuruloğlu, "Türklüğün Anadolu'dan Tasfiyesi: Alemdar Gazetesi'ne Göre Mütareke Döneminde İttihatçılık", *Tarih Okulu Dergisi* 9 (2011): 212.

⁹⁶ Mihçi, "Refi Cevat Ulunay ve Alemdar Gazetesi", s. 130-131.

⁹⁷ Mustafa Özdemir, "Mütareke Dönemindeki Siyâsî Akımların Türk Basınına Yansımaları, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi* 7/16 (2008): 206.

⁹⁸ Mihçi, "Refi Cevat Ulunay ve Alemdar Gazetesi", s.132-133.

hayatına son vermiş ve Refî Cevat da şahsını düşünerek radikal ortamdan sessizce çekildiği düşünülmektedir.

1.9. Mütareke Dönemi Alemdar Gazetesi'nin Yayın Özellikleri ve İdari Yapısı

Alemdar Gazetesi'nin ilk sayısı olan 15 Aralık 1918 tarihinde abonelik fiyatı: "Taşra için senelik 350", altı aylık 190" kuruştur. Memâlik-i ecnebiyye için senelik 410, altı aylığı ise 220 kuruştur. Geçen nüshaların ücreti ise beş kuruş şeklinde belirlenmiştir.⁹⁹ 1 Mayıs 1919 tarihli nüshasında ise, abonelik şartları; taşra için senelik 680 kuruş, altı aylık için 380 kuruştur. Memâlik-i ecnebiyye için ise senelik 820 kuruş, altı aylık içinse 440 kuruştur. Geçen nüshaların ücreti ise 10 kuruş olarak belirlenmiştir.¹⁰⁰ 31 Aralık 1919 tarihli nüshada ise taşra ve memâlik-i ecnebiyye için 1 Mayıs tarihindeki tarifenin korunduğu görülmektedir, nüshasının her yerde 2 kuruş olduğu ve geçen nüshaların fiyatı olarak da 5 kuruş olarak tespit edilmiştir.¹⁰¹ 14 Kasım 1920 tarihli nüshasında ise, taşra için senelik 850, altı aylık fiyatı ise 450 kuruştur. Memâlik-i ecnebiyye için senelik 1150, altı aylık ise 600 kuruştur. Nüshası her yerde 100 para, geçen nüshalar beş kuruş olarak fiyatlandırılmıştır.¹⁰² 18 Nisan 1921 tarihli nüshada ise, taşra için senelik 950, altı aylığı 500, üç aylığı ise 260 kuruş olarak belirlenmiştir. Memâlik-i ecnebiyye için senelik 1300, altı aylığı 680, üç aylığı ise 350 kuruştur. Nüshası 100 para, günü geçmiş nüshalar için ise 5 kuruş olarak fiyatlandırılmıştır.¹⁰³

Görülen odur ki; yıllar içerisinde kâğıt tedarîği, siyâsî buhran ve ekonomik koşulların da sebebiyle Alemdar gazetesinin abonelik ücretlerinde esneklik ve oynamalar söz konusu olmuştur. Ebatı ise, 38x50 cm olmakla birlikte, 1918-1919 yılları arasında Ocak'tan Ekim'e kadar iki sayfa, Kasım ve Aralık aylarında belli günlerde ise dört sayfa olarak çıkarılmıştır.¹⁰⁴

Mütareke Dönemi Alemdar Gazetesi'nde ilk dönem Alemdar gazetesinde olduğu gibi, Mütareke dönemi Alemdar Gazetesi'nde de aktif bir ilânât ve reklamcılık söz

⁹⁹ Alemdar, h.16 Muharrem 1332./r.2 Kânûnuevvel 1329.

¹⁰⁰ Alemdar, h.30 Recep 1337./r.1 Mayıs 1335.

¹⁰¹ Alemdar, h.8 Rebiyülâhîr 1338./r.31 Kânûnuevvel 1335.

¹⁰² Alemdar, h.2 Rebiülevvel 1339./r.14 Teşrînisâni 1336.

¹⁰³ Alemdar, h.9 Şâban 1339./r.18 Nisan 1337.

¹⁰⁴ Dilek Tüzün, "Türk Basın Hayatında Muhallif Bir Tavr: Alemdar Gazetesi (1919-1921)", s. 13.

konusu olmuştur. İlânların zaman zaman sayfalarca yer kaplaması, ilân ve reklamların çeşitliğinin bol olması Alemdar Gazetesi ve Refî Cevat'ın ilâncılığa verdiği önemi göstermektedir. Bunun özenin nedeni, ilâncılıktan elde edilen gelirin önemli olmasıdır. İlânlar yine genellikle son sayfada bulunurken, zaman zaman da sayfalar arasında yer almaktadır.

İlânların yayınlanış sürecine ve yayımlama fiyatına dair bir verilere bakıldığında 15 Aralık 1918 tarihli ilk nüshada veri bulunmamaktadır. 28 Mayıs 1919 tarihinde ise; tarife olarak, ilânât-ı adîye satırlarından 15 kuruş, mûtenâ ilânâtından da 40 kuruş olarak belirlenmiştir.¹⁰⁵ Sebahaddin Mihçî'nin *Refî Cevat Ulunay ve Alemdar Gazetesi* adlı doktora tezinde de ortaya koyduğu gibi bu durumun 12 Haziran 1919 tarihine kadar sürdüğü gözlemlenmiştir. 15 Kasım 1919 tarihli nüshada ise; ilan şartları idarece kararlaştırılır ibaresini görülmektedir. Daha sonraki aylarda da aynı sistemin devam ettiği tespit edilmiştir.¹⁰⁶ 1922 tarihinde ise ilânâta dair bir tarife bulunmamaktadır.¹⁰⁷

Bu tarifenin günümüzdeki rayicindeki karşılığını dolar endeksli olarak ele alırsak, 1914'te 1 Amerikan doları, 0.229 Osmanlı altın lirasına eşittir.¹⁰⁸ Bu da 1 Osmanlı altın lirasının 4.37 ABD dolarına eşit olduğunu gösterir. 1914-1919 arasındaki enflasyonu da göz önüne alındığında 1 Osmanlı altın lirasını 4 ABD doları olarak varsaydığımızda; günümüz endeksliyle birlikte ilânât-ı adîyenin satırı 11.35 ABD dolarına, ilânât-ı mûtenâ satırı ise 30.28 ABD dolarına denk gelmektedir.¹⁰⁹

Bu verilerle birlikte Mütareke dönemi Alemdar gazetesinde ilâncılık konusunda belirli bir ayırımın ya da standartın olmadığını göstermektedir. Örneğin, kısa süre denenen mûtenâ ve adîye ilanlarının fiyat listesinin neden devam etmediğini konusunda bir bilgi bulunmamaktadır.

Mütareke Dönemi Alemdar Gazetesi'nin ilk yazısından itibaren sâhib-i imtiyâz ve baş muharrir Refî Cevat olarak görülür. İdârî işlerinden sorumlu ise Ahmed Kadri (Pehlivan Kadri)'dir.¹¹⁰ 25 Mart 1919'inde Refî Cevat müdür-i mesul pozisyonuna geçer.

¹⁰⁵ Alemdar, h.27 Şâban 1337./r.28 Mayıs 1335.

¹⁰⁶ Alemdar, h.21 Safer 1338./r.15 Teşrinisâni 1335.

¹⁰⁷ Alemdar, h.30 Muharrem 1341./r.22 Eylül 1338.

¹⁰⁸ Şevket Pamuk, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Paranın Tarihi*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999 s.226.

¹⁰⁹ 19 Nisan 2025 tarihli güncel kur oranlarıyla birlikte, ilânât-ı adîyenin satırı 432 Türk Lirasına, ilânât-ı mûtenâ 1152 Türk Lirasına denk gelmektedir.

¹¹⁰ Alemdar, h.11 Rebülevvel 1337./r.15 Kânûnevvel 1334.

23 Ocak 1920 tarihinde ise Mehmet Ali Gerede gazeteye ortak olur. Aralık 1920 tarihinde de Refi Cevat'ın Alemdar'a yeni ortak kazandırmak için hisse satma işine girer ve hisseler üç kişiye bölünür.

Bu bölünme, Babanzâde Hüseyin Şükrü, Hikmet Nâzım Bey ve Refi Cevat şeklinde olmuştur. Bu üç ortaklı yapı, 1921 Mart yılına kadar devam eder. 28 Mart-24 Mayıs 1921 tarihleri arasında ise yönetimde Mahir Sait vardır.¹¹¹ Bu ismi, 19 Nisan 1921 tarihli nüshada da Alemdar yazısının ardından müdürü: Mahir Sait ifadesi ile görülmektedir.¹¹² Bu yönetimden sonra Refi Cevat, Alemdar'ı tekrardan canlandırma çabası içerisine girse de uzun süreli olamamıştır.¹¹³

Alemdar Gazetesi'nin Mütareke Dönemi idâre ve iletişim bilgilerine, diğer bilgilere bakıldığında, 15 Aralık 1918 tarihli nüshada Alemdar yazısının altında hemen küçük bir "Halim" ibaresi bulunmaktadır. Halim, yumuşak huylu anlamına gelmektedir. Onun altında ise; "Her gün sabahları neşr olunur. Müstakil'ülefkâr Osmanlı gazetesidir" ifadesi yer alır.¹¹⁴

Bu slogan, 28 Mart 1921'de Mahir Sait Bey'in yönetimi ele almasına kadar sürdürülür. Mahir Sait döneminde ise "Saltanat-ı Meşrûta taraftarıdır" haline döner.¹¹⁵ Sloganın solunda ise idarehane adresi olarak "Çemberlitaş karşısındaki matbaa-i Osmânîye'de daire-i mahsûsa" verilir. Telgraf adresi; İstanbul, Alemdar. Telefon numarası ise; 1131'dir.

Alemdar Gazetesi'nin ilerleyen süreçte matbaa adreslerinde birçok kez değişiklik olmuştur. 18 Aralık 1918'de Matbaa-i Osmânî'de basılan Alemdar, daha sonra sırasıyla 21 Aralık 1918'te Kader Matbaası, 25 Aralık'ta Minber Matbaası, 24 Ekim-6 Kasım 1919 yılı arasında Kadınlar Dünyası Matbaası, Ocak 1920'de Antant Matbaası, 12 Mayıs 1920 tarihinden itibaren de Alemdar Matbaası'nda basılmıştır.¹¹⁶

Alemdar Gazetesi'nin idarehanesinin de adresinin zamanla değişmiştir. 23 Aralık 1918'de adres "Bâb-ı Âli karşısındaki daire-i mahsûsa" olarak değişir. Telefon numarası ise 47'dir. Telgraf adresi ise aynı kalmıştır. 1 Kasım 1919 tarihli nüshada ise;

¹¹¹ Mihçı, "Refi Cevat Ulunay ve Alemdar Gazetesi" s.134-135.

¹¹² Alemdar, h.10 Şâban 1339./r.19 Nisan 1337.

¹¹³ Karcı, "Alemdar Gazetesi", s.3.

¹¹⁴ Alemdar, h.11 Rebülevvel 1337./r.15 Kânûnuevvel 1334.

¹¹⁵ Karcı, Alemdar Gazetesi, s.3.

¹¹⁶ Mihçı, "Refi Cevat Ulunay ve Alemdar Gazetesi", s.138.

idârehânenin adresi Dîvânyolu'ndaki daire-i mahsûsadır. Telefon numarası ve telgraf adresi aynıdır.¹¹⁷ Ocak 1920 tarihlerinde ise idârehâne adresi Asmalımesjid 25, telgraf adresi: Beyoğlu-Alemdar, telefon numarası ise 1050'dir. 10 Mayıs 1920'de ise idârehâne Cağaloğlu Emniyet Sandığı karşısında, telgraf adresi: İstanbul Alemdar, telefon numarası ise 286 olmuştur.¹¹⁸ 22 Eylül 1921 tarihli nüshada ise, idârehâne adresi olarak Bab-i Ali kurbunda Münir Matbaası dahilinde olarak verilir. Telgraf adresi ise: İstanbul, Alemdar şeklinde aynı kalırken, telefon numarası: İstanbul 1540 olarak değişmiştir. Ek olarak da 220 numaralı bir posta kutusu numarası koyulmuştur.¹¹⁹

Mütareke Dönemi Alemdar Gazetesi'nin ilk dönemde olduğu gibi tirajı konusunda kesin bir veriye ulaşmak mümkün değildir. Ama yüksek bir tiraja sahip olduğu ve yayına ara verdiği dönem 500 liralık bir zarar uğradığını ve buradan hesaplandığında 25.000 basım yaptığı tahmin edilmektedir. Bu rakamlar Millî Mücadele'nin başarısıyla birlikte düşüş yaşamış ve Anadolu'daki pazarını da kaybetmesiyle birlikte tirajı daha da azalmıştır.¹²⁰

1.10. Mütareke Dönemi Alemdar Gazetesi'nin Yazar Kadrosu

Mütareke Dönemi Alemdar gazetesinin yazar kadrosu da ilk dönemindeki gibi oldukça güçlü isimlerden oluşmaktaydı. Refi Cevat'ın bu dönemde başyazıları artmıştır. Bunun yanı sıra Refik Halit Karay, Aydede ya da Kirpi mahlasıyla yazılar yazmıştır.

Hafız İsmail, Dr. Selahattin, Muammer Asaf, İngiliz Muhipler Cemiyeti üyelerinden Mustafa Sabri¹²¹, Sait Molla, Cenap Şahabettin, Aka Gündüz¹²², Neslihan(mahlas), Mehmet Kemalettin, Ahmed Kadri Bey, Ahmet Reşit, Hasan Tahsin, Lokman Hekim, Ali Nihat, A. Kozmato, Hicivi Dede, E. Rıfki, Recai Nüzhet, İsmail Hakkı, Mehmet Emin, Doktor Reşit Bey, Osman Nuri, Ahmet Rasim,¹²³ Münir

¹¹⁷ Alemdar, h.7 Safer 1338./r.1 Teşrînisâni 1335.

¹¹⁸ Mihçı, "Refi Cevat Ulunay ve Alemdar Gazetesi", s.139.

¹¹⁹ Alemdar, h.19 Muharrem 1340./r.22 Eylül 1337.

¹²⁰ Mihçı, "Refi Cevat Ulunay ve Alemdar Gazetesi", s.140-141.

¹²¹ İnuğur, Basın ve Yayın Tarihi, s.342.

¹²² Topuz, II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basını, s.110.

¹²³ Özdemir, "Alemdar Gazetesine Göre 1919 Yılı Siyâsî Olayları", s.16.

Süleyman, Rıza Tevfik, Cemalettin Saraçoğlu, Sedat Simavi ¹²⁴ diğer Alemdar Gazetesi'nde çalışmış, yazıları yayınlanmış yazarlardır.

1.11. Mütareke Dönemi Alemdar Gazetesi'nin Siyâsî Tutumu

Refi Cevat ve Ahmed Kadri tarafından yönetilen Alemdar Gazetesi tam olarak Millî Mücadele karşıtı, Hürriyet ve İtilâf Fırkası destekleyicisi ve bunun yanı sıra Refi Cevat'ın birçok yazısında İngiliz Muhipleri Cemiyetleri ile de arası iyi olan bir politika izlediği görülmektedir. Bu yazılardan bazı örnekler vermek gerekirse; 6 Ocak 1919 tarihli nüshada: "Siyasette hangi yol? İngiltere şimdiye kadar hiç iflâs etmemiştii, edemez. Çıkarlarımızı, İngiltere'nin müttefikleriyle bize açacakları ana siyâsette görüyoruz", 15 Nisan 1919 tarihli nüshasında, Boğazlıyan Kaymakamı Mehmet Kemal Bey'in idamının ardından ¹²⁵ "Onun cenazesi dört hamalla mezara gönderilmeli" yazısı, 30 Mayıs 1919 tarihli "Yegâne dostumuz olan İngiltere, yegâne halâskârımız olacaktır" yazısı, 1 Eylül 1919 tarihli, "İngiltere bizi bizden daha iyi düşünüyor" yazısı ¹²⁶, Refik Halit'in "Bunlar, Onlar Değil mi? başlıklı yazısındaki: Kimdir bu millet kurtarıcısıdır ki, arkadaşları gibi ihtilâl ve isyan silahı ile kanunları parçalamış, irâdeleri yırtmış, pazu zoruyla meydana çıkmış, gururlu ve emredici Türk'ü kurtaracağım" diye haykırıyor yazısı, 19 Mart 1920 tarihli "Kuvâ-yı Milliye" adı altında yapılan kötülükleri alkışlaya alkışlaya bu milletin başına bu felaketleri getirenleri asla unutmayız" gibi ¹²⁷ yazılar bize Alemdar Gazetesi'nin yıllar içerisinde Millî Mücadele'ye olan karşıt tutumunu, İngiliz mandasını kurtarıcı olarak gören İngiliz Muhipler Cemiyeti'ne bağlılığını, Hürriyet ve İtilâf Fırkası ve Sultan Vahdettin'e desteğini ve aynı zamanda Millî Mücadele karşıtlığını kanıtlar niteliktedir.

Alemdar Gazetesi'nin bu politikaları savunmasının nedeni; Refi Cevat başta olmak üzere yazar kadrosunun döneminde İttihatçılar tarafından hem maddî ve manevî şekilde zarar görmesi ve Millî Mücadele'nin içerisinde de yer alan birtakım İttihatçı kadroya dayanarak Millî Mücadele hareketinin bir İttihatçı hareket olarak görmelerinden

¹²⁴ Karıcı, "Alemdar Gazetesi", s.4.

¹²⁵ Detaylı bilgi için bkz. Taha Niyazi Karaca, Boğazlıyan Kaymakamı Kemal Bey'in İdamı, *Atatürk Dergisi* 1/5 (1991): 130-137.

¹²⁶ Topuz, *II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basını*, s.111.

¹²⁷ İnüç, Basın ve Yayın Tarihi, s.343.

kaynaklanmaktadır.¹²⁸ Aynı zamanda bir kurtuluş mücadelesine karşı inancın olmaması, kadrosunda yazarın padişah ve yönetimine, Damat Ferit hükûmetlerine olan yakınlığı gibi sebeplerden ötürü Alemdar Gazetesi bu siyâsî tutumu tercih etmiştir.

Ebubekir Hazım Tepeyran'ın *Belgelerle Kurtuluş Savaşı Anıları* adlı eserinde de bu tutumun örneğini bulabilmekteyiz. ‘‘Padişah Vahdettin’e Söylediklerim’’ bölümünde Alemdar Gazetesi’nden naklen şu alıntılama yapılır;

Bu tehlikenin (Kuvâ-yı Millîye’nin) önünü, ancak başlarında vaziyetin vehâmetini etrafiyle takdir eder ve o nisbette kesin tedbirlere başvuran bir hükûmet bulunursa alabiliriz... Bu hükûmet (Damat Ferit Paşa Hükûmeti) evvelce teşekkül edebilmiş, hiç değilse Ali Rıza Paşa hükûmetinden sonra gelseydi bugün bu müşkül ve korkunç vaziyete düşmeyecektik. İtikadımızca Salih Paşa hükûmeti bu işin ehlî, bu fikrin eri olmadığını artık anhâsıyla ispat etti. Dahiliye Nâzırı değil midir ki Bursa’da vilayet nüfusunu Kuvâ-yı Millîye’nin en haşarı etradına adeta teslim ettiğine mükâfâten o mevkiye yükseltildi. Nezârete geldiğinden beri de o kuvvetlere ne yardım yapılması mümkünse yaptı...¹²⁹

1.12. Mütareke Dönemi Alemdar Gazetesi’nin İçeriği

Mütareke Dönemi Alemdar gazetesinin içeriği okuyucuları için oldukça zengindir. Güncel haberler, röportajlar, makaleler, eleştiri ve köşe yazıları, edebi yazılar ve tefrikalar kaza, firar haberleri, cinayetler, intihar vakaları, açık mektuplar, şikâyet mektupları, dahili ve harici haberler, şûra-yı devlet kararları, dîvân-i harb-i örfiyye kararları ve mahkemelerinin haberleri, spor haberleri, 1919 yılı son aylarına ait nüshalarında borsa, çek fiyatları gibi ekonomik veriler, resmî ve gayr-i resmî ilânlar yer almaktadır. Aynı zamanda haberlerde geçen şahısların portreleri ve fotoğrafları, coğrafi haritalarla birlikte görsel anlamda da canlılık sunmuştur.

1.13. Millî Mücadele’nin Ardından Refî Cevat

¹²⁸ Bkz. Alper Ersaydı, Mütareke Döneminde Alemdar Gazetesi ve İttihat ve Terakkî Cemiyeti, *Türk-İslâm Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi* 10 (2010): 187-200.

¹²⁹ Ebubekir Hazım Tepeyran, *Belgelerle Kurtuluş Savaşı Anıları*, İstanbul: Çağdaş Yayınları 1982, s.38.

Millî Mücadele'nin başarılı olmasıyla birlikte Refi Cevat, 9 Kasım 1922'da Türkiye'den ayrılmıştır. Alemdar Gazetesi'ndeki yazılarından ötürü 1 Haziran 1924 tarihinde "Yüz ellilikler"¹³⁰ listesine girmiştir. Refi Cevat, sürgün hayatını Paris'te geçirmiştir. Eski Dahiliye Nâzırı Mehmet Ali Bey'le birlikte 1930'da Türkiye'nin aleyhine politika izleyen *La Republique Enchainee* (Zincire Vurulmuş Cumhuriyet) Gazetesi'nde yazılar yazmıştır. Mehmet Ali Bey'le yaşadığı problemlerden dolayı gazeteden ayrılarak Paris'te "Jan" ismiyle berberde çalışmıştır.¹³¹

Ekonomik zorluklardan dolayı sürekli ikametgâhını değiştirmiştir. 29 Haziran 1938 tarihinde "Yüz Elliliklerin" affedilmesiyle yurda dönmüştür. 30 Haziran 1938'te *Son Posta* gazetesinde o dönem Refi Cevat'ın Mısır'da olduğu yazmaktadır.¹³² Türkiye'ye dönen Refi Cevat "Ulunay" soyadını almıştır.

Yurda döndükten sonra *Yeni Sabah*, *Gün*, *Milliyet* ve *Hizmet* gazetelerinde yazılar yazmış ve İstanbul Belediyesi Devlet Konservatuvarı'nda Tasnif Kurulu üyeliği yapmıştır. 1938'te *Yeni Sabah* Gazetesi'nde köşe yazarlığının ardından 1958 yılında *Milliyet* Gazetesi'ne geçmiştir. 1968 yılına denk *Tan*, *Yeni Sabah*, *Hizmet* gazetelerinde köşe yazarlığı görevinde bulunmuştur. 4 Kasım 1968 tarihinde ise kalp rahatsızlığı ve felç nedeniyle 78 yaşında vefat etmiştir. Konya'da Mezarı Mevlâna Türbesi'nin yanında Üçler Mezarlığı'ndadır.¹³³

¹³⁰ Yüz ellikler: Lozan Konferansı sırasında Batılı Devletlerin önerisiyle birlikte Türkiye'de siyâsî af konusu gündeme gelmiş ve BMM, bu siyâsî aftan "vatan haini" olarak nitelendirdiği 150 kişinin siyâsî aftan muaf olmasını istemiş ve bu önerisini kabul ettirmiştir. Bu 150 kişi, 8 başlık altında toplanmıştır. Sultan Vahdettin ve yaverleri, Sevr Antlaşması'nı imzalayan bürokrat kabinesi, Hilafet Ordusu (Kuvayi-ı İnzibatiye'yi teşvik eden kabine, Çerkes Ethem ve ekibi, İzmir'de Çerkes Kongresi'nin toplanmasını sağlayan grup, Kurtuluş Savaşı'nda düşmanlarla iş birliği yapan çete başkanları ve yandaşları, Kuvayi-ı Milliye karşıtı örgütler ve üyeleri, Millî Mücadele karşıtı ve düşmanla iş birliği yapan gazeteciler olarak ayrılmıştır. Yasa, 16 Nisan 1924 tarihinde kabul edilmiş, 28 Mayıs 1927 tarihinde ise vatandaşlıktan çıkarılmışlardır. (Detaylı bilgi için: Şaduman Halıcı, "Yüzellilikler" (Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998) ve Nurşen Mazıcı, Af Yasasında 150'likler, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi* 55/1 (2000): 79-138.

¹³¹ Ayışığı, *Refi' Cevat Ulunay: Bir İngiliz Muhibbinin Millî Mücadele Dönemi Yazıları*, s.24-25.

¹³² Son Posta, m.30 Haziran 1938.

¹³³ Ayışığı, *Refi' Cevat Ulunay: Bir İngiliz Muhibbinin Millî Mücadele Dönemi Yazıları*, s.25-26.

2. BÖLÜM: MÜTAREKE DÖNEMİ ALEMDAR GAZETESİ'NDE ÖZEL VE RESMÎ İLÂNLAR/REKLAMLAR

Alemdar Gazetesi, ilk döneminde olduğu gibi Mütareke Dönemi yayınlarında da özel ilân vermek isteyen ilân verenler ve resmî ilân vermek isteyen devlet kurumları adına ilâncılık hizmetini sunmayı sürdürmüştür. Farklı ilân verenler tarafından farklı kategorilerle yayımlanan ilanlar, tipik reklamlar olmalarının dışında İstanbul'un siyâsî, sosyoekonomik ve kültürel yapısının izlerini taşımaktadır.

Bu bölümde, Mütareke Dönemi'nde ilk yayımlandığı gün 15 Aralık 1918 tarihinden 31 Aralık 1919 tarihine kadar giden bir yıllık sürecin incelenmesi ve yorumlanmasına yer vermiştir. Kafa karışıklığını azaltmak ve anlaşılabilirliği arttırmak adına ilânların içerik türlerine göre ayrı başlıklar altında yer alacaktır.

2.1. Zâyi İlânları (Kayıp İlânları)

Alemdar Gazetesi'nde kayıp ilânlarını ikiye ayırmak mümkündür. Kaybolan mühür, maaş cüzdanı, şahadetname, çek, nakit para gibi değerli ve önemli evraklar için maddi kayıp ilânları ve kaybolan insanlar için hakkında kayıp ilanları şeklinde ayrılmaktadır. 17 Teşrîni-evvel 1919'da yayınlanmış ilân¹³⁴, maddi kayıp ilânına örnektir. "Davutpaşa Mekteb-i Sultânîyesinden aldığım tasdiknameyi zâyi ettim. Hükmü yoktur. Davutpaşa Sultânîsi 7.sınıfında 182 numaralı Mustafa Ekrem." Bu ilân günümüzdeki kayıp ilânlarıyla benzerlik görmektedir. Belgelerin kötüye kullanılmaması adına hukuki bir tedbir alma amaçlı yayınlanan bu ilânlar, Osmanlı'daki belge kültürüne ve bürokrasiye dair de ipuçları verebilmektedir. Modern devletin bir özelliği olan belgeyle işlem yapmanın Osmanlı'da yaygınlaştığını ve devletin bu belgeler yoluyla bireyler üzerinde bürokratik yolla kontrol almak istediğini gösterir.

Ayrıca, kayıp ilânları; kişilerin isimleri ve meslekleri, unvanları üzerinde de Osmanlı'daki toplumsal sınıfa dair çıkarımlar yapılabilmesini sağlamaktadır. Genellikle bu tür kayıp ilânları, memur sınıfı ya da ticaretle ilgilenen tüccarlar tarafından verilmiştir.

¹³⁴ Alemdar, h.24 Muharrem 1338./r.19 Teşrîni-evvel 1335.

Kayıp ilânları aynı zamanda Mütareke Dönemi İstanbul’da artan düzensizlik ve asayiş problemlerini de göz önüne serer. Bunun en büyük örneği; hırsızlıktan dolayı kaybedilen belgeler için yayınlanan ilânlardır.

“Karahisar Şark jandarma tabur kâtibi mahdûmu Rıfat Efendi’den yüz kuruş içeren sipariş cüzdanımın derunundaki tatbîk mührüm meyânında sirkat olunmuştur. Bundan sonra hükmü olmadığını ilân ederim. Vâlidesi Ayşe Münire.¹³⁵” ilânı hırsızlıktan dolayı Alemdar Gazetesi’nde yayınlanan ilân örneklerinden biridir.

Kaybolan bireyler için yapılan kayıp ilânları ise, dönemin siyâsî koşullarıyla ilgili yakından ilgilidir. Trablusgarp Savaşı, Balkan Savaşı, I. Dünya savaşıyla insanların yerlerinden göç etmesi ve başka yerlere taşınmasıyla birlikte insanlardan haber alınamaması kayıp ilânlarına başvurmaya itmiştir.

“Manastır vilayetine tabî Korytsa kasabasından Ali Rıza Efendi mahdûmu Saffet Efendi, Balkan Harbi zamanında Unkapanı askeri fabrikasında kâtipliğe müstahdem iken harb-i umumî bidâyetinde asker olarak Edirne 25. Kolorduda müstahdemiymiş. Hayat ve memâtından haber olanların Harbiye Nezâreti Muhâsebat Dairesi Kâtipliğinden biraderi Sadık Efendi’ye mâlûmat verilmesi rica olunur.¹³⁶” Alemdar Gazetesi’nde yayınlanan kayıp birey ilân örneklerinden biridir.

Bu tür ilânların sonunda genellikle insâniyet namına ifadesi de kullanılır. Bu, ilânın okunup tesirinin fazla olması ve okuyucu harekete geçirme adına kalıplaşmış şekilde kullanılır. 17 Şubat 1919 tarihli “Kayıp Çocuk Aranıyor” adlı ilânda¹³⁷ bu ifadeyi net bir şekilde tespit etmeyiz.

“On iki yaşında Halid isminde esir ve zayıf bir çocuk, 31 Kânûnuevvel günü kayıp olmuştur. Pederi Topçu Binbaşı Tâhir Beydir. Asker elbiseydi. Taşraya gitme ihtimali vardır. Mâlûmatı olanların ve bilhassa polis dairesinin Cerrahpaşa’da 102 numaraya veyahut Aksaray Polis karakoluna telgrafla mâlûmat vermesi insâniyet namına rica olunur.”

Mütareke Dönemi’nde sıkça çocuk kaçırmaları, alıkoyma, küçük çocukların çalıştırılma, millet değiştirme eylemleri yaşanmıştır. Bunun yansımaları dönemin diğer gazetelerinde olduğu gibi Alemdar Gazetesi’nde de sıkça yer almıştır. Özellikle, gayr-i

¹³⁵ Alemdar, h.2 Şâban 1337./r.3 Mayıs 1335.

¹³⁶ Alemdar, h.29 Ramazan 1337./r.28 Haziran 1335.

¹³⁷ Alemdar, h.16 Cemaziyülevvel 1337/r.18 Eylül 1335.

müslim Osmanlı vatandaşları savaş yıllarında öksüz, yetim Müslüman Türk ailelerinin çocuklarını kaçırarak bunları Hristiyanlaştırdığı da bir gerçektir. İngiliz ve Fransızlar tarafından görmezden gelinen durum Osmanlı hükûmet yetkilerini ve basını daha duyarlı olmaya sevk etmiştir.¹³⁸

Kayıp ilânları, bize Alemdar Gazetesi üzerinden basının gücünü de göstermektedir. Basın sadece haber alma-verme görevini değil aynı zamanda kamu hizmeti verme görevini de üstlenmiştir. Dönemin sosyal yapısı, güvenliğini, bürokratik yapısını da gözler önüne sürmesi açısından oldukça önemlidir.

2.2. İrtihâl (Ölüm) ve Defîn İlânları

Daha önceleri mahalle kültüründe kulaktan kulağa aktarılan irtihâl(ölüm) ve defîn haberleri basının hayatımıza girmesiyle birlikte basın yoluyla kamuoyuna aktarılmaya başlanmıştı. Bunun ilk örneklerini; *Cerîde-i Havâdis* gazetesine görmek mümkündür. Aynı geleneğin Mütareke dönemi Alemdar Gazetesi'nde de devam ettiği gözlemlenilmiştir.

Bu ilânlar, çoğunlukla statüsü yüksek bireylerin ölmesinden sonra verilmektedir. Genellikle, kişinin ilk olarak saygınlığını ve sosyal statüsünü göstermek adına yaptığı meslek, kullandığı unvan, yüksek mevkili bir zatın oğlu ya da kızıysa belirtilerek ya da akrabalık derecesi verilerek cümleye başlanır. Ölen kişi kadınsa X'nin kayınvalidesi/kızı gibi ifadeler kullanılır. Bu da basındaki ve toplumdaki ataerkilliğin baskınlığını göstermektedir. Ardından nasıl vefat ettiğine dair bilgi verilir. (Yaşlılıktan, müptela olduğu hastalıktan, savaşıarak vs.) Daha sonra, cenazesinin nereden kaldırılacağı ve hangi vakitte cenaze namazının kılınacağına bilgisi verildikten sonra yakınlarına taziye mesajı verilir ve duâ ile sonlandırılır.

6 Mart 1919'taki ilânda¹³⁹ bunun örneğini görmekteyiz. “Evkâf Nezâreti Kütüphaneleri müfettişi Muhtar Bey'in validesi ve genç muktedir sanatkârlarımızdan Şadi Bey'in büyük validesi hanım mübteda hastalık neticesinde dün irtihâl etmiştir.

¹³⁸ Bkz. Zekeriya Türkmen, “İşgal Yıllarında İstanbul'daki Uygulamalar: Mütareke Döneminde Ermeniler Tarafından Türk Çocuklarının Kaçırılması ve Hristiyanlaştırılması”, *KÖK Araştırmalar* 2/2 (2000): 265-283 ve Hakan Türkan, “Osmanlı Devleti'nde Kimsesiz Çocuklara Yönelik Yabancı ve Gayrimüslim Müdahaleleri (1840-1922)”, *History Studies* 12/5 (2020): 2577-2597.

¹³⁹ Alemdar, h.3 Cemaziyülahır 1337./r.6 Mart 1335.

Cenazesi bugün öğle vakti Cihangirdeki hanesinden kaldırılacak Cihangir tekkesinde lahd-i mahsusunda vedia-i Hâk gaffar kılacaktır. Mevlâ rahmet eyleye.”

18 Nisan 1919 tarihli bir diğer irtihal ilânı, ¹⁴⁰ yaygın hastalıklarının tesirini görmemize yardımcı olur. “Tıp Fakültesi üçüncü sınıfında müdâvimlerinden Ahmed Bey yirmi altı günden beri mübtela olduğu hummâ-ı tifo şeddiden ifâkat bulamayarak 16 Nisan Çarşamba akşamı irtihâl-i dâru’l-bekâ eylemiştir. Cenab-ı hak bu genci rahmet-i rahmine nâil eylesin. Aile-i kederlerine beyân-ı tâziye olunur.” Bu ilânda dönemin yaygın hastalıklarından biri olan karahumma ya diğer adıyla tifo hastalığının basına yansımalarının bir örneğidir.

Mütareke Dönemi iâşe ve barınma, temiz suya ulaşamama gibi konulardaki sıkıntıların hat safhaya ulaştığı buna bağlı olarak salgın hastalıklar kol gezmekteydi. İspanyol gribi, kolera, verem vb. ile mücadelede görevlileri yetersiz kalmaktaydı. Gazetelerin bu konuyla ilgili haber de göze çarpmaktaydı.¹⁴¹

Alemdar Gazetesi’ndeki irtihal ilânları bunlarla birlikte aynı zamanda Osmanlı toplumundaki ölüm algısı üzerine de fikir sahibi olmamıza yardımcı olmaktadır. Ölümün sadece bireysel olgu değil topluma da yansıyabilecek bir kamusal boyutunun olduğunu gösterir.

2.3. Akid/Nişan/Velîme (Evlilik) İlânları

Akid, nişan, evlilik gibi kavramlar aile ve aile kanununa ilişkin kavramlardır. Aile Hukuku, Tanzimat öncesi dönemde, İslam Hukuku ve Hanefi mezhebine göre şekillenen kurallara bağlıydı. İlerleyen süreçte, Tanzimat sonrası batılılaşmanın da etkisiyle birlikte toplum yapısı değişmiş ve aile hukukunu da içeren yeni düzenlemeler üzerinde çalışılmaya başlanmıştır. 1881 yılında çıkarılan “Sicil-i Nüfus Nizamnamesi”yle birlikte evliliğin kayıt altında tutulmasının zorunlu hale gelmesi, 1913 yılında Ceza Kanunu’nda bu zorunluluğun yapılmaması durumunda yaptırım gücünün uygulanması ve 1917 yılındaki “Hukûk-ı Aile Kararnâmesi”yle birlikte nişanlama, evlilik konularının

¹⁴⁰ Alemdar, h.17 Recep 1337./ r.18 Nisan 1335.

¹⁴¹ Salgın hastalıklar için; Abdullah Lülecî, “İşgal İstanbul’unda Salgın Hastalıklar (1918-1922)” (Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.), s. 1-145.

çerçevelerinin belirlenmiş olması ve güvence altına alınması¹⁴² gibi gelişmeler resmî nikâh ve nişanın prestijini ve önemini yükselten hamleler olmuştur.

Nişanın, evlilik gibi törenlerin sivil halk arasında da yaygınlaşmaya başlaması; 20.yy'da basın insan hayatında önemli yer teşkil etmesi, batılılaşmanın hayata girmesiyle sivil halk arasında da özel günlerin kutlanması geleneğinin ortaya çıkması ve prestijli ailelerin bu tür olayları kamuoyuna sunma istekleri, gazetelerde nişan, düğün gibi merasimlerin ilân olarak verilmesine sebep olmuştur.

Mütareke Dönemi Alemdar gazetesinde de bu tür ilânları görmekteyiz. İlânın yapısı gereği irtihâl ilanlarıyla benzerlik göstermektedir. Genellikle evlenilecek kişinin unvanı, mesleği ve statüsü belirtildikten sonra evlendiği kişinin yine statüsü ya da adı verilir. Ataerkil düşüncenin baskın olduğunu kabul ettiğimiz bu dönemde çok nadir de olsa evlenecek kadınların da isimlerinin belirtildiği görülmüştür. Ardından törenin yapılacağı mekân (köşk, hane vs.) belirtilir ve en sonda mutluluk temennî mesajı verilir.

9 Nisan 1919'daki ilan akid ilânlarına¹⁴³ örnek teşkil etmektedir. “Bulgaristan dahilinde Aydos teşrifatından Yüzbaşı Mehmed Efendizâde Ali Rıza Efendi kerîmesi Hasibe Makbule Hanımla refikimiz Zaman muharrirlerinden Burgazlı Ahmed Halil Bey'in emr-i mesnûn akidleri dün Ali Rıza Efendi'nin Anadolu Kavağındaki hanelerinde icrâ olunmuştur. Cenab-ı Hâk tarafeyn hakkında mübârek eylesin.”

1 Aralık 1919'taki ilan¹⁴⁴ ise yine akid ilânlarının standart yapısını taşımaktadır. “Evvelki pazartesi günü muktedir gençlerimizden İbrahim Şamir Bey'le binbaşı mütekâidlerinden Sabahaddin Nuri Bey'in kerîmesi hanımın akdi icrâ kılınmıştır. Saâdetlerini temenni eyleriz.” şeklinde akid ilânları yayınlanır.

Akid, nişan ilânları bu yönüyle Osmanlı Devleti'nin son zamanlarda yaşadığı batılılaşma ve modernleşme sürecini gözler önüne serer. Dönemin zihin dünyasını sunar. Tanzimat Dönemi'nden sonra ortaya çıkan “seçkin sınıfın” hem mevcut statükosunu korumak, arttırmak, malî anlamda düzenini devam ettirmek ve siyâsî bağlantılar kurarak ailesinin meşruiyetini onaylatmak adına kendi statüsünden olan insanlarla evlenmekteydi. Mütareke Dönemi Alemdar Gazetesi'ndeki akid ilânlarında da bu sınıf ilişkilerini tespit edilmiştir.

¹⁴² Semra Betül Doğangüzel, *Osmanlı Hukukunda Nişanlama*, Ankara: Adalet Yayınevi, 2021, s.37-39.

¹⁴³ Alemdar, h.14 Recep 1337./r.15 Nisan 1335.

¹⁴⁴ Alemdar, h.9 Rebiüevvel 1338./r.2 Kânûnuevvel 1335.

2.4. Seyahat İlânları

Mütareke dönemi Alemdar Gazetesi'nde, seyahat ilânları da yayımladığı gözlemlenmiştir. Buradaki ilânlar deniz yoluyla yapılan seyahatlerle ilgilidir. Özellikle, 19.yy'dan itibaren gemicilik sektöründe yaşayan teknolojik gelişmeler sonucunda buharlı gemilerin ortaya çıkışıyla birlikte rüzgârın gücüne ihtiyaç duyulmadan hem ticari faaliyetler hem de yolcu taşımacılığı yapılmıştır.

Osmanlı da bu gelişmeleri yakından takip etmiş ve tersanelerinde gemiler üreterek, ‘‘Hereke-İzmit, Silivri-Tekirdağ, Gelibolu-Midilli-İzmir, Kavala-Golos¹⁴⁵ - Selânik, İzmir-Sakız-Rodos, Rodos-İskenderiye, Anadolu Limanları-Beyrut, İzmir-Girit’’ gibi uzak mesafeli seferler yapmıştır.

Yabancıların, Osmanlı sularında taşımacılık faaliyetleri ise yine bu dönemde olmuştur. Kapitülasyonlarla birlikte denizlerde imtiyaz sağlamaları sonucunda da hem Karadeniz’de hem de Akdeniz’de çeşitli kumpanyalar kurmuş ve düzenli olarak seferlere çıkmışlardır.¹⁴⁶ Zaman içerisinde gücünü arttıran bu kumpanyalar, Mütareke Dönemi’nde de seferlerine devam ederek hem yolcuları hem de tüccarların mallarını taşımaya devam etmişlerdir. Yabancı kumpanyaların yanı sıra az miktarda da Türk şirketlerde sektörde mevcuttur. Bu seyahatler, acente aracılığıyla yapılmış ve seferler yurt içi- yurt dışı olarak ayrılmıştır. İlânlara baktığımızda bu acentelerin merkezini Galata olarak görmekle birlikte birkaç ilanda ise Bahçekapı ve Sirkeci adresleri gözükmektedir.

2 Nisan 1919’da yayınlanan ilân;¹⁴⁷ ‘‘Havran Vapuru, 3 Nisan Perşembe günü akşamı Sirkeci Rıhtımında, Tekfurdağı (Tekirdağ), Mürefte, Gelibolu ve Çanakkale iskelelere müteveccihen hareket edecek, avdetde mezkûr iskelelerden mâadâ karaya da uğrayarak Dersaadet’e avdet edeceğinden yolcu ve emtia-i ticâriyye için Galata’da Merkez Rıhtım Han karşısında acente Abdullah Efendi’ye müracaat.’’

2 Mart 1919’da yayınlanan ilân;¹⁴⁸

¹⁴⁵ Volos (Osmanlı Türkçesi: Golos): Atina’ya 327 km, Selanik’e ise 207 km uzaklıkta olan liman şehridir.

¹⁴⁶ Tanju Demir, ‘‘Osmanlı İmparatorluğunda Deniz Posta Taşımacılığı ve Vapur Kumpanyaları’’, *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi* 17 (2005): 1-4.

¹⁴⁷ Alemdar, h.1 Recep 1337./r.2 Nisan 1335.

¹⁴⁸ Alemdar, h.29 Cemaziyülevvel 1337./r.2 Mart 1335.

‘‘Eşyâ-yı ticâriyye nakletmek isteyenler Rus bayrağı hamil 200 tonluk motorlu bir gemi 4 Nisan Perşembe günü Yaş iskelesinden hareket edecektir. Tafsîlât için Sirkeci’deki handa 49-50 numaralı Nuri Hasan Şürekasına (Telefon: İstanbul 881) veyahut Galata’da Mumhane caddesindeki Nikovas’a müracaat edilmelidir. (Telefon: Beyoğlu 1543.)’’

8 Temmuz 1919’da yayınlanan ilân; ¹⁴⁹ ‘‘Aleksander Mihaloviç nam vapur Temmuz’un 10.perşembe günü doğruca Novorossiysk’a hareket edecektir. Birinci-ikinci ve üçüncü sınıf yolcu ve emtia-i ticâriyye için Galata’da Ovakimyan(Hovagimyan) Hanında beşinci katta Rus Gönüllü Donanması Acentesine mürâcaat edilmesi’’ gibi ilânlar, seyahat ilânlarının güzergahlarını ve acentelerin görevlerini ve sağladıkları imkanları, İstanbul iç ve dış ulaşım bağlantılarını koyması bakımından önemlidir. Bu seferlere ek olarak; iç denizlerde, Mudanya ve Gemlik’e giden yurt dışında ise Rumeli ve New York limanlarına da giden vapurların seferler yaptığı tespit edilmiştir.

Seyahat ilânları, Mütareke Dönemi’nin iktisâdî ve siyâsî yapısını yansıtmaktadır. Osmanlı Devleti’nin siyâsî anlamda çöktüğü ve ekonomik anlamda yıprandığı bir dönemde, iç piyasanın rahatlaması açısından mal ve insan taşınması ve tedarik zincirinin tamamlaması açısından deniz seyahatleri ve taşımacılık önemli hale gelmiştir. Bu taşıma ise ilânlarda tespit ettiğimiz kumpanyalar sayesinde olmuştur. Aynı zamanda ilânlarda tespit edilen acentelerin Osmanlı’daki gayr-i müslim vatandaşlar ve yabancı kökenli olduğu görülmüştür. Bu da Mütareke Dönemi deniz trafiğinde yabancı unsurların hâkim olduğunu bize gösterir. Alemdar Gazetesi’nin bu acentelerin ilânlarına yer vermesi ise siyâsî tutumunu bize yansıtmaktadır.

2.5. Şirket İlânları

Mütareke dönemi Alemdar Gazetesi’nde bir diğer tespit edilen ilân türü ise, anonim şirketlerin verdiği ilânlardır. Osmanlı’da anonim şirketlerin kurulması, Tanzimat’tan sonra yaşanmıştır. Osmanlı’nın ilk anonim şirketi ise Boğaziçi’nde yolcu taşımacılığı amacıyla 1850 yılında kurulan ‘‘Şirket-i Hayriye’’dir.¹⁵⁰ Ardından 1850 yılında Ticaret Kanunu, 1882, 1887 yıllarında da anonim şirketleriyle ilgili hukuki düzen tertip

¹⁴⁹ Alemdar, h.9 Şevval 1337./r.10 Temmuz 1335.

¹⁵⁰ Ali Akyıldız, ‘‘Şirket-i Hayriyye’’, *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, 39, 201-203.

edilmiştir. Yabancı ortalıklı şirketlerin yaygınlaşmasıyla birlikte 1918 yılına gelindiğinde 130’u aşkın anonim şirket olduğu görülmüştür.¹⁵¹

18 Eylül 1919’deki Anadolu Milli Mahsûlât Osmanlı Anonim Şirketi’nin yayımlanan ilân¹⁵² şirket ilânlarına örnek teşkil eder. “34 senesi hisse-i temettü’ tevzî, ilk 20.cuma günü mübâşeret edileceğinden hissedarının cumadan başka her gün saat ondan on ikiye ve ba'dezzeval üçten beşe kadar yedlerindeki duhûliyeri ve hisse senetleriyle Galata’da Köprübaşı’nda kâin şirket idâre-i merkeziyyesine mürâcaat edebilecekleri ilân olunur.” 3 Eylül 1919 tarihindeki ilân,¹⁵³ Milli Ekmekçiler Anonim şirketinin bir duyuru ilânı olma özelliği taşımaktadır.

“Şirketin önce iâşe hesabına ekmek tahnı mute’ahhidi bulunduğu zaman fırıncılar tarafından ahzedilmiş olan dakik çuvallarından elyevm teslim edilmeyen çuvalların mütekârib el ‘hulûl olan bayram-ı şerifin beşinci gününe kadar şirketimiz hesabına iâşeye bu sene teslim edilerek makbuzlarının şirkete getirilmesi ve yevm-i mezkûrdan sonra zimmetinde kalan çuvallar bedelatının depozito akçesinden tevkif ve mahsûb olunacağı son defa olarak alakadarına ilân olunur.”

Kısacası, Mütareke Dönemi Alemdar Gazetesi’nde yer alan şirket ilânları; dönemin şirketlerinin neler olduğunu, ortaklık ve sermaye yapısını, hangi sektörde yer aldığı, hissedarlarından ne talep etti gibi iktisâdî bilgiler vermektedir. İlânlardan çıkarılabilecek bir diğer sonuç ise; özellikle 19.yy’ın sonunda itibaren meydana gelen yabancı sermayeli anonim şirketlerin, Mütareke Dönemi’nde de varlıklarını sürdürmesidir. Bundan yola çıkarak Mütareke Dönemi’nin finans merkezi olan İstanbul’da yabancı sermayenin üstün olduğunu dile getirilebilir.

2.6. Avukatlık ve Hukukla İlgili İlânlar

¹⁵¹ Coşkun Çakır, Yakup Akkaş, “İstanbul’da Kurulan Anonim Şirketler (1887-1918), *Antik Çağ’dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*, VI, 191.

¹⁵² Alemdar, h.22 Zilhicce 1337./r.18 Eylül 1335.

¹⁵³ Alemdar, h. 13 Zilhicce 1337/r. 9 Eylül 1335.

Alemdar Gazetesi'nde hukuki ilanlar, resmî ilândan farklı olarak dava vekillerinin (avukatların) verdiği ilanlardan oluşmaktaydı. Dava vekili mesleği, 13 Ocak 1876 tarihli ‘‘Dersaâdet Dava Vekilleri Cemiyeti Nizamnâmesi’’ ile birlikte kapsamı belirlenerek özel bir meslek haline gelmiştir.¹⁵⁴

Bu tarihten itibaren dava vekilleri, gazetelerde kendilerini tanıtabilmek ve duyurabilmek adına kendisinin ya da barosunun ilânlarını vermeye başlamıştır. Alemdar Gazetesi'nin 8 Haziran 1919'teki Temin-i Hukuk idaresi müesseseleri ilânı¹⁵⁵ bize; Mütareke dönemindeki dava vekillerinin görev tanımlarını sunması açısından önemlidir.

‘‘Birinci sınıf dâvâ vekili Urfalı Mahmud Kâmil, Ahmed Ziya, Tikveşli Ali Kemal, Moralızade Latif. Ceza, hukuk, ticâret, şerî'a, askeri davalarını ve bilcümle devâirde ve müessesât-ı maliye ve ecnebiyyede iş tâkibini ve idârehane müstahdemini mârifetle alım-satımı, icar bedelâtını tahsîlini ve komisyonculuğu müteallik mâlûmatı deruhte ederler. Cuma'dan mâadâ her gün akşama kadar. Adres: Yeni Postane arkasındaki caddede Kahramanoğlu Han karşısında Kevorkyan Apartmanı üçüncü kat. Numara: 9, 8, 7.’’

İlânda, geniş bir iş tanımı mevcuttur. Ceza, hukuk, ticâret, şerî, asker davaları, yabancı hukuka dair davalarda bunun tâkibini yapabildiğini ve alım-satım ve kiralamaya dair komisyonculuğu da başarıyla yapabildiğini söylemektedir. Bu yönüyle kapsamı geniş bir iş tanımına sahip olduğu görülmektedir.

6 Temmuz 1919 tarih ilân ise yine avukat ve hukûkî ilânlara örnektir;¹⁵⁶ ‘‘ Her nevi dava der'uhde ve süratle neticelendirilir. Her türlü teshîlat irâe ve istişâre meccânen yapılır. Bahçekapı'da Rasim Paşa hanında 21-20 numaralarda birinci sınıf dava vekili Hüsni Hami Bey ve refikasına mürâcaat izhâr-ı cihet mu'cib memnûniyettir.’’ İlânın ilgi çekici noktası; Hüsni Hami Bey'in bürosunda kadın çalışanın bulunmasıdır. Bu da diğer ilânlarda da tespit edilen kadının toplum içerisindeki rolünün önem kazandığının göstergelerindedir.

Alemdar Gazetesi'nde diğer tespit edilen hukuki ilânlarda da dava vekillerinin çeşitli konsolosluk işlerinde aracılık ve günümüzdeki noter mesleğine eş değer işleri

¹⁵⁴ Detaylı bilgi için; Galip Çağ ve Funda Öztürk, ‘‘Osmanlı Devleti'nde Adli Modernleşme: Tanzimat Döneminde Dava Vekilliği (Avukatlık) Ve Baronun Ortaya Çıkışı’’, *Vakanüvis Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi* 6/2 (2021): 537-560.

¹⁵⁵ Alemdar, h.9 Ramazan 1337./r.8 Haziran 1335.

¹⁵⁶ Alemdar, h. 7 Şevval 1337./r. 6 Temmuz 1335.

yaptığı da tespit edilmiştir. Hukûkî ilânların Alemdar Gazetesi'nde yer almasının başlıca nedenlerine baktığımızda; öncelikle Mütareke Dönemi'nin siyasi yapısıyla birlikte ortaya çıkan kaostan sonucunda oluşan zaman zaman özellikle işgal kuvvetlerinin aldığı keyfi yönetimler ya da hukuksuzluklar¹⁵⁷, yerlerinden ayrılan insanların arkalarında bıraktıkları mülklere dair hukûkî sorunlar, hukukun modernize hale gelmesiyle birlikte çeşitli alanlarda hukûkî hizmete ihtiyaç duyulması şeklinde sıralanabilir.

Bu ilânlar, batılılaşma etkisiyle gelişen Osmanlı Hukuku'nun basınla ilişkisini göstermesi bakımından da önem taşımasının yanı sıra Mütareke Dönemi'nin sosyal ve hukûkî tarihine ve İstanbul halkının hangi hukûkî ışık tutmaktadır.

2.7. İş Arama/İşçi Arama İlânları

İstanbul, Mütareke Dönemi'nde yoğun ekonomik kriz yaşamış ve işsizlik oldukça artmıştır. Basının gücü, iş arayan ve geçim sıkıntısı çeken bireylerin hızlıca iş bulması için kendini tanıtmalarının önünü açması, işveren için de çabucak aradığı işçiyi bulması açısından önemlidir. Bu tür ilânlar, daha önceki basın dönemlerinde de kendine yer bulmuştur.

15 Kasım 1919 tarihinde "Motorcu Arayanlara" ilânı¹⁵⁸, bir iş ilânı olmasının yanı sıra Alemdar Gazetesi'nin iş arayanlar için aracılık da yaptığını kanıtlar niteliktedir. "Harb-i umûmîde orduda motor muallimliğiyle çalışmış bir ihtiyat zâbitanı dolgun bir tahsisat mukâbilinde çiftlik ve her gün Dârü'l Sanayi'de çalışmak istiyor. Böyle bir zâta ihtiyacı olunanlar matbaamıza mürâcaat buyursunlar."

Aranan işler ve işçiler genellikle, hizmet sektörünün ön planda olduğu işler olduğu tespit edilmiştir. 2 Nisan 1919'taki "Koruyucu Aranıyor" ilânı ve Türkçe-Rumca lisanlarına vakıf bir tercümanın aranması¹⁵⁹, 27 Eylül 1919'taki Hacı Bekir Mağazası için "Kasadar Hanım Aranıyor" ilânları¹⁶⁰ yine savaştan sonra oluşan işgücü dengesizliğini

¹⁵⁷ Bkz. Mehmet Canlı, "İşgal ve Hukuk: İşgal Dönemi Osmanlı Hükûmetlerinin Çıkardığı Hukuki Metinler ve Bu Metinlerde İşgal Güçlerinin Etkisi (1918-1922)", *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi* 5/3 (2016): 1465-1481.

¹⁵⁸ Alemdar, h.21 Safer 1338./r.15 Teşrînisânî 1335.

¹⁵⁹ Alemdar, h.1 Recep 1337./r.2 Nisan 1335.

¹⁶⁰ Alemdar, h.2 Muharrem 1338./r.27 Eylül 1335.

ortadan kaldırmak için verilen ilânlardır. Aynı zamanda kadınların iş hayatındaki yerinin arttığını kanıtlayan ilânlardır.

5 Mayıs 1919'taki "Aşçı Aranıyor" ilânı¹⁶¹ yine tipik işçi/iş arama ilânlarına örnektir. "Bilcümle takımıyla beraber usta bir aşçıya lüzum vardır. Şartı anlamak isteyenlerin Beyoğlu'nda Cadde-i kebirde San Maria Kilisesi sağında Posta sokağında Keda birahanesi sahibi Rıfat Bey'e mürâaat etmesi ilân olunur." Bu yönleriyle Alemdar Gazetesi'ndeki iş ve işçi arama ilânları savaş sonrası oluşan ekonomik krizlerin izlerini görmekteyiz.¹⁶²

Geçim sıkıntısı, enflasyon, barınma ve iâşe problemleri insanları iş aramaya itmiştir. Gerek kalifiye olsun, gerek vasıfsız olsun birçok birey iş arama ilânı vermiştir. Kurumlar ise oluşan bir talep fazlalığını kullanmak amacıyla işçi ilânları vermiştir. Savaşın yarattığı bir diğer problem ise askeri kadronun açıkta kalması olmuştur. Mevkilerini, rütbelerini kaybeden memur, asker sınıfı yeni işler araması da bu ilânların artmasına neden olmuştur. Savaşlarda yaşanan erkek ölümleri ve ekonomik problemlerin bir diğer yansıması ise kadınların iş hayatında daha aktif bir rol oynamasıdır. Sonuç olarak, Mütareke Dönemi'ndeki iş/işçi arama-bulma ilânları sosyopolitik ve ekonomik sürecin bir sonucudur.

2.8. Yayımlanmış Eser İlanları (Âsâr-ı Münteşire)

Alemdar Gazetesi; Mütareke Dönemi, İstanbul'da yayınlanan kitapların, mecmuaların, risalelerin, kültür ve sanat duyurularını ilânât sayfasından duyurmuştur. Bu duyurularını "Âsâr-ı Münteşire"¹⁶³ başlığı altında toplamıştır.

Âsâr-ı Münteşire ilânlarında; ilk olarak eserin adı verildikten sonra, yazarının tanıtımı yapılır ve ardından da eserin neden alınması gerektiği, eserin içeriği, öne çıkan yanlarını sunar. Eğer bir kitabevinde satılacaksa bunun adresi ve adı verilir. En sonda bir klişe olarak "kârîlerimize tavsiye ederiz" kalıbıyla birlikte tanıtım sonlanır.

¹⁶¹ Alemdar, h.4 Şâban 1337./r.5 Mayıs 1335.

¹⁶² Mütareke Dönemi'nin ekonomik yansıması hakkında bkz. Güldane Gündüzöz, "Mütareke Yıllarının İstanbul'u'na Mutfaktan Bakmak", *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi* 40 (2016): 279-302.

¹⁶³ Âsâr-ı Münteşire: Yayımlanmış eser anlamına gelmektedir.

Bu eserlerin konuları oldukça geniştir. Sağlık, mizah, edebiyat, felsefî, ilmî, moda, fal ve astroloji, meslekî, cemiyet, ahlâkî, İslâmî, siyâsî gibi türlerden kitapların ve mecmuaların tanıtımları yapılmıştır. Tespit edilenlere göre en çok eser türü mizahi, edebi, siyâsî türleridir.

Âsâr-ı Münteşire bölümünde en çok ve sürekli yayınlanan iki eser dikkat çekmektedir. Birincisi, Hüseyin Kamî Bey¹⁶⁴'in *Divançe-i Dehri* eseridir. Bu eserin tanıtımını ilk olarak 24 Aralık 1918'te görülmektedir. “ Sanâdid-i ittihadın evsâf ve menâkıbatı mutazammin Merhum Hüseyin Kamî Bey tarafından keşide-i nizam edilen birçok kasâid ve manzûmat *Divançe-i Dehri* namıyla on beşer kuruş fiyatla Köprübaşı'nda Şefizade biraderler dükkanında fûruht olunur.”¹⁶⁵ Daha sonraki ilânlarda dağıtım alanının genişlediği ve kitapçılarda da bulunduğu belirtilmiştir.

Hüseyin Kamî Bey, İttihatçı karşıtlığı bilinen bir yazardır. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra da kaleme aldığı yazılarda İttihatçıların sık sık tenkit etmektedir. 31 Mart Olaylarından sonra gözüaltına alınmıştır. HİF'in teşekkülü aşamasında da Londra'da olduğu ve merkez teşkilatının açılış günü İstanbul'a geldiği ve açılışına özel HİF'in politikasını da yansıtan bir şiir okuduğu görülmüştür.¹⁶⁶ Bu siyâsî yönüyle Hüseyin Kamî Bey'in kitabının reklamının yapılması olağandır. Refî Cevat'ın siyâsî anlamda kendisiyle örtüşen bir yazarın kitabının hem göz önünde daha fazla tutarak kitabın yaygınlaşmasını arzulamış hem de okurlara kendi ideolojik çizgisinden bir kitabın tanıtımını sürekli yaparak “Bizim ideolojik çerçevemize uyan” kitabı size de sunuyoruz mesajını vermeyi düşünmektedir.

İkinci olarak en fazla yayınlanan âsâr-ı münteşire eser, Hoca Rasim Efendi'nin *Kitâbü't-Tenvîr* eseridir. Hoca Rasim Efendi, Alemdar Gazetesi'nde 1918-1919 yıllarında “Anglikan Encümen-i İlmiyyesine Cevap” tefrikası, “31 Mart Hadisesi Hareket-i İrticâiyye Değildi”, “Fetâvâ-yı Deccâliyyeyi İptal” gibi başmakalelerini yazmıştır. Siyâsî olarak İTC karşıtı, kurtuluşu manda ve himayede gören, İngiliz Muhipleri Cemiyeti'ne fahrî üyesi, HİF ve Sulh ve Selâmet-i Osmâniyye Fırkasına

¹⁶⁴ Detaylı bilgi için bkz. Ahmet Tanyıldız, *Hüseyin Kamî Dehri Divançesi*, İstanbul: Akademik Kitaplar Yayınları, 2013.

¹⁶⁵ Alemdar, h.20 Rebülevvel 1337./r.24 Kânûnuevvel 1334.

¹⁶⁶ Ali Sarıca, “Hüseyin Kamî'nin Hayatı ve Eserleri” (Yüksek Lisans Tezi, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012), s. 1-13. Birinci, *Hürriyet ve İtilâf Fırkası: II. Meşrutiyet Devrinde İttihat ve Terakkiye Karşı Çıkanlar*, s.73.

üyedir.¹⁶⁷ Bu yönüyle Alemdar Gazetesi'nin siyâsî yapısına uygun bir yazardır. Hüseyin Kamî için yapılan reklamcılık politikasının Hoca Rasim Efendi'ye de uygulandığı tespit edilmiştir.

16 Eylül 1919'ta¹⁶⁸ yayınlanan *Kitâbü't-Tenvîr* ilanında açıkça Hoca Rasim Efendi'nin Alemdar'da çalıştığı belirtilmiştir. “Gazetemizde Anglikan Encümen-i İlmiyesine cevap yazmakta olan Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiye azasından Ahmed Rasim Avni Efendi hazretlerinin eseri olan *Kitabü't Tenvir* mezkûr kitap 5 kuruş fiyat ile idârehânemizde satılmaktadır.” Ayrıca Alemdar Gazetesi eserin tanıtımının yanı sıra satış işlerini de üstlenerek yazarına desteğini sürdürmüştür.

Bu destek örneği, 4 Kânûnuevvel 1919'teki *Mühim Bir Hâdise-i Edebiyye: Memleket Hikayeleri* ilanında da görülmektedir. Bu ilânda Refî Cevat, Refik Halit Karay için, Memleketimizin en güzîde, yenilikçi hikayecisi ve edebîsi olduğunu dile getirerek, kıymetinin herkes tarafından bilindiği söylemiştir. Ayrıca *Şeftali Bahçeleri* hikayesini tanıtım amaçlı alıntılatacağını da dile getirmiştir.¹⁶⁹ Refî Cevat'ın bu hareketinin sebebi ise potansiyel okuyucuların dikkatini çekmek kendi referansı üzerinden güvenilirlik sağlamaktır.

Nedim Mecmuası'nın ilânlarının da sık sık yayınlandığı görülmektedir. Bunun nedeni dönemi önemli edebiyat mecmuası olmasının yanı sıra Alemdar'da yönetici olan Ahmed Kadri Bey'in aile bağlarıyla da bağlantılıdır. Ahmed Kadri Bey'in yeğeni olan Halit Fahri (Ozansoy)'un¹⁷⁰ çıkardığı *Nedim Mecmuası*'nın desteklenmesi dönemin aile ilişkilerinin basında da önemli olduğu kanıtlamaktadır. Gazete sahipleri ve yöneticileri yayınladıkları ilânlarda birlikte yakınlarının ve dost çevresinin yaptıkları kültürel faaliyetleri desteklemektedirler. 16 Şubat 1919'taki ilân¹⁷¹ *Nedim Mecmuası* için verilmiştir.

“Bugün dördüncü nüsha çıktı. Bu haftadan itibaren kâmilten ince hurufât ile dizilerek mündericatı tezyid olunmuştur. Bu nüshada: Reşit Süreyya (Gürsey) Bey'in Ömer Seyfettin Bey'e cevabı ile, Tahsin Nahit, Falih Rıfkı, Mimar Kemaleddin Beyler'in

¹⁶⁷ Ali Birinci, “Hoca Râsım Efendi, *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, 18, 194-196.

¹⁶⁸ Alemdar, h.20 Zilhicce 1337./r.16 Eylül 1335.

¹⁶⁹ Alemdar, h.11 Rebülevvel 1338./r.4 Kânûnuevvel 1335.

¹⁷⁰ Abdullah Acehan, “Halit Fahri Ozansoy Hayatı- Eserleri- Sanatı” (Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998), s. 7.

¹⁷¹ Alemdar, h. 15 Cemazeyilevvel 1337/r. 16 Şubat 1335.

makaleleri, Reşad Nuri, Fahri Celal Beylerin hikayeleri, Faruk Nafiz, Reşit Süreyya beylerle, Şukufe Nihal hanımın şiirleri vardır. Her nüshası tekâmüle doğru yürüyen bu yegâne sanat mecmuasını bütün edebiyat müntesiblerine harâretle tavsiye ederiz.”

Lakin, Alemdar’da aynı zamanda karşıt ya da kendisine yakın olmayan görüşten kişilerin eserlerini de paylaşmıştır. 3 Ekim 1919’taki *Büyük Mecmua’nın* ilânında¹⁷² bunu gözlemlenmiştir. “ Bugün 12. Numarası çıktı. Şayan-ı dikkat makalalar, nefis yazılar ve mütenevvi mündericatı hâvidir.” Bunun yanında *İnci* gibi tarafsız ve *Diken* gibi, Millî Mücadele destekleyicisi dergilerinde ilânlarını Alemdar’da gözlemlenmektedir. İnci dergisinin özelliğin dönemin kadın dergilerinden birinin oluşudur. Osmanlı’da Tanzimat Fermanı’nın ilân edilmesinin ardından toplumdaki kadın kavramı, aile yaşamı, çocuk yetiştirme gibi kavramlar tartışılmıştır. 1869 yılında ise *Terakki-i Muhadderât* gibi yayınlarla birlikte bu konuların yayınlara taşındığı görülmüştür. Kadın hakları, edebiyat, ev işi- çocuk terbiyesi ve çocuk eğitimi, giyim-kuşam gibi konular kadın dergilerinde yer almıştır.

İnci Dergisi de Mütareke Dönemi’nde bu doğrultuda çıkarılan dergilerden birisidir.¹⁷³ 2 Eylül 1919’daki ilan¹⁷⁴, *İnci* Dergisi’nin sekizinci sayısına dair ilândır. “ İnci mecmuası sekizinci nüshası bugün çıkmıştır. Gerek mündericat ve gerek resimleri son derece zariftir. Mutâlaasını tavsiye ederiz.”

Dönemin eğlence ve magazinsel kültürünü yansıtan âsâr-ı münteşire yayımından biri ise “Falcılık” kitaplarıdır. 3 Eylül 1919’da yayınlanan *Bütün Esrara Vakıfım* başlıklı ilân bu türden reklamı yapılan bir kitaptır.

“Yeni intişar eden mükemmel bir fal kitabıdır. İnsanlar çok zaman tefe’ül ihtiyacından vâreste kalamazlar. Bu kitapla umum bir ihtiyaç tatmin olunur. Hem arkadaş cemiyeti ve aileler arasında gayet latif zaman geçirmekle hadim bir eğlence elde edilmiş bulunur. Fiyatı: 25 kuruştur. Merkez Tevzîsi: İbrahim Efendi Kütüphanesidir. Her kütüphânede bulunur.”

Tablo 1

¹⁷² Alemdar, h.8 Muharrem 1338./r. 3 Teşrîniyevvel 1335.

¹⁷³ İnci Dergisi’nin detaylı incelemesi için bkz. Emrah Çetin ve Cansu Tüzer, “İnci Dergisi Üzerine Bir İnceleme”, *Millî Eğitim Dergisi* 46/216 (2017): 203-255.

¹⁷⁴ Alemdar, h.6 Zilhicce 1337/r. 2 Eylül 1335.

**1 Şubat 1919-28 Şubat 1919 günleri yayımlanan Âsâr-ı Münteşire
ilânlarının türü, sayıları ve yüzde oranları**

Eser Türü	Eser Sayısı	Yüzde Oranı
Mizâhî	3 İlan	%12,5
Kadın	2 İlan	%8.33
Edebî	9 İlan	%37,5
Bilim	2 İlan	%8,33
Siyâsî	7 İlan	%29,17
Târihî	1 İlan	%4.17

Özetle, Alemdar Gazetesi'nin Âsâr-ı Münteşire ilânları partizanlıktan biraz daha uzak, siyâsî ayrımın biraz daha az hissedildiği bir alan olmuştur. Bunun nedeni ise, gazetenin en çok verilen ilân türlerinden birisinin olmasından dolayı kendi ekonomik çıkarlarını gözetmesi ve popüler bir pazar olması, rekabet unsurunun fazla olması, ilân verenlerin statüleri ve gücü dolasıyladır. Ticari kaygılar bu kadar ön planda olsa da yine de radikal görüşü yazarların âsâr-ı münteşire ilânlarına yer verilmemiş, sansürden ziyade bir "örtük/otokontrollü eleme" yapılmıştır.

Mütareke Dönemi Alemdar Gazetesi'ndeki Âsar-ı Münteşire ilanlarını bu siyâsî arka planda değerlendirmek, ilânların yorumlanabilmesi açısından önemlidir. Ayrıca İstanbul'un okur-yazarlık oranı, entelektüel sınıfın ve İstanbul halkının neler okuduğu, savaş sonrası devam eden kaotik dönemde bile kültürel üretimin kesilmediğini gösteren yegâne birincil kaynaktır. Âsar-ı münteşire ilânlarının hedef kitlesi ise, İstanbul'da okuma-yazma bilen ve kültürel aktiviteleri yakından takip eden "seçkin" sınıfı. Bu sınıfa uygun olan yayınları Alemdar Gazetesi'nde yer aldığı görülmüştür. Edebî türdeki yayınların diğer türlere nazaran fazla oluşu ise sansüre daha az uğraması, dönemin insanının siyâsî kaosundan kurtulup romantik duygulara yönelme isteğidir. Okuyucu bakımından edebî türün eğitilmiş kadınlara, küçük yaşta çocuklara da hitap etmesi hem ilânlarda hem de yayım dünyasında pazar payında etkili olmasına neden olmuştur.

2.9. Gayrimenkul İlânları

Gazetelerde gayrimenkul ilânlarına yer veriliş, birçok örnekte olduğu gibi yine *Ceride-i Havâdis* gazetesiyle başlamıştır. Mütareke Dönemi Alemdar Gazetesi'nde de gayrimenkul ilânları mevcuttur. Satılık arsa, çiftlik, arazi, yazıhâne, köşk, yalı, apartman daireleri, motorlu taşıtlar, hayvan, fabrika gibi gayrimenkullerin tanıtımlarının yapıldığı gözlemlenilmiştir. Tanıtım yapılırken; gayrimenkullün konumu, kaç odalı olduğu, odalarının özellikleri, hangi işlere uygun olduğu ve satılık ya da kiralık olması, içinde hangi tür eşyaların var olduğu gibi özellikler öncesinden verilir. İncelenen gayrimenkul ilânlarının hiçbirinde ise fiyat bilgisine rastlanmamıştır.

Alemdar Gazetesi'ndeki gayrimenkul ilânlarının genellikle İstanbul'un orta ve üst sınıf diyebileceğimiz semtlerden verildiği tespit edilmiştir. Şehzadebaşı, Kumkapı Şişli, Cağaloğlu, Nişantaşı, Kadıköy, Üsküdar, Sarıyer, Adalar mevki, Eyüp, Beykoz ilânların verildiği semtlere örnektir. Gayrimenkul ilânları, aynı zamanda Mütareke Dönemi İstanbul'unun sosyal yapısının da yansımaları gösterir.

27 Teşrinievvel 1919'daki ilân¹⁷⁵, bu düşüncüyü kanıtlar niteliktedir. “Şehremininde Küçüksaray Meydanında 11 oda, 4 sofa, 3 hol, bir matbah bir sandık odası, bir taşlık hamam ve selâmlık, dört kattan ibaret fevkalâde nezâret ve etraf-ı erba'ası cadde ve bir kapı, bir tulumbası bulunan 18 numaralı hane mute'ahhid işcârı hâvi 4000 arşın bahçesiyle satılık olduğundan Saray Meydanında Kahveci Ziyade Efendi'ye mürâcaat.”

Bu ilân, o dönemin büyük ailelerin ihtiyaçlarının neler olduğunu göstermektedir. Ancak, tespit edilen diğer ilânlarından da anlaşıldığı eğer müstakil bir ev seçecekse ortalama bir ailenin ihtiyacı 2-4 arasında değişen oda sayısı, bir matbah, sofa, abdesthâne, kuyu ve cüz'î miktarda tarıma elverişli bir evdir. Apartman dairelerinde ise daha minimal bir yaşam alanı sunmasına rağmen daha fazla tercih edildiği gözlemlenmiş ve ilânlara yansımıştır. Araştırmalar, Kapalıçarşı-Şişli arasında 650 sokaktan alınan veriler doğrultusunda apartmanların, gayrimenkullerdeki oranının 1910'da %37'ken, 1922 yılında 1.5 katından biraz fazla %59 olarak tespit edilmiştir.¹⁷⁶

¹⁷⁵ Alemdar, h.2 Safer 1338./r.27 Teşrinievvel 1335.

¹⁷⁶ Safiye Kıranlar, “Mütareke İstanbul'unda Konut Sorunu (1918-1922), *Middle East Technical University Journal of the Faculty Architecture* 32/2 (2015): 99-100.

Genellikle, İstanbul sınırları içerisinde gayrimenkullerin ilânını veren Alemdar Gazetesi, istisna olarak 20 Mayıs 1919 tarihli ilânında,¹⁷⁷ Konya'daki bir çiftliğin ilânını vermiştir. "Anadolu Mühim Bir Çiftlik" başlıklı ilan şu şekildedir: "Akşehir taraflarında Konya şimendiferi güzergahında tarla, çayır, mera. Elli bin dönümü mütecâviz bir çiftlik satılıktır. Talipleri Sirkeci'de Muhacirin Müdüriyet Umumiyesi Hanı ittisâlinde İranlı Mehmed Efendi'ye müracaat." İlânda, şimendifer güzergahında olmasının ayrı olarak betimlenmesi konumunun stratejik olarak önemli olduğunu göstermek istenmesidir.

Osmanlı'da yerel sanayi atılımlarının ürünü olan bir fabrikanın satış ilânı da Alemdar Gazetesi'nde tespit edilmiştir. 29 Ekim 1919'daki ilanda ¹⁷⁸ Balıkesir Gönen'deki bir dakik fabrikası satılmaktadır." Balıkesir'de tâbiî Gönen kazasında hükûmet civarında 28 beygir kuvvetinde hava gazıyla müteharrik motoru 3 çift taşlı ve buğdayı yıkamağa mahsus makine ve 2 elek tulumba idâre eden su kuyusu 2000 kiloluk zahîre ambarı ve 80 çift hayvanlık ahır, tahtânî bir bab ebniye ve birçok dönüm arsasıyla ve altı yedi bin kıyye miktarında kömür ile Teşrînievvel 'in(Ekim) nihâyetine kadar fûruht olunacaktır. Talip olanlar pazarlık ve görmek için Gönen sancağında Hüseyin Hasan Efendi'ye mürâcaatları."

İlânlarda gözlemlenen "Acele Satılık", "İhtiyaçtan Satılık", "Fırsattan İstifade Satılık" gibi ifadeler kullanılmaktadır. Bu ifadeler ise, Dünya Savaşı sonrası oluşan ekonomik sıkıntılar, geçim problemlerinden dolayı bir an önce sıcak paraya ulaşmak ihtiyacından dolayı olabileceği düşünülmektedir. Ayrıca, işgal sürecinin yarattığı belirsizlikten dolayı insanlar göç arzusundan olduğundan dolayı da ellerindeki malları satmalarını satmaya da yol açmış olabilmektedir.

Mütareke Dönemi İstanbul'da yaşanan enflasyon, insanların yatırım aracı olarak gayrimenkul almaya itmiştir. Bunun yanı sıra İstanbul'a alınan göçlerle birlikte oluşan demografik hareketlilik ve yaşanan yangınların ¹⁷⁹ yanı sıra İtilaf Devletleri'nin

¹⁷⁷ Alemdar, h.19 Şâban 1337/r.20 Mayıs 1335.

¹⁷⁸ Alemdar, h.4 Safer 1338/r.29 Teşrînievvel 1335.

¹⁷⁹ İlbeyi Özer, "Mütareke ve İşgal Yıllarında Osmanlı Devleti'nde Görülen Sosyal Çöküntü ve Toplumsal Yaşam", OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi 14 (2003): 270.

askerlerinin keyfi olarak mülklere el koymas¹⁸⁰ gibi faktörler emlak piyasasına da yansımıştır bu da gayrimenkul ilânlarının çoğalmasına neden olmuştur.

Mütareke Dönemi'nde yaşanan kiracı-ev sahibi krizi de dolaylı olarak Mütareke Dönemi'ndeki Alemdar Gazetesi'ndeki gayrimenkul ilânlara yansımıştır. Özellikle 1919 yılındaki kanunsal düzenlemelerin yetersiz gelmesi ¹⁸¹ gayrimenkullerde sürekli bir sirkülasyona neden olabileceği düşünülmektedir.

2.10. Lokanta/Birahâne/Pastane-Tatlıcı İlânları

Osmanlı'da 19.yy'a kadar dışarıdan yemek yeme bir zorunlulukla ortaya çıkan ve tercih edilmeyen bir durumdu. Yemek yeme için; seyyar satıcılar, çorbacı ve börekçiler vs. gibi yerel esnaflar tercih edinilmekteydi.

Modern lokantalar ise batılılaşmanın etkisiyle birlikte 19.yy'ın ikinci yarısından itibaren ortaya çıkmıştır. Gayrimüslimlerin yoğun olduğu Pera'da başlayan bu modern yeme-içme kültürü zaman içerisinde yayılmış ve İstanbul'un diğer noktalarına ulaşmıştır. 19.yy'ın sonundan itibaren Sirkeci-Eminönü bölgesinde de modern anlamda restoranlar kurulmuştur.

Mütareke döneminde, İstanbul'un lokanta/restoran kültürünü geliştiren diğer bir unsur ise, İstanbul'a gelen Beyaz Rus göçmenlerdir. Rus göçmenlerin gelmesiyle birlikte, İstanbul'da Rus yemek kültürü ve içki kültürü de etkili olmaya başlamıştır.¹⁸²

Mütareke Dönemi Alemdar Gazetesi'nde de lokanta ilânları mevcut olmuş. İlk aylarda birçok kez "Karaköy Tünel Lokantası ve Birahânesi'nin" ilânının yayınlandığı gözlemlenmiştir. 10 Ocak 1919 tarihli ilânında;¹⁸³ "Hamdi Bey'in idâresinde olarak küşad edilmiş bu Türk lokantası ve birahânesinin ehveniyetini anlamak için kârîleri bir defa mezkûr lokantaya gitmelerini tavsiye eyleriz. Her akşam icrâ-yı âhenk eden saz takımları da tenşît-i kulüp eylemektedir. Öğle yemeklerinde dahi saz vardır."

¹⁸⁰ Mütareke Dönemi yaşanan mülklere keyfi olarak el koyulması uygulaması için bkz. Fatma Afyoncu, "Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre: İşgal Döneminde İstanbul (16 Mart 1920- 31 Aralık 1922)" (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2009), s.36-41.

¹⁸¹ Mütareke Dönemi konut problemi için bkz. Kıranlar, "Mütareke İstanbul'unda Konut Sorunu (1918-1922), s. 99-116.

¹⁸² Özge Sarımanlı, "Yenileşme ve Cumhuriyet Döneminde İstanbul Mutfak Kültürü", *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*, IV, 214-215.

¹⁸³ Alemdar, h.7 Rebiyülâhir 1337./r.10 Teşrinisâni 1335.

Hamdi Bey, bu ilanında; ‘‘Türk’’ ibaresi kullanılarak, diğer yabancı lokantalardan farklı olduğunu betimlemek istemiştir. Ayrıca ucuz olduğunu ve yemeklerinin dışında da eğlenceler tertip ettiğini dile getirmiştir. Aynı ilan dilinin, diğer Türk lokanta olan ‘‘Nihal Lokanta ve Birahanesi’’nde de görülmektedir. 10 Mart 1919’daki ¹⁸⁴ ilânında;

‘‘Galatasaray karşısında Eski Parizyan. Her akşam saat altıdan on ikiye kadar mükemmel ince saz. Bir Türk müessesesi olan lokantamızda mütedil fiyatla yemekler ihzâr ettirilmekte ve meşrûbatın iki cinsi bulundurulmakta olduğu ilân olunur.’’ Nihal Lokantası da Türk müessesesi olduğunu belirtilmiş, eğlence tertip ettiğini sunmuştur. Ayrıca da ucuz olduğunu ve meşrubatlarının çeşitliliğini dile getirmiştir.

Şişli’deki Rousillon Birahânesi ve Lokantası ise müşterileri çekebilmek ve rekabette öne geçebilmek için eğlence kapsamını genişletmiştir. 8 Haziran 1919’taki ilanında;¹⁸⁵ tiyatro, varyete, şarkı, dans, hokkabazlık, temşillerin yapılacağı ve aynı zamanda lokanta artistlerin olacağını söylemiştir.

16 Ekim 1919’daki İstanbul Lokantası ve Birahânesi’nin ilânında¹⁸⁶ yine bir lokantanın sunduğu hizmetleri göstermesi bakımından önemlidir. ‘‘Zevk-ü Selim Eshabına Müjde! Nefis yemekler, mütenevvi mezeler, envâi müskirat, fiyatların ehveniyeti, mevkin letâfeti görülmekle tasdik edilecek yeni İstanbul lokanta ve birahanesi bu kere Sirkeci’de Hamidiye Türbesi karşısında küşad edilmiştir.’’ Bu ilânda da ön plana çıkarılmak istenilen üç unsur mevcuttur. Fiyatların ucuzluğu, yemek çeşitlerinin fazla oluşu, mekânın konumunun ve fiziksel özelliklerinin ilgi çekici olmasıdır.

Alemdar’da tespit edilen diğer lokantalar; Türk Temenni-i Saadet Lokanta ve Birahanesi, Parizyan Lokantası, İstanbul Lokantası ve Birahanesi, Kristal Lokanta ve Birahanesi, Yıldız Lokanta ve Birahanesi, İlkbahar Lokantası’dır. Bu lokantaların büyük çoğunluğu Beyoğlu’nda olmakla beraber, Şişli, Bahçekapı, Fatih semtlerindedir.

27 Nisan 1919 tarihindeki tatlıcı Selim Bey’in ilânı ise¹⁸⁷, lokantaların yanı sıra pastanelerin de o dönemde popüler olduğunun göstergesidir. ‘‘ Kadıköy’de Pazar Yolunda Azat Efendi apartmanı altında müceddid küşad olunan muhallebici, tatlıcı, pastacı Selim Efendi’nin dükkanında her nev’î pasta ve süt mâmûlâtı gayet nefis olmak

¹⁸⁴ Alemdar, h.7 Cemaziyülahır 1337./r.10 Mart 1335.

¹⁸⁵ Alemdar, h.9 Ramazan 1337./r.8 Haziran 1335.

¹⁸⁶ Alemdar, h.21 Muharrem 1337/r. 16 Teşrinisâni 1335.

¹⁸⁷ Alemdar, h.26 Recep 1337./r.27 Nisan 1335.

üzere ihzâr ve mevk’i fûruhta gayet ucuz fiyatla vaz’ etmiş olmakla latîfen mezkûr dükkâna bir kere uğramaları ilân olunur.’’

Lokanta ilânlarında da siyâsî bir altyapıyı görebilmek mümkündür. Sunulan hizmet, verilen yemek türleri, eğlenceler, hitap edilen müşteri kitlesi Levanten tarzıdır. Özellikle işgal kuvvetlerinin gelmesiyle birlikte bu tarz gelişmiş ve Fransız etkisi de görülmüştür. Zaman zaman az miktardaki ilânlarda verilen menü fiyatları da dönemin tüketim enflasyonunu gözler önüne sermektedir.

Lokanta ilânlarında yer alan çeşitli statüdeki lokantalar ise, İstanbul insanının yeme-içme zevklerini, tüketim alışkanlıklarını ortaya koyar. Lokanta ilânları, gastronomi kültürünü de sunması bakımından önemlidir. Mikro tarihçiliğin konusu olan yeme-içme kültürüyle birlikte makro tarihçiliğin konusu olan siyâsî ve ekonomik dönüşüme ulaşılabilenmektedir.

2.11. Farklı Hizmet Kollarına Dair İlânlar

Hizmet sektörü, insanların ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla yapılan her türlü ekonomik faaliyetlerin tümünü kapsamaktadır. Bu başlık altında finans, sigorta, ilancılık, süt annelik, ilancılık, sağlık turizmi gibi sektörlerin ilânları tespit edilmiştir. Mütareke Dönemi’ndeki hizmet ilanları, dönemin ekonomik şartlarını, malî yapısını ve toplumun isteklerini anlamamıza yarayan yegâne ilânlardandır.

Bu tür ilânlardan en fazla verileni finans alanıyla ilgili yayınlanan ilânlardır. Finans alanıyla ilgili bu kadar fazla ilânın yer alması, Mütareke Dönemi’nin ekonomik buhranıyla alakalıdır. Savaş döneminde yaşanan işgücü kaybı, ülke genelinde yaşanan göç hareketi, ülkedeki belirsizlikle birlikte devlet ve özel sermayelerde yaşanan malî kayıplar ekonomik krize neden olmuştur. Ekonomik kriz, hayat pahalılığını getirmiştir. İstanbul, temel ihtiyaç malzemelerine Avrupa’ya nazaran 3.5-4 kat daha ulaşmaktaydı.¹⁸⁸

İnsanların sıcak paraya ihtiyaç duyduğu bu ortamdaki boşluğu ise ya komisyoncular ya da tefeci diyebileceğimiz tüccar ve para sahipleriyle dolmuştur. Gayrimenkul sahibi olmak isteyen veya sıcak paraya ulaşmak isteyen insanlar, sermayesini arttırmak isteyen insanlar da bu tüccarlara başvurarak bazen ücret

¹⁸⁸ Mehmet Aydın, ‘‘Mütareke Döneminde İstanbul’da Hayat Pahalılığı Sorunu (1918-1922)’’, History Studies 2/2 (2010): 441-443.

mukâbilinde bazen de rehin karşılığında para almışlardır. Bu komisyonculardan para alınmasının ikinci nedeni ise günümüzde olduğu gibi kredi alınmasının ve kefil olmasının zor oluşundandır.

20 Haziran 1919'taki Komisyoncu Mehmed Nuri Efendinin de verdiği ilânı ¹⁸⁹ da bu türdendir. “ Sermayesini çoğaltmak için para isteyenler, Yeni Postane karşısında Erzurum Han'ında Komisyoncu Mehmed Nuri Efendi'ye mürâaat eylemeleri. “

Komisyoncular aynı zamanda, Mütareke dönemiyle birlikte dış ticaret bağlantıları kurmuşlardır. ¹⁹⁰ Bu dış ticaret bağlantısı ise, komisyoncuların gümrük işleriyle ilgilenmesine neden olmuştur. Bu da ayrı bir iş kolunu yaratmıştır. Örneğin, 1 Ağustos 1919'daki Serafyan ve Vehanvertersyan Ticarethânesi'nin ilânında ¹⁹¹, 1869 yılında kurulan ticarethânesinin, ithâlât, ihrâcât, nakliyyât ve gümrük işlerini 24 saat gibi iddialı bir sürede yapabildiğini söylemiştir. İstanbul'da Bahçekapı'sında Taş Han merkezli ticarethânenin aynı zamanda Bursa Koza Han'da da şubesi olduğu görülmektedir.

Finans ilanlarında tespit edilen bir diğer tür, ticaretle bağlantısı olan sigorta ilânlarıdır. Osmanlı'ya sigorta kavramının girişi 18.yy'dır. Fransızların deniz ticaretindeki gemilerinin ihtimaline karşı sigortalamasıyla birlikte Osmanlı belgelerinde de sigorta kavramı yer almaya başlamıştır. Çeşitli düsturlar ve kanunnâmelerle birlikte sigortacılığın kapsamı genişletilmeye ve alanı açılmaya çalışılmıştır. II. Abdülhamid döneminde, 1892 tarihinde Osmanlı Sigorta Şirket-i Umumiyesi kurulmuştur. Sigorta şirketleri, yüksek maliyetlerle kurulduğundan ilk olarak yabancı sermayeli sigorta şirketleri kurulmuştur. ¹⁹²

Avusturyalı Riunione Adriatica di Sigurta 1862 yılında İstanbul'da kurulmuş en eski sigorta şirketidir. Anadolu'da ve ticârî limanlarda hizmet gösteren sigorta şirketlerinin 19.yy son çeyreğinde sayıları 45'e kadar çıkmış, yaşam sigortası, yangın sigortası ve deniz sigortaları gibi sigorta çeşitlerini tüccarlara sunmuştur.

22 Mayıs 1919'teki ilanda; Fransa-Osmanlı ortaklı olan "İttihad Milli Osmanlı" ve Fransız "Union de Paris Sigorta'nın ilânı yer almaktadır. ¹⁹³ “ Hârik, hayat ve nakliyat

¹⁸⁹ Alemdar, h.21 Ramazan 1337./r.20 Haziran 1335.

¹⁹⁰ Aydın, “Mütareke Döneminde İstanbul'da Hayat Pahalılığı Sorunu (1918-1922), s. 444.

¹⁹¹ Alemdar, h.4 Zilkâde 1337./r.1 Ağustos 1335.

¹⁹² Merve Altınbaş, “19.Yüzyıl Osmanlı Hukukunda Sigorta Sözleşmelerine İlişkin Düzenlemeler”, *Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 7/1 (2019): 31-33.

¹⁹³ Detaylı bilgi için bkz: Yunus Özger, “Geç Osmanlı Döneminde Kurulan Bir Sosyal Güvenlik Şirketi: İttihad-ı Milli Sigorta”, *Tarih Okulu Dergisi (TOD)* XXXVII-2 (2018): 656-680.

için sigorta ettirmeyi arzu buyuran zevât-i kirâmın sâ'ir kumpanyalara mürâcaat etmeden derhal Eminönü'nde Karakaş Hanında 11 numaralı "İttihad Milli Osmanlı" ve Fransız "Union de Paris Sigorta Acentesine mürâcaat buyurduğunda her hususta teslihât ibrâz edileceği ilan olunur. Telefon: İstanbul- 906."

Bu ilânda da görüldüğü son dönem Osmanlı'da sigorta acenteleri kapsamlı hayat, yangın ve deniz ticareti ile sigorta hizmetlerini sunmuştur. Bunların dışında sigorta ilânlarında; İtalyan General Sigorta, Colombo, Kadri Ahmed, Alaeddin Mehmed ve Şürekası, Mihran Almayan ve Şürekâsı gibi sigorta şirketlerinin de ilan verdiği tespit edilmiştir.

Alemdar Gazetesi'nde görülen bir diğer hizmet ilânı ise; ilâncılık hizmeti olmuştur. Bu bize modern reklamcılık ve ilâncılığın profesyonelleştiğini ve ajans sistemine geçildiğinin göstergesidir. 28 Teşrinievvel 1919'taki "Türkiye İlânât-ı Umumiye Şirketi"'nin ilânı¹⁹⁴ bize bir ajans şirketinin o dönemde hangi hizmetleri sağladığını yansıtmaktadır.

"Hastalıklara, sıhhiye müdüriyeti, elbisesizlere Tiring Mağazası, saatlerinize Longines Ticârethânesi, çaresiz olduğu gibi kendisini ihtisâsı ve ticarethânesini herkese tanıtmak isteyenlere de Bâb-ı Âli caddesinde Tefviz Kütüphanesi(?) üzerindeki "Türkiye İlânât-ı Umumiye Şirketi" çâreniz olmaktadır. Renkli ve resimli el ve duvar ilânâtı tab' tâlîk ve tevzî' olduğu gibi bilumum gazetelere "ilânât" suhuletle kabul olunur." Öncelikle Türkiye İlânât-ı Umumiye Şirketi, burada jenerik marka¹⁹⁵ tekniğini kullanmış ve elbise ve giyim ürünü denilince akla gelenin Tiring Mağazası olduğu ve saat içinde bunun Longines saatlerinin olduğunu belirtmiştir. İlân için de kendisinin ilk akla gelen şirket olmasını istemiştir. Ayrıca hem küçük el ilânları hem de büyük duvarlara asılacak ilânları yaptığını ve bunun basımıyla, dağıtımını üstlendiğini dile getirmiş. Gazetelere sunulacak ilânâtlarla da ilgilendiğini söylemiştir.

Alemdar Gazetesi'nde tespit edilen bir diğer hizmet ise, sağlık turizmi de olarak sayabileceğimiz hamam ilânlarıdır. 11 Mayıs 1919'taki "Beni Okuyunuz" başlığı altında verilen hamam ilânlarından¹⁹⁶ birisidir. "Beşiktaş'ta köy içinde Küçük Hamamın sâbık

¹⁹⁴ Alemdar, h.3 Safer 1338./r.28 Teşrinievvel 1335.

¹⁹⁵ Jenerik markalar (veya ürün adı olmuş markalar) bir ticari markanın adının bir süre sonra ürünün adının yerine geçmesi durumudur.

¹⁹⁶ Alemdar, h.10 Şâban 1337./r.11 Mayıs 1335.

müsteciri bu kere Beşiktaş'ta Tramvay caddesindeki Köprübaşı Hamamını isticâr ederek teşrif edecek hanım ve beyefendileri istirahatlarının temini için her türlü fedâkârlığı göze alarak ve mezkûr hamamın suyu tatlı olmakla beraber içerisi dahi fevkalâde sıcak ve beyefendilere gece alafranga 12'ye kadar açıktır.”

Süt annelik ilânları da Alemdar Gazetesi'nde yer almıştır. Özellikle savaşın etkisiyle öksüz ve yetim kalan çocuklar için süt anneye ihtiyaç duyulmasını bu ilânların yayımlanmasında etkili olmuştur. 21 Temmuz 1919'daki “Süt Anne Aranıyor” başlıklı ilân,¹⁹⁷ süt annenin hangi özelliklere sahip olması gerektiğini göstermesi açısından önemlidir. “Kavi, tammü's-sihha İslam veya Hristiyan bir süt nineye ihtiyaç vardır. Dolgun maaş verilecektir. Matbaamıza müracaat edilmesi.” İlânda süt nine/anne için din ayrımının yapılmaması oldukça önemlidir. Bunun dışında süt annenin sağlıklı ve güçlü olması en fazla önemsenen özellik olmuştur.

Falcılık hizmeti de Alemdar Gazetesi'nde yer alan ilân türlerindedir. Tespit edilen ilanlardan biri Meşhur Afrikalı Şeyh Mehmed ve Hüseyin Mevlüd Efendiler'dir. 27 Ağustos 1919'daki ilan¹⁹⁸ şu şekildedir. “Meşhur Afrikalı Şeyh Mehmed Hüseyin Mevlüd Efendiler avuç içerisinde remmâl ve ele bakıcı. Beyazıt'ta Vezneciler'de Lelmazufur(?) Apartmanı birinci kat her gün müşteri kabul eder. “ Bu ilânlar dışında kalan tespit edilmiş bazı hizmet ilanları; fotoğrafçılık, emlakçılık ilanlarıdır.

Farklı hizmet kollarında yayımlanan ilânlar, Mütareke Dönemi İstanbul'unun sosyo-ekonomik yapısını ve sosyo-kültürel yapısını çizmektedir. Göçlerle birlikte kalabalıklaşan İstanbul'un ihtiyaçlarını karşılamak adına yayımlanan bu ilânlarda hangi hizmetlerin yaygın olduğunu ve kimlere sunulduğunu tespit edebilmekteyiz. Özellikle sigorta, finans gibi kuruluşların Alemdar Gazetesi'nde yaygın olması, savaş ve işgalin iktisâdî etkileriyle bir yansımasıdır.

¹⁹⁷ Alemdar, h.22 Şevval 1337/r.21 Temmuz 1335.

¹⁹⁸ Alemdar, h.30 Zilkâde 1337./r.27 Ağustos 1335.

2.12. Müzâyede İlânları

Alemdar Gazetesi'nde hem devletin yayınladığı hem de özel olarak yayımlanan müzâyede ilânları mevcuttur. Müzâyede, bir mal sahibinin kendi arzusuyla ya da hukuki süreç sonunda zorla elindeki mallarını satması olarak özetlenebilir.¹⁹⁹

Bir müzâyede ilânında, başlıca şu unsurlar barınır. İlk olarak kesinlikle tarih ve müzayedenin yapılacağı yer duyurulur. Eğer tercih edilirse, müzakere yapılacak kişinin ismi verilir. Ardından da müzayede ile satışa koyulacak eşyaların listesi verilir.

Alemdar Gazetesi'nin 19 Haziran 1919'daki müzâyede ilânında²⁰⁰ da bu unsurların hepsi verilmiştir. "Aynı 20. cuma günü saat 10'da Kadıköy'ünde Küçük Moda'da İngiliz Kilise sokağında 4 numaralı hanede bulunan bilcümle mefruşât müzâyede ile satılacağı ilân olunur." Salon takımları, yatak oda takımı, kanepeler, koltuklar, iskemleler, perdeler, masalar, aynalı dolaplar, sobalar, konsol ayna, salona ait eşyalar, matbah takımları, kolonlar, etajer resimler, güzel ve çifte körüklü zarif bir sandal vesâire eşya-ı beyitte."

İncelediğimiz özel müzayede ilanlarında, müzâyede katılım prosedürü hakkında bilgi verilmemektedir. Mütareke Dönemi Alemdar Gazetesi'nde yer alan müzâyede ilânları, dönemin ekonomisiyle yakından ilgilidir. Etkisini gösteren kriz, insanları ellerindeki mallarını borçlarını kapatmak ya da varlıklarını sürdürebilmek adına müzâyedeye bırakmıştır. Ayrıca müzâyede yer alan ürünler, dönemin tüketim alışkanlıklarını ortaya koymaktadır. Alemdar Gazetesi'nde müzâyede ilânları genellikle üst sınıftan insanlara aittir. Bu yönleriyle iktisâdî tarih ya da sosyoekonomik tarih çalışmak isteyen araştırmacılar için bu ilânlar birincil el kaynak niteliği taşımaktadır.

2.13. Sağlık İlânları

Osmanlı Devleti, 19.yyda birçok savaşa girmiş ve bu savaşların sonunda yaşanan göç hareketlerinden dolayı birtakım bulaşıcı hastalıklar ortaya çıkmış ve yayılmıştır. Bu dönemde Rusya'dan gelen bulaşıcı veba, kolera, tifüs, frengi, dizanteri hastalıkları, tifüs,

¹⁹⁹ Ertan Ünlü, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Müzayede Pratiği", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ* 33 (2022): 142.

²⁰⁰ Alemdar, h.20 Ramazan 1337./r.19 Haziran 1335.

frengi, askerlerden yayılan İspanyol nezlesi, Anadolu’da ve İstanbul’da yaygın olan hastalıklardı. I. Dünya savaşında bulaşıcı hastalıklar, temizliğe ulaşmanın zor olmasıyla birlikte daha da yayılmıştır. Savaş döneminde ise tifüs, lekeli ve raci hummâ, sıtma gibi hastalıklara karşı yoğun bir önlem alınmaya çalışılmış, dezenfekte çalışmaları, tebhîrhâne ve bakteriyolojihâne kurulmuştur. Liman kentlerinde ise karantinalar yapılmıştır. Bu süreç Mütareke Dönemi’nde de devam etmiş, aşılama hizmetleri yaygınlaştırılmış, halkı bilgilendirmek adına yazılar ve cemiyetler kurulmuştur.²⁰¹

Mütareke Dönemi, İstanbul’un en büyük sağlık problemlerinden biri ise halk adıyla bel soğukluğu olarak bilinen frengidir. Frenginin yayılmasında en büyük etken cephelerde hastalık kapan erlerin şehre dönmeleridir. İkinci etken ise; Rus kadın göçmenlerin etkisiyle birlikte fuhuş ve umumhânelerin yaygınlaşmasıdır. 1920 yılında İstanbul’da tespitlere göre 175 adet umumhane bulunmaktadır. Bu umumhaneler, Mütareke Dönemi İstanbul’unun hem ahlaki çöküşünü hem de sağlık problemlerini hızlandırmıştır.²⁰²

Diğer bir sağlık problemi ise uyuz hastalığıdır. 1889’da kayıt altına alınan uyuz, hapis hânelerinde ve okullarda yaygınlaşmıştır. I. Dünya Savaşı’nın da etkisiyle ülkenin her yanında yaygınlaşmıştır.²⁰³ Mütareke Dönemi İstanbul’da da geçerliliğini sürdüren bir hastalık olarak kaydedilmiştir.

Sonuç olarak, Mütareke döneminde, Anadolu’da olduğu gibi İstanbul’da da birtakım zührevî ve bulaşıcı hastalıklar yaygındı. Neden olan unsurlar ise, savaştan sonra gelen erler ve göçmenler, temizlik ve altyapı sorunları, temiz suya ve gıdaya ulaşmanın zorlaşması, fuhuşun yaygınlaşmasıydı.

Alemdar Gazetesi’ndeki sağlık ilânları da bu yaygın hastalıkların başarılı bir şekilde çözüme ulaşılması için çaba harcayan sağlıkçılar tarafından verilmiştir. Alemdar Gazetesi’ndeki sağlık ilânları üç alt başlığa ayrılabilir. İlk olarak doktorlar tarafından verilen muâyenehâne ya da şifâhâne ilânları, hastalıklara karşı üretilen ilâç, kapsül ve

²⁰¹ Mehmet Temel, ‘‘Birinci Dünya Savaşı ve Mütareke Yıllarında Türkiye’deki Bulaşıcı Hastalıklara Karşı Alınan Önlemler’’, *İlmi Araştırmalar* 6 (1998): 227-231.

²⁰² Özer, ‘‘Mütareke ve İşgal Yıllarında Osmanlı Devleti’nde Görülen Sosyal Çöküntü ve Toplumsal Yaşam’’, s.256-257.

²⁰³ Detaylı bilgi için bkz: Nevim Tüzün ve Ayşe Erkmen, ‘‘Arşiv Kaynakları Işığında Osmanlı Devleti’nde Yaşanan Uyuz Hastalığı Üzerine Bir İnceleme’’, *Tarih İncelemeleri Dergisi* 37/2 (2022): 727-745.

takviye ilânları ve doktorların kullanılması adına üretilen âletlerin üreticileri ve eczâcılar tarafından verilen ilân şeklindedir.

Zührevî hastalıklar, doktor ilânlarında da en baskın olan hastalık türü olmuştur. Bel soğuklukları dışında, saç ve cilt hastalıkları, kadın hastalıkları, göz hastalıkları, dâhilî hastalıklar, kulak, burun, boğaz hastalıkları, diş hastalıkları, çocuk hastalıkları gibi hastalıkları da tedavi eden muâyeneler mevcuttur.

İlânlar, ekseriyetle Osmanlı vatandaşı doktorlar tarafından verilmiştir. Bu isimlerden bazıları; Doktor Hamdi Kemal, Doktor Fahrî Paşa, Doktor Nezahat, Doktor Emin Rızâ, Doktor İbrahim Feyzi vs. gibi isimler tespit edilmiştir. Ama yine de Avrupa’da eğitim alan doktorlar bunun ilânında güvenirliliğini arttırmak, diğer doktorlar arasında kendini belli etmek ve tıp dünyasındaki otoritesini meşrulaştırmak amaçlıyla dile getirmiştir. 1 Ocak 1919’da ‘‘Doktor Şükrü Mehmed’’ ilânı²⁰⁴ da bu şekildedir.

‘‘Paris, Berlin hastanelerinde ikmâl tahsîl eden emrâz-ı cildiyye mütehassısı Şükrü Mehmed Beyin pazardan mâadâ her gün sabahdan akşama kadar Galatasaray Mektebi karşısında Tiyatro Sokağında muâyenesinde hastaları kabul eder. Yeni bel soğukluğu olanları yeni ve eski usullerle teşhis ve tedavi eder.’’

Tespit edilen ilânlara göre doktorlar, cuma veyahut pazar günü çalışmamayı tercih etmişlerdir. Bu da dini, toplumsal ve kültürel bir yansımanın sonucudur. Osmanlı’da Müslümanların Cuma günü tatil yapması, Hristiyanların ise Pazar günü tatil yapmasından²⁰⁵ dolayı bu kültürün yansıması olarak doktorlar da genellikle Cuma veyahut Pazar ya da iki günde çalışmadığını ilânlarında beyan etmiştir.

İlânlarda tespit edilen bir diğer nokta ise, bazı muâyenelerde haftanın belli günlerinde gününde halkın sağlığı ve sosyal yardım amaçlı ücretsiz tedavi hizmetinin verilmesidir. Bu durum bazen siyâsî propaganda olarak da kullanılmıştır. 26 Ocak 1919’da Doktor Selahaddin Ahmet, Asif Beyler’in ilânı²⁰⁶ bunu kanıtlar niteliktedir.

‘‘Doktor Selahaddin Ahmet ve Asif Beyler Hürriyet ve İtilâf Fırkasının (Eyüpsultan şubesinde) her vakitte pazar günü öğleden sonra ondan on bire kadar hastalarını meccânen muâyene etmekte olduklarını memnûniyetle alınmıştır.’’ HİF bu ilânıyla birlikte biz sadece siyâsî bir cemiyet değiliz, halkın refahını, sağlığını düşünen

²⁰⁴ Alemdar, h.28 Rebülevvel 1337/r.1 Kânûnusânî 1335.

²⁰⁵ Detaylı bilgi için bkz. Cevdet Küçük, ‘‘Hafta Tatili’’, *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, 15, 130-132.

²⁰⁶ Alemdar, h.23 Rebiyülâhir 1337. /r.26 Kânûnusânî 1335.

de bir cemiyetiz imajını kazandırmaya çalışarak meşrûiyet ve sempati kazanmak istemiştir. Ayrıca Doktor Selahaddin Ahmet ve Asıf Bey gibi dönemin önde gelen doktorların isimlerini kullanarak yine bir siyasi meşrûiyet kazanım sağlama yoluna gitmiştir.

Salgın hastalıklarla mücadele açısından önemli olan bakteriyolojihâne ve kan tahlillerinin yapıldığı muayene ilânları da Alemdar Gazetesi'nde tespit edilmiştir. Doktor Reşit'in 26 Ocak 1919'taki ilânı²⁰⁷ buna örnektir. "Şişli'de Osman Bey gazinosu ilerisinde Raif Paşa apartmanında 5 numarada, emrâz-ı dahiliye, verem, frengi tedavisi, kan vesaîre, bakteriyoloji muayenesi. Cumartesi, pazartesi, perşembe günleri birden sekize kadar Şişli'de, çarşamba günleri dörtten altıya kadar Sirkeci'de Beşir Kemal Eczânesi'nde."

İlaç ilânlarında ise, uyuz ilâçlarının ön planda olduğunu görülmektedir. Uyuz ilâçlarının yanı sıra hüsn-ü kuvvet ilâçları ya da kuvvet ilâçları olarak tanıtılan ilâçların da sıkça ilân verildiği ve rekabetin olduğu görülmüştür. Bu ilanlardan en çekicisi ise, 14 Teşrîni-evvel 1919'da yayımlanan, "500 Lira veriyoruz" başlıklı ilândır.²⁰⁸

"Kere-i arz üzerine hüsn-ü kuvvet şurubundan daha mükemmel ve daha müessir bir ilâç yoktur. Kat'iyen olamaz. Hüsnü kuvvet şurubundan daha mükemmel ve daha müessir bir ilâç olduğunu ispat edene 500 Lira Veriyoruz. Meşâhir-i etibbâ-i muktedir Doktor Rifat Paşa hazretleri diyor ki; Altı sene zarfında icrâ eylediğim tecrübeler nazaran sıracı ve kemik hastalığı ile sınıf-ı umûmî ve vereme istîdadı olunanlara hüsn-ü kuvvet şurubu o derece müessirdir ki, bu kıymettar şuruptan daha fayda bâhis diğer bir kuvvet ilacı yoktur olamaz." şeklinde iddialı bir kampanya yürütmüştür.

19 Teşrînisânî 1919 tarihli ilânında²⁰⁹ ise Cemal kuvvet şurubunun bu kampanyaya karşı büyük bir karşılık vermiştir. "Gazetelerdeki büyük büyük ilanlara aldanarak düzinelerle diğer kuvvet şuruplarından içinde fayda görmeyenlere; yeni çıkan Cemal Kuvvet Şurubu kullanıyorlarsa balık yağından ve diğer şuruplardan daha kuvvetli olduğunu derhal takdir ederler. Zâfiyet-i umûmiyye yorulamayan hastalıklı çocuklara, hastalıktan kalkamayanlara, âdemiktidara pek nâfi'dir. Fiyatı 45 kuruştur. Adres: Ekrem Necib Deposunda."

²⁰⁷ Alemdar, h.23 Rebiyülâhîr 1337.r./26 Kânûnusânî 1335.

²⁰⁸ Alemdar, h.19 Muharrem 1338./r.14 Teşrîni-evvel 1335.

²⁰⁹ Alemdar, h.25 Safer 1338./r.19 Teşrînisânî 1335.

26 Teşrînisâni 1919'da ise "Doktor Edib kuvvet şurubunun" ilânında,²¹⁰ kendi şurubunun daha kuvvetli bir şurup bulanlara 1500 lira ikramiye vereceğini söylemiştir. 1 Teşrînievvel 1919 tarihli Hasan Ahmed'in ilânında²¹¹ ise şurubunun balık yağından bile daha kuvvetli olduğunu söyleyerek kansızlık, romatizma, sarıca, kemik, mide, âdemiiktidar, sinir hastalıklarına karşı etkili olduğunu söylemiş ve taklitlerinden sakınılması adına şişe üzerindeki "Hasan Ahmed" imzasına dikkat edilmesi gerektiğini okuyucularına sunmuştur.

Uyuz ilâçları konusunda da ilâç firmaları yine etkin reklam tekniklerini ilânlarına yansıtmışlardır. 30 Eylül 1919'taki "Galol" uyuz ilacının ilânında,²¹² "Uyuz hastalığına karşı çâre-i şifa kat'î yalnız "Galol"dur. En müzmin, müstekreh uyuz hastalığı bir kutu "Galol" ile kat'iyen şifâyab olunur. Elli bin kişi tarafından mücerrebtir. Deposu: Bahçekapı Hasan Eczâne Deposu." şeklindeki ilânında 50.000 kişinin tanık olarak gösterilmesi, tanıklı reklam stratejisinin bir örneğidir.

Yine, tifo ve verem gibi yaygın hastalıklara karşı önlem alınması açısından "fare öldürme macunları/fare zehri" ilânların da verildiği tespit edilmiştir. 9 Ekim 1919'daki "Fareleri Öldürmek İçin" başlıklı ilânda;²¹³ "Yegâne çâre Bodon'un fosforlu macunudur. Sûret-i istîmali kutu üzerinde yazılıdır. Büyük kutusu 15, küçük kutusu 10 kuruştur. Yeni Cami eski postane karşısında meşhur Balıkyağı Deposu Bodon(?) Arslan Eczânesi, tâze ve hâlis balık yağlarımız geldi. Tam kutusu 300 kuruştur." Bu ilânla birlikte Bodon Eczânesi, fare zehri ve balık yağını bir arada satarak ürün çeşitliliğinin fazla olduğunu da göstermiştir. Bu ilânlar dışında Alemdar Gazetesi, basur, saçlarda kepeklenme, öksürüğe, uykusuzluğa karşı birçok hastalığa dair ilâçların da reklamını yapmıştır.

Eczâne ilânları, doktor ve ilâç ilânlarına nazaran az sayıda yayınlanmıştır. Bunun en büyük nedeni zaten doktorların muâyenelerinin eczânelerde veya eczânelerinin üst katlarında yer almasındandır. Bu neden çok fazla tanıtıma ihtiyaç duymamasıdır. Tespit edilen eczânelerden biri olan Bahçekapı Merkez Eczânesi, 17 Mayıs 1919 tarihindeki

²¹⁰ Alemdar, h.3 Rebiülevvel 1338./r.26 Teşrînisâni 1335.

²¹¹ Alemdar, h.6 Muharrem 1338./r.1 Teşrînievvel 1335.

²¹² Alemdar, h.5 Muharrem 1338./r.30 Eylül 1335.

²¹³ Alemdar, h.14 Muharrem 1338./r.9 Teşrînievvel 1335.

ilânında, ilâçlarının tesirini ve fiyatının uygun olduğunu reçetelerini de düzenli ve dikkatli bir şekilde müşterilerine sunduğunu ilân etmiştir.²¹⁴

Tespit edilebilen tek tıp ürünleri ilânı ise, Âlet Taciri Evliyazade Mehmed Nureddin'nin ilânıdır. İlk olarak 11 Mayıs 1919'ta yayınlanan ilânı;²¹⁵ ‘‘Mağazamda mevcut en meşhur fabrikaların mikroskoplarıyla bilcümle eczâ-i kimyevîyye ve edevât-ı fenniyye rekâbet kabul imtiyaz bir ehveniyet fûruht edildiği gibi taşradan vukû bulacak bilcümle sipârîşâtın kabul ve sûratla mahallerine irsâl olunduğunu arz ederim. Bahçekapı'sında Yıldız Han, telefon 1799. Eczâ-i Alet Taciri Evliyazade Mehmed Nureddin’’ şeklindedir. Mehmed Nureddin, mikroskopun yanı sıra kimyâ ve diğer fennî ürünleri rekâbet kabul edilmeyen kadar ucuza sattığını ve taşradan da gelecek siparişi kabul edeceğini ilândan duyurmuştur.

Mütareke Dönemi Alemdar Gazetesi'ndeki sağlık ilânları, son dönem yaşanan savaşlarında etkisiyle yaygınlaşan salgın hastalıkları ve yaşanan krizlerinin en büyük yansımasıdır. Devletin kendi sağlık kuruluşlarının yeterli gelmemiş ve özel muâyeneler açılmıştır. Bunların halka duyurulması da gazeteler yoluyla olmuştur. Talebin çok olmasıyla birlikte özellikler doktor ilânlarında rekabet söz konusu olmuş ve neredeyse her gün reklamı verilen ilân türünden olmuştur. Bu sayede Alemdar Gazetesi de ciddi gelirler elde etmiştir. İlaç ilânları da sağlık alanında ticarileşmenin bir sonucudur. İlânlardaki ilâçların menşelerinin bulunmaması da kafa karışıklığı ve bilgi eksikliği yaratmakta ve güvenirliliğini tartışılabilir hale getirmektedir. Bu yönüyle sağlık ilânlarını siyâsî bir altyapıyla ve iktisâdî boyutla ele almak gerekmektedir.

2.14. Eğlence Yeri İlânı

Gündelik hayatın önemli bir parçası olan eğlence hayatı toplumun siyâset, toplumsal ve ekonomik özellikleriyle bağlantılı olan bir bütünlüğe sahiptir. Tanzimat dönemi sonrasında toplumun her unsuru etkilendiği gibi Osmanlı'nın eğlence hayatı da değişikliğe uğramıştır. İstanbul'da eğlence kültürünün batılılaşma sonucunda özellikle

²¹⁴ Alemdar, h.16 Şâban 1337./r.17 Mayıs 1335.

²¹⁵ Alemdar, h.10 Şâban 1337./r.11 Mayıs 1335.

Beyoğlu ve çevresinde eğlence mekânları açılmıştır.²¹⁶ Bu mekân türlerinden kafe şantan ve gazino, müzik eşliğinde yemeklerin yendiği, dansların edildiği, alkollü üstü açık ya da kapalı olan eğlence mekanları olmuştur. Gazinoların bahçelerinde de ayrıca tiyatrolar ve temâşâlar düzenlenmektedir.

Mütareke dönemi Alemdar Gazetesi'nde eğlence hayatının değişmesiyle ortaya çıkan gazinoların ilânları mevcuttur. Tespit edilen gazinolardan bazıları; Şişli Osmanbey Gazinosu, Kadıköy Göztepe İstasyon Gazinosu, Divanyolu'nda Zaman Otel ve Gazinosu, Şişli Roussillon Gazinosu, Beyoğlu Gülistan Gazinosu'dur.

Bu gazinolardaki ilanlarda, yaptıkları hizmetler hakkında bilgi vermektedir. 22 Teşrîniyevvel 1319 tarihli Gülistan Gazinosu ilânında,²¹⁷ ‘‘ Beyoğlu'nda doğru yolda Gülistan Gazinosu ve Birahanesinde mevsim-i şitâ hasebiyle memleketimizin en güzîde ve zirve-i esâmîsi muharrirde mürekkep bir saz heyeti tarafından her gece, gece yarısına kadar icrâ-yı âhenk edilecektir. Müdüriyet İrfan. Kemânî Memduh, Kemânî İhsan, Kemânî Mustafa, Klarnet Muhri, Udi Hasan, Havanında İbrahim, Havanında Beşer, Sıdkı ve rakkası.’’ şeklinde ilân vermiştir. Burada gazinoda bir saz ekibiyle birlikte müşterilerini eğlendirmeyi amaçladığı görülmektedir.

8 Ağustos 1319'ta yayımlanan Büyükkada İskele Gazinosu'nun ilânında²¹⁸ da yine Mütareke Dönemi'nin eğlence alışkanlıklarını yansıtan bir ilândır. ‘‘Bu defa Osman Abdi Bey tarafından yeniden küşad olunan mezkûr gazinoda cuma, cumartesi, pazar günleri mükemmel bir orkestra lokantasındaki nefâset, ehveniyet bir defa görmeğe kâfidir.’’ Büyükkada İskele Gazinosu da diğer gazino ilânları gibi yemeklerini lezzetini ve ucuzluğunu övmüştür. Ayrıca orkestrasıyla ön plana çıkmak istemiştir. Burada Osman Abdi Bey adının ayrı olarak geçmesi, İstanbul'unun eğlence hayatında tanınır bir sîmâ olmasından kaynaklanabilir. ‘‘Bir defa görmek kâfidir’’ kullanılması için müşterileri harekete geçirme stratejisiyle ilgilidir.

Ahmed Hamdi Bey'in müdürü olduğu Kadıköy Kuşdili'nde Gülistan Bahçesi ise eğlence yerleri içerisinde en fazla ilân verendir. Diğerlerine nazaran alkolsüz bir sayfiye mekandır. 30 Mayıs 1319'daki ilânında²¹⁹ müşterilere ne sunduğuna dair tanıtım

²¹⁶ Ali Şükrü Çoruk, ‘‘Osmanlı İstanbul'unda Eğlence Hayatı’’, *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*, IV, 311.

²¹⁷ Alemdar, h.27 Muharrem 1338./r.22 Teşrîniyevvel 1335.

²¹⁸ Alemdar, h.12 Zilkâde 1337./r.9 Ağustos 1335.

²¹⁹ Alemdar, h.29 Şaban 1337./r. 30 Mayıs 1335.

yapmıştır. “ Öteden beri mütedâir olduğum müşterin-i kıramın bir kat daha bu mevsim-i sayfa güzel imrar-ı vakit eylemeleri için Kuş Dilinde vâki Gülistan Bahçesinde her gün alafranga saat üçten nısıfleyhle kadar on beş kişilik bir bando, on kişilik bir ince saz icrâ-ı âhenk edecektir. Her cumartesi ve çarşamba günleri gündüz hanımlara ve geceleri beylere küşâde bulunacaktır. Ahmed Hamdi.”

İlân ilk olarak, Gülistan Bahçesi’nin popülerliğinden başlar. 15:00’den 00:00’e kadar uzun bir aralıkta aktif olarak açık olduğunu dile getirir. Burada ilgi çekici nokta hem Batı müziği örneğinden olan bando ile birlikte Geleneksel Türk müziğinin türü olan ince sazın yan yana bulunmasıdır. Bu da hem müşterileri memnun edebilmek adınadır.

Ayrıca ahlaki kaygılardan ve toplumsal bir düzenin örneği olan haremlik/selamlık uygulanarak gündüz kadınlara, akşam beylere şeklinde mekân ayrılmıştır. Ayrıca Ahmed Hamdi Bey isminin geçmesi yukarda örneği verilen Osman Abdi Bey’le aynı sebepten ötürü olabilmektedir. Ayrıca Gülistan Bahçesi’nin yaz başlarken yayınladığı ilan metninin değişmeden kış aylarında da yayınladığı tespit edilmiştir. Bu mekânın ve Alemdar Gazetesi’nin ilânlarda standartlaşmış metin kullanmasının yanı sıra Ahmed Hamdi Bey’in reklam alanı ise yıllık abonelik bir süreli bir abonelik sistemi ile anlaşmış olmasından da olabileceği düşünülmektedir. Çünkü bu abonelik sistemi hem işletmenin görünür olmasını sağlarken, Alemdar Gazetesi’ne de sıcak para sağlamaktadır.

Sonuç olarak, Mütareke dönemi Alemdar Gazetesi’ndeki eğlence yeri ilânları; İstanbul halkının eğlence kültürünü göstermesi açısından önemlidir. Özellikle, orta-üst statüdeki İstanbul insanının yaşantısını ortaya koyar. Bu yerler ekseriyetle Pera-Beyoğlu hattındadır. İşgal kuvvetlerinin gelmesiyle birlikte sayıları artan bu mekanlarda Batılı tarzda eğlenceler etkin olmuştur. Mütareke Dönemi Alemdar Gazetesi’ndeki eğlence yerleri ilânları aynı zamanda eğlence sektörünün İstanbul’un sosyoekonomik bakımından ne kadar önemli olduğunu da kanıtlamaktadır.

2.15. Davet/Önemli Gün İlânları

Davet ilânları, genellikle cemiyetlerin ya da resmî kurumların toplantıları, müzakereleri için önceden belirlenmiş tarihte ve önceden belirlenmiş bir mekâna çağrılmasını duyurmak için verilen ilânlardır.

Fakat Alemdar Gazetesi'nde bu kurumların dışında da davet ilânların verildiği gözlemlenmiştir. 30 Eylül 1919'taki ilânında,²²⁰ Alemdar gazetesi matbaasına davet çağrısında bulunmuştur. "Merkez kumandan-ı esbak Miralay Safvet Beyefendinin bugün öğleden sonra matbaamıza teşrifleri ricâ olunur."

Yine 13 Haziran 1919'daki ilân²²¹ da davet ve önemli gün ilânlarına örnek teşkil eder. "Otomobilcilik tahsîli ile bu kere Almanya'dan vürûd eden yirmi talebe efendinin Ahırkapı'da Otomobil Tamirhanesi müdüriyetine mürâcaat eylemeleri."

Bu örnekte olduğu gibi davet ilânları bize, Mütareke döneminde gazetelerin yazışma haber ve düşünce yazıların yazıldığı bir yer değil, özel çağrılar da yapılabileceği bir yer haline geldiğini gösterir. Aynı zamanda bu davet ve çağrılar tam tarih ve yer bilgisi vermesi yapılan etkinliklerin, görüşmelerin, toplantılarının düzenli, tertipli ve sistematik olduğunu gösterir. Posta sisteminin yavaş olması, telefonun ülkenin geneline yayılmamış olması, sözlü iletişimin de kapsamının dar olması nedeniyle bu gibi önemli organizasyonlar Alemdar Gazetesi gibi gazetelerden aktarılmıştır.

2.16. Eğitim-Öğretim Kurumları ve Öğretmen İlânları

Mütareke Dönemi Alemdar Gazetesi'nin eğitim ilânlarını iki ayrı başlık altında toplamak mümkündür. Özel eğitim kuruluşlarının verdiği ilânlar, öğretmenlerin özel ders vermek için yayınladıkları ilan olarak ayrışır.

27 Nisan 1919 tarihli "Fransızca Öğrenmek İsteyenlere" ilânı,²²² öğretmenlerin özel dersler için yayınladığı ilânlara örnektir. "Berlitz Mektebi muallimlerinden bir zât Fransızca ders veriyor. Talep, ilk dersten itibaren Fransızcadan başka lisân söylemez ve istemez. Her ders otuz beş kuruş olup mâlûm otuz ders bitiminde talebe lisânı söylediği taaddüt eyler. Adres: Kadıköy Mühürdar'da Yâver Ağa sokağında (7) numarada Mösyö Pervitic hanesinde. Cumartesi, pazartesi, perşembe günleri iki buçuktan yediye kadar, cuma, salı, çarşambaları üçten sonra. İstanbul'da Sultan Hamamında Havuzlu Han arkasında Handan Hanında 12 numarada."

²²⁰ Alemdar, h.5 Muharrem 1338./r.30 Eylül 1335.

²²¹ Alemdar, h.14 Ramazan 1337/r.13 Haziran 1335.

²²² Alemdar, h.26 Recep 1337./r.27 Nisan 1335.

Talep, ilk dersten itibaren Fransızcadan başka lisân söylemez ve istemez vurgusu bugün de derslerde kullanılan bir metot olması bakımından oldukça ilgi çekicidir. Otuz dersten sonra öğrencinin dili kesinlikle öğreneceğini garanti etmesi de bir tür pazarlama taktiğidir.

Dil dersleri ayrıca “Lisan Tadrîshâneleri” denilen dil okullarında(dershane) da verilmekteydi. 1 Mayıs 1919 tarihli ilânında,²²³ “Gelecek sene-i tadrîsiyye İngiliz ve Fransız mekteplerine devam edecek efendiler bir sene kazanmak isterlerse şimdiden hazırlanmak üzere tadrîshâne-i âciziyye mürâcaat eylesin. Bâb-i Âli Câmi-i şerif karşısında Hilal Matbaası üzerinde dersler yevmidir. Muallim: Ansal.” ilânında ise bir sene kazanmak isterlerse sözüyle birlikte faydacı reklam stratejisi izlenmiştir.

1 Ağustos 1919’taki “İngilizce- Fransızca Hanımlar İçin Ders” ilânı,²²⁴ “İyi tahsîl görmüş, Avrupalı bir hanım İslâm aileleri nezdinde gayet müsâit şartla İngilizce ve çocuklara Fransızca ders vermek istiyor. Tafsîlât almak için Galata’da Mertebati Sokağında Edhem Bey Hanının üçüncü katında Nezahat Bey’in yazıhânesine (Telefon-Beyoğlu 1870) yahut Üsküdar’da Mirahur Eczânesine mürâcaat olunmalıdır.” ve 13 Mayıs 1919’taki Hanımlara Müsiki Mektebi’nin ilânı,²²⁵ eğitim hayatında kadınların da etkin olarak rol oynamaya başladığını göstermektedir.

17 Ağustos 1919’ta²²⁶ yayınlanan Vefa Yokuşu’ndaki Zükûr ve İnâs Rehber Tahsîl Mektebi ilânı ise, o dönemde eğitim ekonomisi hakkında bilgi vermektedir. “Şehzadebaşı’nda Bozdoğan Kemeri Caddesine nâkil ile talebât kayıt ve kabulüne başlanmıştır. Ücret tadrîsiyye; Ayda bir lîrâ-i Osmânî. Telefon; İstanbul 1724.”

Mütareke Dönemi Alemdar Gazetesi’ndeki eğitim ilânları, toplumun yaşadığı dönüşümle yakından ilgilidir. Batılılaşmanın etkisiyle dönemin lingua francası olan Fransızcanın dünyada olduğu gibi Osmanlı topraklarında da önem kazanmıştır. Şehirli orta-üst sınıfın arasında yaygınlaşan Fransızca ve yabancı dil eğitimi toplumda talep yaratmıştır. Bu talep, özel dersler veren öğretmenler ve dil dershânelerin kurulmasına neden olmuştur.

²²³ Alemdar, h.30 Recep 1337./r.1 Mayıs 1335.

²²⁴ Alemdar, h.4 Zilkâde 1337./r.1 Ağustos 1335.

²²⁵ Alemdar, h.13 Şâban 1337/r.14 Mayıs 1335.

²²⁶ Alemdar, h.20 Zilkâde 1337./r.17 Ağustos 1335.

Yabancı dil eğitiminin yanı sıra daktilo, terzi-dikim eğitimi gibi ilânlar da Mütareke Dönemi'nde çalkantılı iş dünyasında kendini diğer bireylerden ön plana atmak adınadır. Bu yönüyle bakıldığında toplumun istekleri ve talepleri doğrultusunda kurulan özel okullar, eğitimi ticari bir meta haline getirerek rekabet yaratmış ve bu rekabetler de dönemin İstanbul gazetelerinde olduğu gibi Alemdar Gazetesi'ne de yansımıştır.

2.17. Ticarethâne/Perakende İlânları

Dönemin önemli ticarethâneleri hem kendi kurumsal reklamını yapmak hem de ürettikleri mal ve hizmetlerinin pazarlanması amaçlı Mütareke Dönemi Alemdar Gazetesi'ne ilânlar vermişlerdir. Bu ilânların, İstanbul'daki ekonomik canlılığı, tüketim alışkanlıklarını, kapitalist ticaretin yayışını göstermesi açısından önemlidir.

Al Sancak Mağazası, Mütareke Dönemi Alemdar Gazetesi'ne ilân veren en önemli ticarethânedir. Asmaaltı Çukur Hanı Kasab ittisâlinde yer alan mağaza, Müğnizade Ahmed Kâmil ve Ziyaeddin Biraderler tarafından yönetilmektedir.

20 Ağustos 1919'daki ilânında;²²⁷ günlük zahîre fiyatlarını sunmuştur. 51 çeşit ürünün listesinde çeşitli baklagiller, sabun, zeytinyağı, gaz, kahve, şeker, çikolata, tereyağı, çamaşır sodasının yanı sıra envâi kompostolar, bisküviler, sardalyalar, likörler, konserveler, mum ve kandilleri de satışa sunduğunu göstermekteyiz. İleri tarihli ilânlarında çeşitli baharatları da listesine aldığı gözlemlenmiştir. Al Sancak ayrıca köklü markalardan biri olan Çapamarka'nın da distribütörlüğünü üstlenmiştir. Al Sancak Mağazasının ilânları aynı zamanda ürün çeşitliliğine ve ürünlerindeki kalitesini ön plana çıkarma isteği, Osmanlı toplumunun tüketim kültürüne dair bakış açısını da ortaya koyar. Al Sancak Mağazası aynı zamanda İttihatçılar tarafından hayata geçirilmeye çalışılan ve Cumhuriyet'in ilk döneminde de benimsenen 'Milli Burjuvazi'nin örneklerindendir.

Bugün de hala faâliyetlerini sürdüren Hacı Bekir Ticarethânesi de Alemdar Gazetesi'ne ilân vermiştir. 2 Teşrînievvel 1919'daki yayınladığı ilânla²²⁸ yeni şubelerini şu şekilde duyurmuştur. "Hacı Bekir Ticarethânesi birkaç güne kadar Galata'da Cadde-i Kebir'de Terzi Mir Mağazası karşısında bir şube daha açıyor".

²²⁷ Alemdar, h.22 Zilhicce 1337./r.18 Temmuz 1335.

²²⁸ Alemdar, h.2 Muharrem 1338./r.27 Eylül 1335.

Yerli firmaların yanı sıra köklü yabancı ticarethânelerin de ilânları mevcuttur. Buna örnek olarak 1895 yılında kurulan Fransız film yapımcısı olan Gaumont firmasıdır. 20 Eylül 1919'da verdiği ilânda;²²⁹ Paris'teki Gaumont şirketinin Dersaâdet şubesinin Galata Bereket Han'da yeni yerine taşınarak çalışmalarına başladığını söylemiştir. Bu açılışla birlikte İstanbul halkının uzun süre mahrum kaldığı Fransız filmlerinin yeniden halka kazandıracağını belirttikten sonra Gaumont firmasından çıkan bu filmlerin sanatın gelişmesinde etkili olduğunu söyler. Filmlerde en ünlü artistlerin oynayacağı ve bu oyunların da gösterişli sahnelerde yapılacağı belirtilir. Bu oyunların hem küçüklerin hem de büyüklerin takdirini kazanacağını vurgulamıştır. Amerika'nın en tanınmış sinema ve film markalarından Paramount Şirketi'nin acenteliğini de aldığını söyleyen Gaumont, İstanbul'a artık çok güzel vakit geçireceğini taahhüt etmiştir.

Bu gibi ticarethânelerin sayılarını arttırmak beraber yine ekseriyetle ticarethâne merkezlerinin Galata olduğu tespit edilmiştir. İlânlarda ticarethânelerin sahiplerinin birçoğunun Osmanlı vatandaşı olan Ermeni, Rum, Yahudilerden oluştuğu gözlemlenmiştir. Bu da İstanbul'da Mütareke Dönemi'nin ticari ve finansal hakimiyetinin gayr-i müslimlerin elinde olduğunu ve çok az sayıda Türk işletmesinin olduğunu gösterir. Savaş sonrası ayakta kalan ticarethânelerin bu ilânları yayımlanmasındaki sebep ise pazarda tutunma çabası, kaybedilen müşterileri geri getirme, ismini piyasada duyurabilmektedir. Bu yönüyle Alemdar Gazetesi ticarethâne ilânlarıyla birlikte medya-sermaye iş birliğini yansıtır. Bu ilânlar, dönemin iktisadi yapısı ve sosyokültürel ipuçları sunması bakımından da önem teşkil eder.

2.18. Temâşâ²³⁰ İlânları

Mütareke Dönemi Alemdar Gazetesi'nde, yapılacak tiyatroları, oyunları ve piyeslerin ilanlarını gazetesinde "Temâşâ Alemi" başlığı altında yayınlanmıştır. Temâşâ Alemi, nicel anlamda gazetenin en çok yayımlanan ilân türlerinden biri olmuştur. Mütareke Dönemi Alemdar Gazetesi'nde, tulûat oyunları, batılı oyunların ilânları tespit

²²⁹ Alemdar, h.24 Zilhicce 1337./r.20 Eylül 1335.

²³⁰ Temâşâ, Türk Dil Kurumu sözlüğüne göre; hoşlanarak bakma, seyretme, seyredilecek görüntü, görülmeye değer şey, oyun, temsil, piyes, tiyatro, seyir anlamına gelir. (Semiha Ayverdi, *Güncel Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu, basım tarihi yok.

edilmiştir. Bu oyunların oynandığı tiyatro mekanlarının bazıları şunlardır: Şehzadebaşı Millet Tiyatrosu, Şehzadebaşı Alemdar Sineması/Tiyatrosu Şehzadebaşı Ferah Tiyatrosu, Beyoğlu Odeon Tiyatrosu, Sirkeci Kemal Bey Matinesi, Üsküdar Çarşı Tiyatrosu, Beyoğlu Varyete Tiyatrosu, Şehzadebaşı Şark Tiyatrosu, Kadıköy Kuş Dili Tiyatrosudur.

İlânlarda en çok dikkat çeken tulûat oyunlarının ilân sayısının batılı oyunlardan daha fazla olmasıdır. Özellikle komik-i şehir unvanlı, tiyatrocü; Adile Naşit'in de babası olan ve Abdülhamid'i de güldürdüğü rivayet edilen ²³¹ Naşit Özcan ve komik-i şehir ve Türk tiyatrosunda kavuk geleneğini başlatan Kel Hasan Efendi'nin ²³² oyunları halk tarafından fazlaca benimsenmiş ve oldukça fazla ilgi görmüştür. Bunun yansıması da Alemdar Gazetesi'ndeki ilânlara yansımıştır. Bu ilginin nedeni; tulûat oyunlarına erişimin daha kolay oluşu ve herkese hitap eden bir eğlence anlayışına sahip olmasından dolayıdır.

Temâşâ ilânları, genellikle şu unsurları içerir. İlk olarak eserin sahibinin adı verilir ve ardından oynanacak oyunun ismi verilir. Daha sonra oynanacak mekanla birlikte saati verilir. Eğer ücret bilgisi verilmek isteniyorsa bilet fiyatları; bir cemiyet menfaatine ya da yardım amaçlıysa, ayrı olarak belirtildikten sonra ardından temâşâ hariç eğlenceler yapılacak neler olduğu betimlenerek ilân sonlandırılır.

Temâşâ ilânlarında saatler konusunda “hanımefendilere gündüz, umuma akşam” ibaresi kullanılmaktadır. Bu da dönemin toplumsal mahremiyet kuralını ve ahlak kaygısıyla alakalıdır. Çünkü o dönemin toplumuna göre, kadının belli görevleri vardır ve bunu öğleden sonra yapması daha yakışırdır. Ayrıca kadınlara özel seansların ayrılması da haremlik, selamlık uygulamasına uygun bir pazarlama stratejisi olarak kabul edilebilir.

1 Kânûnuevvel 1919'daki Temâşâ Meraklılarına Mühim bir Tebşir İlânı²³³, klasik temâşâ ilânı özelliği taşımasının yanı sıra hem Naşit Efendi'nin hem de Hasan Efendi'nin bir arada çıktığı oyunun tanıtımıdır.

“Şehzadebaşı'ndaki Ferah Tiyatrosunda, Kânûnuevvelin 8.pazartesi günü gündüz hanımefendilere, gecesi beylere (Çifte Komikler Müsabakası.) Türkiye'nin en eski ve en kıymetli mudhike-perdazı Hasan Efendi ile Osmanlı sahnelerinin genç, sevgili sanatkarı komik Naşit Bey'i yalnız bir defaya mahsus olmak üzere sahnede karşı karşıya

²³¹ Ahmed Arpad, “Komik-i Şehir Naşit Bey”, *Hürriyet*, 1 Ocak 1991.

²³² Bkz. Uğur Durmaz, “Geleneksel Türk Tiyatrosunda ‘Kavuk’: Bir Simgenin İşlevi, Özellikleri, Temsilcileri ve Düünden Bugüne Yolculuğu”, *Uluslararası Beşerî Bilimler ve Eğitim Dergisi* 4/9 (2018): 13-47.

²³³ Alemdar, h.8 Rebûlevvel 1338./r.1 Kânûnuevvel 1335.

göreceksiniz. Sahnelerimizde ilk defa görülecek olan (Hasan Efendi Derse Başladı Naşit Bey'i Okutuyor.) nam kakkahalı 4 perdelik büyük komedi, her iki kumpanya aktör ve aktrislerinin iştirakiyle rakkâs ve tagannî sahnesi, umum şantözlerin iştirakiyle Hasan Efendi, Leblebici olmuş, 1 perde, Naşit Bey'in tango, dans ve kantoları... İşbu lu'biyyât afiyetle Kânûnuevvelin 3. çarşamba günü gündüz hanımlara, gecesi umuma olmak üzere Kadıköy'ünde Kuşdili Tiyatrosunda icrâ edilecektir.

26 Kânûnuevvel 1919'daki temâşâ ilânı²³⁴ ise, Osmanlı Devleti'nin 620. yılının kutlaması şerefine yapılan temâşâ olması bakımından önem teşkil etmektedir. Burada yine Naşit Beyle birlikte Hasan Efendi yer almaktadır.

“Devlet-i Âliyye Osmaniye'nin tesisinin 620. sene-i devriyyesinin şerefine: Büyük ve Kibar Müsamere. Şehzadebaşı'nda Ferah tiyatrosunda. Rehber-i İttihad İdâdîsi menfaatine 30 Kânûnuevvel salı günü gündüz hanımlara, gece umuma. Harbiye-i Şahane bandosu- husûsî ince saz. Evvel zaman içinde? Milli şarkılı masal 4 perde. Hasan Efendi ve Naşit Bey kumpanyaları tarafından. Tafsîlât el ilânlarındadır. Mutlaka okuyunuz.”

Mütareke Dönemi Alemdar Gazetesi'nde temâşâ ilânlarında yer alan bir diğer unsur, sinema²³⁵ ilanlarıdır. Osmanlı başkentinde sinema sadece yabancıların değil Türklerin de ilgisini çekmiş ve Türk girişimciler de yeni sinemalar açmışlardır. İlk yerli sinema Murat Bey ve Cevat (Boyner) tarafından 19 Mart 1914'te açılan “Millî Sinema”dır. Ardından 27 Mayıs'ta Sirkeci'de Ali Efendi Sineması açılmış ve ardından peşi sıra Sultanahmet'te Askeri Müze ve Alemdar gibi, Sirkeci'de Kemal Bey, Şehzadebaşı'nda Ferah, Millet gibi sinemalar açılmıştır. Bu sinemaların en büyük özelliği Beyoğlu dışında olmalarıdır.

Mütareke döneminde de özellikle diğer mekânlara göre daha merkezi, daha seçkin ve daha ön planda olduğu düşünülen Kemal Bey Matinesi, Askeri Müze ve Alemdar sinemalarının ilanlarına rastlamaktayız. 6 Mayıs 1919'taki Askeri Müze ilânı²³⁶ buna örnektir.

“6 Mayıs Salı: Mehterhane terennüm eder. Amerika ordusunun harekâtı. Fransız tayyârecilerinin hareketi iki kısım. (Fransız kadınlar) iki kısım. Borelli'sinin Prevne

²³⁴ Alemdar, h.3 Rebiülahir 1338/r.26 Kânûnuevvel 1335.

²³⁵ Osmanlı'da Sinema ve Sinema Faâliyetleri için bkz. Yalçın Lülecî, “İstanbul ve Sinema”, *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*, VII, 468-483.

²³⁶ Alemdar, h.6 Şâban 1337./r.7 Mayıs 1335.

namında beş kısım dram, komik. Saat 1-5 arasında ve saat 3-5 arasında iki kere gösteriliyor.’’

Temâşâ ilânlarında yer alan bir diğer unsur ise; balolardır. Balo, Mütareke Dönemi’yle birlikte işgal ordularındaki askerler ve üst düzey ordu mensupları için düzenlenen aktiviteler haline gelmiş Avrupaî bir alışkanlıktır.²³⁷ 16 Mart 1919 tarihli ‘‘Muhteşem Balo’’ başlığı altında, bu eğlencelerin nasıl tertip edildiği görülmektedir. ‘‘Mart’ın on altıncı günü akşamı Hidivyal yalısında saat onda maskeli ve maskesiz mükemmel bir balo yapılacaktır. Mükemmel bir ince saz takımı ile icrâ-i âhenk edilecektir.’’²³⁸

Sonuç olarak, temâşâlar özellikle orta-üst statüdeki bireylerin, savaşın yarattığı kaos ve buhrandan kaçıp eğlendikleri ve vakit geçirdikleri yer olmuştur. Operat, tulûatlar, sinema gibi çeşitli türlere ayrılan temâşâlar, İstanbul’un canlı gece hayatını sunması bakımından önemlidir. Temâşâ ilânları, İstanbul’un kültür hayatını sunmasının yanı sıra dönemin eğlence sektörüne dair bilgileri de birincil el kaynak taşımaktadır. Alemdar Gazetesi’nin özellikle Hasan Efendi ve Naşit Bey’in kumpanyalarını yayınlamayı tercih etmesi de finansal bir pragmatizmin yanı sıra kültür-sanat dünyasında tercih ettiği isimleri ön plana çıkarma çabası olarak da yorumlanabilmektedir.

Mütareke Dönemi Alemdar Gazetesi’ndeki temâşâ ilânlarında sosyokültürel ve sosyoekonomik faktörlerinin yanı sıra siyâsî altyapısının da olduğu tespit edilmiştir. İstanbul’un işgali sonrası yabancı askerlerin İstanbul’a gelmesiyle tiyatro ve sinema salonlarını harekete geçirmiş ve zaman zaman yabancı dilli ya da yabancı bir tiyatrodan çeviriler oynanmış ya da batılı tarzda danslı, müzikalli oyunlar sunulmuştur. Bu da askerlerin sadece siyâsî olarak İstanbul’u etkilemediğini aynı zamanda sosyokültürel ve sosyoekonomik olarak da Mütareke Dönemi İstanbul’u etkilediğini göstermektedir.

²³⁷ Zafer Toprak, ‘‘ İşgal ve Travma: Mütareke Yıllarında İstanbul’da Hayat’’, *Magma Dergisi* 45 (2019): 8.

²³⁸ Alemdar, h.13 Cemaziyevvel 1337./r.14 Şubat 1335.

Tablo 2

1 Ağustos 1919-31 Ağustos 1919 günleri arasında Alemdar Gazetesi'nde yayımlanan temâşâların yapıldığı sinema/tiyatroların sayıları ve yüzde oranları

Temâşânın Yapıldığı Yer	İlân Sayısı	Yüzde Oranı
Müze-i Askeri Sineması	12 İlân	%32,43
Sarıyer Fındık Suyu	2 İlân	%5,41
Üsküdar Doğancılar	2 İlân	%5,41
Pangaltı Sineması	3 İlân	%8,11
Kadıköy Kuş Dili	5 İlân	%13,51
Beykoz/Sultan Çayırı	3 İlân	%8,11
Şehzâdebaşı Ferah Tiyatrosu	4 İlân	%10,81
Şehzâdebaşı Millet Tiyatrosu	3 İlân	%8,11
Beyoğlu Varyete	1 İlân	%2,70
Beyoğlu Pate Sineması	2 İlân	%5,41

2.19. Bilgilendirme İlânları

Mütareke Dönemi gazetesi olan Alemdar, her basın organı gibi tekzip, tashih, tavzih îtizar gibi bilgilendirme ilânları yayımlamıştır. Alemdar Gazetesi bu ilânları görmemizin sebebi ise diğer basın-yayın kuruluşları gibi kamuoyuna doğru bilgiyi sunma zaruriyetidir.

6 Temmuz 1919'da Alemdar Gazetesi, 5 Temmuz 1919'da yayınladığı işletme ilanındaki sayısal yanlışlığı okuyucularına sunmak adına ilân vermiştir.²³⁹ “Dünkü nüshamızda İncirli arazi işletme şirketi hakkındaki ilanda münderiç sermaye miktarı 80.000 olacak yerde sehven 70.000 lira-i Osmani gösterilmiş olduğu gibi hesâbât-ı câriye kısmında dahi 26475 ve 33 olması lazım gelen miktar 2475,33 olarak gösterilmiş olduğundan tashih-i keyfiyet olunur.”

7 Temmuz 1919'da ise Alemdar Gazetesi bu sefer, muharririn yanlış haberciliğinden dolayı bir îtizar ilânı²⁴⁰ yayınlamıştır. “Mahmud Şevket Paşa vakasından dolayı gıyâben idama mahkûm olup ahîren vatanına kavuştuğunu dünkü nüshamızda

²³⁹ Alemdar, h.7 Şevval 1337./r.6 Temmuz 1335.

²⁴⁰ Alemdar, h.8 Şevval 1337./r.7 Temmuz 1335.

yazdığımız Abdulrahman Bey muharririmizin kendisini tanımaması hasebiyle şoför diye yazıldığından beyân-ı îtizâr eyleriz.”

Bilgilendirme ilanları kategorisinde yer alan diğer iki ilân türü ise; teşekkür ilanları ve fesih ya da kât’i alâka ilânlarıdır. Teşekkür ilanları, bir şahsa ya da kuruma edilirken, fesih ve kât’i alâka kurumlardaki kişilerin konumuyla alakalıdır. 3 Teşrîni-evvel 1919’daki ilânda²⁴¹, İsmail Bey, Üsküdar yangınında kendisine yardım edenlere karşı aleni bir teşekkürde bulunmuştur. “Geçenki Üsküdar harîkinde berây-ı muâvenet şitâb eden gerek refîka gerek erbâb-ı insâniyete alenen ârz-ı teşekkürâtı cerîde-i muhteremlerini tavsit eylerim. İsmail.”

Alemdar Gazetesi ayrıca bilgilendirme ilânlarında ayrıca gazete ve mecmuaların sansüre girdiği veya tatile girdiği dönemi, İstanbul’daki atış talimleri ya da belli bir döneme ait uygulaması gereken bir kural varsa bunları da okuyucularına sunar.

Bilgilendirme ilânları, iktisadi bağlamda baktığımızda Alemdar Gazetesi’nin kazanç sağladığı bir ilan türüdür. Özellikle tekzip gibi ilânların zorunlu olması Alemdar Gazetesi’nin sürekli gelir elde ettiği bir kapı olmuştur. Tekzip ve tashihin zorunluluk olmasının nedeni ise; olaylar karşısında insanların prestijlerini koruma istekleri, yanlış anlaşılmaktan korunma olarak sıralanabilir. Bu da diğer Mütareke Dönemi gazeteleri gibi Alemdar Gazetesi’nin de kamuoyundaki gücünü göstermektedir.

Fesih ve kât’i alaka ilânları, profesyonelleşmiş iş dünyasının yaptıkları işleri kayıt altına alıp, kamuoyuna sunma ve resmîyet kazandırma isteğinden Alemdar Gazetesi’nde yayınlanmıştır. Mütareke Dönemi Alemdar Gazetesi’ndeki teşekkür ilânları ise Mütareke Dönemi’nin insan ilişkilerine ve minnet duygusuna karşılık verme isteklerini resmî bir 0hale getirmek amacıyla verilmiştir. Bilgilendirme ilânları, hem Mütareke Dönemi’nin basın etiğini yansıtmaları bakımından da önemlidir.

2.20. Tüketim Ürünleri İlânları

Çalışmanın giriş kısmında bahsedildiği özellikle 1838 Baltalimanı Antlaşması ve kapitülasyonların etkisiyle birlikte pazar dolaşımında olan yabancı ürünlerin gazete vâsıtasıyla tanıtımı ve reklamı, Mütareke Dönemi’nde de sürdürülmüştür. Yerli tüketim

²⁴¹ Alemdar, h.7 Muharrem 1338./r.2 Teşrîni-evvel 1335.

ürünlerinin ilânları da 19.yy’a nazaran 20.yy’da gazetelerinde daha fazla görünür olmuştur.

Alemdar Gazetesi’nde tüketim ürünleri ilânlarında; gıda, otomobil, teknolojik ürünler, mobilyalar, tarımda kullanılan ürünler, eğlence ürünleri, cam, kişisel bakım ürünleri, müzik aletleri, yakacak ürünleri, yün ve deri, tütün ve tütün mamulleri, koşum takımları, alkol ve alkol mamulleri, kâğıt ürünleri gibi portföyü oldukça geniş ürünler tespit edilmiştir.

Mütareke Dönemi Alemdar gazetesinde bugün de var olan markaların ürünlerinin ilânları mevcuttur. Bunlardan biri ünlü otomobil markası olan *Fiat*’tır. 9 Teşrînievvel 1919’taki ilânında,²⁴²

“*Fiat* Otomobilleri Şirket-i Umûmiyyesinin Dersaadet Acentesi, ahâli-i muhteremeye ve müşterilerine ilân eder ki, bazı bedhâhlar tarafından inşâ edilen haberlere rağmen dördüncü defa olarak gelen elli kamyon ile her tepede müteaddid yarış otomobilleri elyevm gümrükte bulunmaktadır. Müşterilere; Taksim’de, Köstebek sokağında şirketin merkezine mürâaat etmelilerdir. Telefon: Beyoğlu 349 ‘. Bu ilânda ilgi çekici nokta kamuoyunda *Fiat* otomobillerine dair kötü yorumların dolaşması ve *Fiat*’ın bu yorumlara rağmen dördüncü kez otomobillerinin geldiğini söyleyerek otomobillerine talebinin fazla olduğunu söyleyerek bu iddiaları reddetmesidir.

Diğer marka ise, ünlü yiyecek ve içecek üreticisi *Nestle*’dir. 15 Nisan 1919’daki ilânında;²⁴³ “Sterilize olmuş sütlerin en iyi ve en sâfi olan şekerli “*Nestle* Sütünü” her tarafta arayınız. Siyah markasına dikkat ediniz ve diğer şekerli sütlerden tefrik ediniz. Yeni kahveler, kakao, bitter çikolataları gelmiştir.” *Nestle*, burada sütlerinin kaliteli ve saf olduğunu vurgularken ayrıca sahtecilik olasılıklarına da karşı siyah markasına dikkat çekilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Kişisel bakım markası olan *Palmolive* de Mütareke Dönemi Alemdar Gazetesi’nde yer alan markadır. 1 Mayıs 1919’taki ilânında; Galata, Büyük Millet Han, numara 26 adresinde satıldığının ilânı verilmiştir.²⁴⁴

Günümüzde de varlığını devam ettiren Kavi Mâden Parlatıcılarının reklamı da Alemdar Gazetesi’nde mevcuttur. 18 Eylül 1919’daki ilânda;²⁴⁵ “Kavi mâdenleri

²⁴² Alemdar, h.13 Muharrem 1338./r.8 Teşrînievvel 1335.

²⁴³ Alemdar, h.14 Recep 1337./r.15 Nisan 1335.

²⁴⁴ Alemdar, h.1 Şâban 1337./r.2 Mayıs 1335.

²⁴⁵ Alemdar, h.22 Zilhicce 1337./r.18 Eylül 1335.

parlattırıcı meşhur cila suyu. Numara 5. Her yerde müstesnâ olarak satılmaktadır. 50 kuruş. Deposu: Sultan Hamam'ında, Mesadet Han, Telefon: İstanbul 111.” Buradaki her yerde ve müstesnâ ifadeleri bir çelişki halindedir. Burada Kavil'in anlatmak istediği her yerde ulaşabilir olmasının yanı sıra özel, aranması gereken bir ürün olarak düşünülmesini istemesidir.

Mütareke Dönemi Alemdar Gazetesi'nde, tüketim ürünleri arasında ise en büyük rekabet sigara kâğıdında olmuştur. Birçok sigara kâğıdı markası kendi ürünlerini pazarlamak adına Alemdar gazetesine ilanlar vermiştir. Bu firmalardan biri olan “Bon Sigara Kâğıdı” 2 Teşrîni-evvel 1919'daki “Aldanmayınız” başlığındaki ilânında,²⁴⁶

“Kırmızı güneş şeklinde meşhur Bon sigara kâğıdının öteden beri mahzar olduğu rağbet-i umumiyeden istifâde edinmek maksadıyla bazı muhakkarlar tarafından taklit edildiği istihbar ettim. Haklarında tâkibat-ı şedîdede bulunacağım... ise de muhterem müşterilerin sıhhati için H. Dragon ve Bon kalesine dikkat buyurmaları tavsiye ederim. Hasırcılarda Yeni Hanında H. Dragon.”

Bu ilân, Mütareke Dönemi'nde telif hakları ve piyasa gözetiminin yetersiz kaldığının göstergesidir. Üreticinin bu şartlarda kendini korumak adına logolarla ya da betimleyici kapak, etiket vs. gibi koysa da etkisiz kaldığını ve kalitesiz, ucuz taklitlerin çoğaldığı görülmüştür. Üreticiler de tüketicileri bilinçlendirmek adına zaman zaman bilgilendirici ilânlar vermişlerdir.

15 Teşrîni-evvel 1919 tarihindeki ilânında,²⁴⁷ Makaslı *Empiros* sigara kâğıdı ise, savaştan sonra tekrar ortaya çıkışını müşterilerine bir müjde olarak tanıtmıştır. “Harb dolasıyla tâtile uğrayan halis *Empiros* makaslı sigara kâğıdı tekrar intişâra başladı. Deposu: Fincancılar, Leblebici Han, Numara: 14. Pehlivan sigara kâğıdı ise, promosyon kampanyasını tüketicilerine sunmuştur. Yine 14 Teşrîni-evvel 1919'daki ilânda,²⁴⁸ “Bugün “Pehlivan Sigara Kâğıdı” birçok sigara kağıtların sırtını yere getirmiştir. Bir defa tecrübe arzu edenlere birer defter meccânen veriliyor. Deposu: Leblebici Han 14 numarada.”

Hem *Empiros* makaslı sigara kâğıdının hem de Pehlivan sigara kâğıdının aynı yerde satılması sigarada sektörde belirli toptancılarının olduğunun ve tekelleşmenin

²⁴⁶ Alemdar, h.6 Muharrem 1338./r.1 Teşrîni-evvel 1335.

²⁴⁷ Alemdar, h.20 Muharrem 1338./r.15 Teşrîni-evvel 1335.

²⁴⁸ Alemdar, h.20 Muharrem 1338./r.15 Teşrîni-evvel 1335.

göstergesidir. Aynı zamanda ilânlar, tüketicilerin hem Batı menşeli ürünleri hem de yerli ürünleri bir arada tükettiğini yani yerli-yabancı ürünlerin bir arada olduğu piyasanın izlerini gösterir.

Bir tüketim ürünü alkolün türü olan bira ise bu dönemde sağlıklı bir ürün olarak eczânede satılmıştır. Bu düşüncenin nedeni ise biranın sağlıklı ve besleyici olduğunun düşünülmesiydi.²⁴⁹ Bahçekapı İki Kapılı Eczânesi'nin "Kansızlık İçin" başlıklı 20 Kânûnuevvel 1919 tarihli ilânında;²⁵⁰

" Bu biranın mesâne ve idrar yolu nezleleri için en müessir tâbîdîr." şeklinde kansızlık dışında mesâne ve idrar yoluna da iyi geldiğini eklemiştir.

Şarap da Mütareke Dönemi Alemdar Gazetesi'nde tanıtımı yapılan ürünlerden biri olmuştur. 18 Haziran 1919 tarihli "Lokanta, Gazino, Birahâne Sahiplerine" başlıklı ilânda; " Dünyanın en nefis bordo ve İtalyan şaraplarımız gelmiştir. Fiyatları fevkalâde ehvendir. Adres: Galata'da Haziran Caddesinde Kooperatif Bakkaliye Şirketi ittisâlinde Güzin Han, numara 3, 4, 5. Ömer Beyzâde Hulusi ve Basri." Bu ilânın kitlesi bireysel tüketiciler yerine ticari mekanlar olmuştur.

Mütareke Dönemi Alemdar Gazetesi'nde yer alan tarımsal ürünlerden biri olan kükürtte ise yoğunlukla İtalyan kükürdünün ilânı olduğu tespit edilmiştir. 16 Nisan 1919 tarihli "Bağcılara Müjde" başlıklı ilânda;²⁵¹ " Bağcılara Müjde: Bu kere İtalya'dan kükürtlerimiz vürûd etmiştir. Toptan ve perakende sûretiyle kilosu otuz beş kuruştan satılacaktır. Taliplerin İstanbul'da Şekerci Hacı Bekir Mağazası arkasında bulunan sokaktaki depomuza mürâcaat eylemeleri ilân olunur." şeklinde sunulmuştur.

Ev dekorasyonunda kullanılan saatli duvar takvimi ise, sunduğu faydalar bakımından oldukça kıymetli olduğunu dile getirerek ilân vermiştir. 14 Mart 1919 tarihli ilânında;²⁵² " Takvimin yaprakları arkasında hayat için en kıymettar ilâçlar ve yemekler münderiçtir. Fiyatı otuz kuruştur. Toptan ve perakende satılır. Biri Bâb-i Âli caddesinde Kütüphâne-i Mesud ve Efkâr-i Cedîde Kütüphanesindedir." Arkasında ilâç ve yemek tariflerini vermesi günümüzdeki duvar takvimlerinde de yer alan özelliiktir.

²⁴⁹ Detaylı bilgi için bkz. İhsan Erdiçli, "Tanzimat'tan I. Dünya Savaşı'na Kadar Osmanlı'da Birahaneler ve Birahaneçilik (İstanbul ve İzmir Örneği)" (Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012).

²⁵⁰ Alemdar, h.24 Muharrem 1338./r.19 Teşrîneevvel 1335.

²⁵¹ Alemdar, h.15 Recep 1337./r.16 Nisan 1335.

²⁵² Alemdar, h.11 Cemaziyülahır 1337./r.14 Mart 1335.

“ Bir Tecrübenin Reklamdan İyidir” başlıklı ilan ise tüketim ilânları arasında en dikkat çekici ve çarpıcı olan ilândır. 2 Mayıs 1919’da yayınlanan ilânda;²⁵³ “Nefâset, rekâbet, ehveniyet, piyasa fiyatıyla satış. Mahlût yağlardan îcab eden muhterem müşterilerimden gördüğüm rağbet üzerine bu kere sûret-i mahsûsada celb ettirmiş olduğum hâlis ve nefis Halep Hididi yağları 220, birinci Ayvalık zeytin yağları 80 kuruşa vesâire erzak mütenevvi gayet ehven piyasa fiyatıyla satmakta olduğunu muhterem ahaliye ilân olunur. Asmaaltı numara 25, Halepli Abdürrezzak.”

Batılılaşmanın etkisiyle popüler bir hale gelen ve orta-üst sınıf için entelektüelleşmenin bir göstergesi olan piyanoyu tüketim ilanlarında göstermekteyiz. 3 Mayıs 1919’taki ilanda bir Fransız piyanosunun ilânı²⁵⁴ tespit edilmiştir. “Ehven fiyatla bir Fransız piyanosu satılıyor. Görmek arzu edenler Göztepe’de istasyonu civarında Merhum Hasan Paşa’nın köşküne mürâcaat etsin.”

Mütareke Dönemi’nde ülkenin bir bölümü temel gıda ürünlerini bile tüketemiyorken ve ekonomik krizle uğraşmaktayken, İstanbul’da üst sınıf kesimin refah seviyesi bir hayli yüksekti. Alemdar Gazetesi’nde de özellikle bu kesimin kullanabileceği ithal tüketim ürünlerinin reklamını yapmıştır. Bu yönüyle Mütareke Dönemi Alemdar Gazetesi, hedef kitlesine göre bir reklamcılık politikası izlemiştir. İthal ürünlerin gazetede bu denli fazla yer alması aynı zamanda kültürel ve ideolojik bir tutum olarak yorumlanabilmektedir. Mandacılığı savunan bir gazetenin Batılı ürünlerinin reklamını yapması birbiriyle örtüşen bir düşüncedir. Ayrıca ithal ürünleri getiren yabancı sermayeli şirketlerin reklamcılığa daha fazla önem verip, daha fazla para harcaması da Alemdar Gazetesi’nde ilânlarının yaygın olmasını sağlamıştır. Savaş sonrası yerli üreticilerin ve firmaların üretim yapamaması da ithal tüketim ürünlerin daha gözle görünür olmasına neden olmuştur. Bu ilânlarda getirilen ithal Avrupa ürünlerinin sağlamlığı, hakikiliği, orijinalliği ön plana çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu tutum, iç piyasadaki Avrupalı tüketim ürünlerinin İstanbul halkına nasıl pazarlandığı ve yerli ürünleri nasıl arka plana bırakılmaya çalışıldığının göstergesidir. Birçok ürün portföyünün yayımlandığı tüketim ilânları bize Mütareke Dönemi Osmanlı Devleti’nin iktisadi tarihi hakkında da ipuçları vermektedir. Mütareke Dönemi ekonomik hayatının birincil kanıtı olma özelliğini taşır. Dönemin İstanbul insanının ihtiyaçlarını, yaşam tarzlarını da görmemize yardımcı olur.

²⁵³ Alemdar, h.2 Şâban 1337./r.3 Mayıs 1335.

²⁵⁴ Alemdar, r.3 Şâban 1337./h.4 Şubat 1335.

2.21. Moda İlânları

Mütareke Dönemi, toplumun her türlü alışkanlıklarını etkilediği gibi modasını da etkilemiştir. Batılı askerler ve batılı göçmenlerle birlikte, batı tarzlı bir moda anlayışı İstanbul'da hâkim olmuştur. Bunların kanıtlarını Mütareke Dönemi Alemdar Gazetesi'nde bulmak mümkündür. Moda ilânları; aksesuarlar, kozmetik ürünleri, kumaşlar, ayakkabılar, elbiseler, parfümler, kremler, çantalar, iç giyim ve dış giyim ürünleri vs. gibi ürünleri içermektedir.

Moda ilânlarında iki büyük giyim mağazası dikkat çekmektedir. Biri Cumhuriyet döneminde de faaliyetlerine devam edecek olan Tiring Galata Mağazası, ikincisi ise 19.yy. sonlarında Selanik'ten ipekçilik ile uğraşıyorken İstanbul'a gelerek Eminönü'nde içerisinde birçok ürünlerin olduğu mağaza açan İpekçi kardeşlere ait olan Selanik Bonmarşesi'sidir.²⁵⁵ Bu mağazaların ortak yanları moda ağırlıklı olsalar da içlerinde birçok kategoriden ürünler barındırmasıdır.

Alemdar Gazetesi'ndeki, 18 Kânûnuevvel 1919 tarihindeki Selanik Bonmarşesi'nin açılış ilânında;²⁵⁶ “Galatasaray'da Tokathıyan karşısında numara 347. İpekçi Kardeşler. Telefon numarası: Beyoğlu 1188. İstanbul ve Beyoğlu'nun en müzeyyen, en mûtenâ mağazası. Beyoğlu'nun alışveriş etmek îtiyad-ı ihtiyacında olanların Millî bir müesseseden mubâyaaatta bulunmalarını temin etmek maksadıyla “Selanik Bonmarşesi” pek büyük fedâkârlıkla ihtiyâr ederek Beyoğlu'nda, zerâfet ve zînetle diğer ticârethâneleri pek geride bırakan mağazasını küşade muvaffak olmuştur. Malların hepsi yeni, en son modaya ve zevk-ü selime muvaffak olarak intihab edilmiştir.

Kumaş Dairesi: İpekli, yünlü elbiselik, çarşaflık, mantoluk, her nevi kumaşlar, lotor(?), velor donör, ipekli kadife, kabardin, doşin, kerep, jovejet, ipekli yünlü fanila, çorap, mendil, gömlek, jarsey, mosilin, dovlen vesâire.

Fanila ve Çorap Dairesi: Erkek, kadın ve çocuk için fanila, çorap, mendil, gömlek, yaka, boyun bağı, baston ve şemsiye, beyaz kadın çamaşırları, pantolon ve çorap askıları, yaka ve kolluk düğmeleri vesâire.

²⁵⁵ Özge Özyılmaz, “Türkiye’de Sinemanın Öncü Girişimcileri: İpekçiler”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 18/36 (2020/2): 700.

²⁵⁶ Alemdar, h.25 Rebülevvel 1338./r. 18 Kânûnuevvel 1335.

Lavanta Dairesi: En mâruf fabrikalar mâmûlâtından her nevi lavanta, pudra, kolonya ve losyonlar, diş ve tırnak macunları vesâire.

Kundura Dairesi: Erkek, kadın ve çocuk için her nevi potin, iskarpin ve terlikler, lastik ayakkabıları vesâire.

Hazır Elbise Dairesi: Çocuk elbiseleri, ipekli ve yünlü jarsey paltolar, ipekli ve yünlü çocuk başlıkları, büyük mantoları vesâire.

Fotoğraf ve Sinema Dairesi: Kâğıt, cam ve eczaların envaî, her nevi teferruât gerek in'ikâs ve gerek resim almak için sinema makineleri ve teferruâtı.

Oyuncak Dairesi; Paris mâmûlâtı mükemmel kuklalar, lastik top ve oyuncaklar, sinema makineleri.

Seyahat Eşyası Dairesi: Bavullar, el çantaları, tuvalet takımları, diz örtüleri, alüminyum ispirotluk ve bardaklar vesaire.”

Bu ilânda, Selanik Bonmarşesi ilk olarak Beyoğlu ve İstanbul'daki en seçkin mağaza olduğunu dile getirdikten sonra Türk müessesesi olduğunu vurgulamaktadır. Modaya ve zevkine düşkün olanlar için en uygun mağaza olduğunu dile getiren Selanik Bonmarşesi, modaya dair ve moda dışı her türlü ürünü bulabileceğimiz bir liste sunmuştur. Bu yönüyle hedef kitlesini büyüterek sektöre hâkim olmak istemiştir.

Diğer moda mağazası olan Tiring Galata'nın en büyük özelliği ise gerilla pazarlama tekniği ²⁵⁷ çok iyi bir şekilde kullanabilmesidir. 31 Ekim 1919 tarihindeki “Bademcik İhtiyarları Gençleştirir” başlıklı ilânında; ²⁵⁸

“Yüzlerindeki buruşukları gidermek için niçin usûl-i tedâvisine ve tesîrsiz cilt yumuşatıcısı ilâçlara ve ne de güzellik cilalarına ihtiyaç kalmamıştır. Altmış yaşındaki kadın veya erkek bademcikleri yumuşak etlerine birer aşı yapılmalrı kâfi gelir. Paris'te yapılan bu tecrübenin hüsn-i neticeye iktiranı herkesi hayretlere düşürmüştür. Bu suretle altmış yaşındakiler bile otuz yaşında bir gencin dinçliğini kesb eder. Hakîkaten hayret edilecek şey! Fakat yarından itibaren Tiring mağazalarını ziyaret eden bundan daha fazla hayrette kalacaktır. Zira Amerika'dan mezkûr müesseseye külliyyâtlı miktarda Amerikan ayakkabıları vürûd etmiştir. Ve yarından itibaren mağazanın adeti vechle yani rekabet

²⁵⁷ Gerilla Pazarlama, alışagelmeyen bir tarzlarla ve öngörülmeven vakitlerle yürütölen pazarlama stratejisidir. Detaylı bilgi için bkz. İsmail Kaya, *Pazarlama Bi'Tanedir*, İstanbul: Babıalı Kültür Yayıncılığı, 2010.

²⁵⁸ Alemdar, h.5 Safer 1338./r.30 Teşrinievvel 1335.

kabul etmez ehven fiyatla satılmaya çıkarılacaktır. Mezkûr mağazalardan 16 liraya satılan mükemmel elbise takımlarından sonra sıra sağlam ve güzel ayakkabılarına geldi. İstifâde ediniz.”

Tiring Galata aslında burada Amerika’dan getirdiği ayakkabılarının ilânını ve takım elbiselerinin ilânını vermiştir. Ama bunu, alışlagelmiş bir ilân diliyle okuyucularına sunmak yerine günlük hayata uygun ya da magazinsel bilgiyle birlikte okuyucusunun dikkatini çekmiş ve bu şekilde satın alma olasılığını arttırmak istemiştir.

Canfesci ²⁵⁹ ve Manifaturacı Ali Rıza’nın 14 Teşrîni-evvel 1919 tarihli ilânı ²⁶⁰ yine bizlere, dönemin modasına ait kumaşları sunmaktadır. “İstanbul’da Meydancık’daki Postane caddesinde 53. Son moda elbisenin çarşafılık ipekliler, metre ile jarsey ve trikolar, altın ve ipek işleme ağır kumaşlar ile her cins tuvaletler için zarif kumaşlarla köstüm, tayyör ve paltoluk yünlüler zarif ve metin olarak mağazamızda mevcuttur.”

Dönemin önemli giyim ve tekstil mağazalarından olan, Mâlûl Gaziler Pazarı, I. Dünya savaşında yaralı askerlere maddî anlamda destek olmak amacıyla 20 Mayıs 1917’te kurulan “Mâlûlîn-i Guzâta Muâvenet Heyeti’ne bağlı bir mağazadır. ²⁶¹ 29 Teşrinievvel 1919’daki ilânında; ²⁶² “Bahçekapı’sında Birinci Vakıf Hanı altındaki “Mâlûl Gazilere Muâvenet Pazarı”na latîfen bir kere uğrayınız. Gayet sağlam ve ucuz Amerikan kumaşlık potin ve lastikleri. Hazır ve ısmarlamaya fantezi. Erkek ve kadın ve çocuk ayakkabıları, elbise, köstüm, tayyörlük kumaşlar, harç, dantel, kokulu sabunlar, lavanta, pudra vesâireyi görünüz. Memnûn kalırsınız.” ilânında yine kumaşların, ayakkabıların, sabun, parfüm gibi makyaj malzemelerinin tanıtımı yapılmıştır.

6 Teşrinievvel 1919 tarih ilânda ²⁶³ ise; Ordu-Donanma Pazarı mağazasının ilânı verilmiştir.

“Türk ve İslam müesseslerinin en mükemmellerinden olan Ordu-Donanma Pazarına en mükemmel İngiliz kumaşları gelmiştir. Kumaşların ehvenniyyeti, makastarın mahâreti, şâyan-ı hayrettir. Bundan başka yeni gelen kunduraların modaya zevk-i selime son derece muvâfık olması umûmun râğbeti mûcib-i elzemdir. Zevk-i selim ve hüsn-ü

²⁵⁹ Canfes: İnce dokunmuş, parlak ve üzerinde desen bulunmayan ama açık koyulu iki renk gibi görünen ipekli kumaş.

²⁶⁰ Alemdar, h.18 Muharrem 1338./r.13 Teşrîni-evvel 1335.

²⁶¹ Feyza Kurnaz Şahin, “Erken Cumhuriyet Döneminde İz Bırakan Bir Yardım Şirketi: Malul Gaziler Pazarı Türk Anonim Şirketi”, *Tarih İncelemeleri Dergisi* 35/2 (2020): 578-580.

²⁶² Alemdar, h.3 Safer 1338./r.28 Teşrîni-evvel 1335.

²⁶³ Alemdar, h.10 Muharrem 1338./r.5 Teşrîni-evvel 1335.

tâbiyyet sahibi olan herkes Ordu ve Donanma pazarına koşmalıdır''. İlânda özellikle Türk-İslam müessesesi olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca zevk sahibi olan herkesi mağazasına beklemesi de müşterileri harekete geçirme stratejisidir.

J.Papa Mağazasının 4 Ekim 1919 tarihli ilanı ²⁶⁴ yine Osmanlı modasında İngiliz, Fransız ve Amerikan hâkimiyetini göstermesi açısından önemlidir. ‘‘Hakîkî İngiliz kumaşlarımız ve bilcümle ziynet eşyaları gelmiştir. Beyoğlu Cadde-i Kebir’de Numara 227. Galata, Kara Mustafa Caddesi, numara 31.’’

Burada, J.Papa mağazası hakîkî ve gerçek üst segment İngiliz kumaşlarını müşterilerine sunduğunu dile getirmiştir. Ayrıca süs eşyalarında da çeşitlilerinin oldukça fazla olduğunu ifade etmiştir.

Berud Ticârethânesi ise 10 Mayıs 1919’taki ilânında ²⁶⁵ yine aynı şekilde Avrupa’dan gelen ithal kumaşlar adına ilân vermiştir. Envâi İngiliz ve Fransız Kumaşları başlıklı ilânında, ‘‘Yardası iki liradan itibaren erkek ve kadın için İngiliz ve Fransız kumaşlarından pek çok çeşitler gelmiştir. Galata’da Yüksek Kaldırım’da Atina Bankası karşısında İzmirlioğlu hanında. Berud ve Mahdumu Ticârethânesinde toptan ve perâkende olarak mevki fûruht vaz’ edilmiştir.’’

Modanın diğer bir ürünü ise saatlerdir. Mütareke Dönemi Alemdar Gazetesi’nde de yabancı saat markalarının ilânları tespit edilmiştir. Tespit edilen markalardan biri bugün de varlığı sürdüren İsviçreli saat markası Omega’dır. 11 Eylül 1919’daki ilânında; ²⁶⁶ ‘‘Sihhat, zarâfet ve fiyat itibariyle rekabet kabul etmeyen ve tamire ihtiyaç göstermeyen ‘‘Dünyanın en mükemmel saatidir.’’ Memâlîk-i Osmaniye için yegâne acentasi. ‘‘K.Arabyan.’’ İstanbul’da Mahmud Paşa’da Çuhacı Han sokağında Numara 27.’’

İlân, Omega saatinin sağlıklı, estetik ve fiyat itibariyle de oldukça ucuz olmasının yanı sıra tamire gerek olmamasını da bir avantaj olarak sunmuştur. ‘‘Dünyanın en mükemmel saatidir’’ ifadesi ise markanın kendini üst segmente konumlandırma stratejisidir. İlânda, Omega saatinin yanı sıra K. Arabyan acentesinin de reklamı yapılmıştır.

²⁶⁴ Alemdar, h.9 Muharrem 1338./ r.4 Teşrîniyevvel 1335.

²⁶⁵ Alemdar, h.9 Şâban 1337./r.10 Mayıs 1335.

²⁶⁶ Alemdar, h.11 Zilhicce 1337./r.7 Eylül 1335.

İsviçreli bir diğer markası Zenith de Alemdar Gazetesi'ne ilân vermiştir. 13 Ağustos 1919'taki "Saate Lüzumunuz Var Mı?" ilânında; ²⁶⁷ "En iyi saatçilerde bulunan ve dünyanın en meşhur markasını hâiz bulunan saatlerinden alınız". İki saat markası da mevcut saatlerinin arzulanmasına yönelik pazarlama stratejisi izlemiştir.

İsviçreli Singer markası ise, 26 Ağustos 1919'taki ilânında; "Fiyatları muhâbere esnasında satılan fiyatların nısfidir. Singer saatlerinin on beş sene zarfında iktizâ eden tâmîrâtı camı hariç bilâ-ücret kabul olunacağına dair temînat veriliyor." şeklinde ilân vererek hem indirimli olduğunu dile getirip hem de müşterileriyle güven sağlamak açısından ücretsiz tamir hizmeti sunduğu görülmektedir.

İsviçreli Longines markası ise saati için uzman görüşü referanslı bir ilân yayımlamıştır. 19 Ağustos 1919'daki ilânında; ²⁶⁸ "Dünyanın en âlâ markasını hâvi saattir. Kat'iyen şaşmaz, zarif ve metindir. Neuchâtel Rasathanesinin en son kronometre müsabakasında birinciliği ihrâz etmiştir." Longines firması, rasathaneyi otorite kabul ettirerek tüketicilerine güven aşılamiştir. Ayrıca "dünyanın en âlâ", "kat'iyen şaşmaz", "zarif" gibi betimlemelerle de duygusal anlamda ikna etmeye çalışmıştır.

Dormol Tuvalet Suyu ise birçok pazarlama stratejisinin bir arada kullanıldığı bir kozmetik ürünü ilanidir. 30 Eylül 1919'daki ilânında; ²⁶⁹ "Dâima güzel olmak ve dâima genç kalmak isteyenler mutlaka Dormol Tuvalet Suyu istîmal eylemelidirler. Dormol, her kadın için edebî bir ihtiyaçtır. Yüzdeki çilleri, sivilceleri, buruşukları, çirkinlikleri izâle eder. Tabîî bir letâfet ve teshîr edici bir güzellik verir. En kibar aileler tarafından mazhar-ı rağbet olmuştur. Deposu: Hasan Eczâne Deposu." İlân, öncelikle ideal güzellik sınırını çizmektedir. Yaşlanmayı korkulan ve istenmeyen bir unsur olarak sunar. Bunun çözümünü ise güzellik veren Dormol'da olduğunu söyler. En kibar aileler tarafından rağbet görülmesi ise, ürünün üst statülü aileler tarafından tercih edildiğini ve bu yüzden de bu statüye kendini layık gören herkesin bu ürünü almasını teşvik eder.

Terzihâneler ise yine Mütareke Dönemi modasının yönünü çizmiştir. Terzi Muzaffer'in tekrar terzihanesini açılışını büyük bir mutlulukta ilânında aktarmıştır. 1 Eylül 1919'daki ilânında;

²⁶⁷ Alemdar, h.12 Zilkâde 1337./r.9 Ağustos 1335.

²⁶⁸ Alemdar, h.22 Zilkâde 1337./r.19 Ağustos 1335.

²⁶⁹ Alemdar, h.4 Muharrem 1338./r.23 Eylül 1335.

‘‘Askerlik hasebiyle tatiline mecbur olduğumuz terzhânemiz tekrar te’sîse muvaffak olduğumuzu muhterem müşterilerimize arz ile ve yakında küşadını ilân edeceğimizi terzi mektepte modistra²⁷⁰ yetiştirmek ve birçok müşkülât ve fedâkârlıkla Paris’ten celbine muvaffak olduğumuz birinci sınıf modistralarından madam Kerar’ın bugünden itibaren terzhânemizde işe mübâşeret ettiğini moda meraklılarına yetiştirmekle kesb-ı fahr eyleriz. Paris Terzi Akademilerinden diplomalı kadın ve erkek terzi ve biçgisi muallimi Muzaffer. Adres; Bâb-i Âli Caddesinde İttimad Kütüphanesi fevkinde. Telefon; İstanbul:87.’’

İlânda, askerlik nedeniyle terzihanesini kapatmak zorunda kaldığını ve yakında tekrar açılacağını ilânını vermiştir. Terzihanenin ilânda kadın terzi yetiştirdiği de görülmektedir. Paris’ten birinci sınıf terzi madam Kerar’ından bugünden itibaren kendi bünyesinde çalışacağını moda meraklılarına duyurmuştur.

Muzaffer Bey’in, hem mezun olduğu Paris Terzi Akademisinin bilgisini vermesi hem de madam Kerar’ın Paris’te birinci sınıf terzilerinden olduğunu belirtmesi Batılı moda anlayışının İstanbul’daki hanımefendileri üzerindeki etkisini göstermektedir. Muzaffer Bey’in terzisinde kadının çalışması ve kadın terzileri yetiştireceğini dile getirmesi ise kadının çalışma hayatında gözle görünür hale geldiğinin göstergesidir.

Özetle, Mütareke Dönemi Alemdar Gazetesi’nde moda ilânları, İstanbul’daki giyim-kuşam alışkanlıklarını yansıtmaları bakımından önemlidir. İlânlardan da tespit edildiği üzere dönemin kadınları özellikle Avrupa modasını takip etmekte ve buna uygun kumaşlar, aksesuarlar kullanmaktadır.

Her ne kadar moda ilanlarında birkaç adet Türk markalar görsek de sektörü, dönemin siyâsî konjonktürden de dolayı İngiliz ve Amerikan kumaş ve ayakkabıları, Fransız parfümleri, İsviçre saatleri domine etmiştir. İşgal kuvvetlerinin bir diğer etkisi ise 19.yy’dan itibaren yaygınlaşmaya başlayan Batılı tarzda mağazalardan olan bonmarşelerin ilânlarda gözle görünür hale gelmesidir. Diğer tüketim ürünleri ilânlarında olduğu moda ilânlarında da bir siyâsî altyapı söz konusu olmuştur. Mütareke Dönemi’nin İstanbul’a getirdiği siyâsî baskı kültürel bir durum yaratmıştır. Alemdar Gazetesi de bu tutumu malî durumlardan ötürü destekleyerek Batılı gibi giyinmenin bir modern yaşamanın göstergesi olarak sunmuş ve bir üstünlük olarak gazetelerindeki ilânlarında

²⁷⁰ Modistra: Kadın Terzi.

yer vermiştir. Bu tavrının en büyük nedeni ise büyük gelirler salladığı Batı menşeli şirketleriyle arasının açılmasını istememesindendir.

2.22. Fırka ve Cemiyet, Dernek İlânları

II. Meşrutiyet'in ilan edilmesiyle birlikte Osmanlı'da hürriyet rüzgarları esmiş ve demokratik haklar üzerinde çalışılmaya başlanmıştır. Bu durum, fırka ve cemiyetlerin oluşumlarının önünü açmıştır. 16 Ağustos 1909 tarihli ‘‘Cemiyetler Kanunu’’ ile resmen hukuki bir çerçeveye ulaşmıştır.²⁷¹ 1. Dünya Savaşı sonrası oluşan atmosferde çeşitli fikirleri savunan siyâsî cemiyetler ve fırkaların kurulmasının yanı sıra yardım cemiyeti, mesleki cemiyetler de kurulmuştur.

Mütareke Dönemi Alemdar Gazetesi'nde de bu cemiyetlerin ilânları tespit edilmiştir. Alemdar Gazetesi'nde en çok siyâsî cemiyet ve kuruluşların ilânları yer almaktadır. Bu ilânların konu başlıkları ise; cemiyetlerin beyannâme ve nizamnâme gibi açıklamaları ve bildiriler, yeni açılan şubelerin yerleri, şubelerde yapılacak toplantılar, şubelerde yapılan seçimler, feshedilen üyeler, mevlit, bayramlaşma gibi özel günlerdeki tebrik mesajları ve faaliyetler, hitan, ücretsiz ders, ücretsiz muâyene gibi sosyal sorumluluk projeleridir.

Fırka ve cemiyet ilanlarına dair en dikkat çekici konu, Alemdar Gazetesi'nde ilânı yapılan fırka ve cemiyetlerin bir sansürden geçirilmesidir. Alemdar Gazetesi, özellikle Millî Mücadele'ye yakınlığı ile bilinen cemiyetlerin ilanlarını istisnalar hariç yayınlamamayı bir politika haline getirmiştir. Hem yayın kadrosunun hem de Refi Cevat'ın şahsi olarak desteklediği HİF ilânları en çok yayımlanan fırka olmuştur. Bunun nedenlerine bakıldığında ilk olarak Refi Cevat'ın siyasi yönelim ve yakınlığının dışında gazetenin tutunma ve varoluş çabasıyla da alakalıdır. Refi Cevat, HİF'in ilânları yayınlayarak gazeteye gelecek resmi baskılardan da korunmaktaydı. Aynı zamanda HİF'in geniş kitlelere yayılması ve destekçi bulması adına Alemdar Gazetesi'nin kullanmasını yine siyâsî anlamda elinde kozunun olmasını sağlamaktadır.

²⁷¹ Ali Servet Öncü, ‘‘İstanbul'da Mütareke Dönemi Yedek Subay Teşkilatlandırmaları’’, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 16/40 (2009): 341.

Tablo 3

1 Ocak 1919- 31 Ocak 1919 günleri arasında ilan veren fırka ve cemiyetlerin ilan sayısı ve yüzdeleri

Fırka ve Cemiyet İsimleri	İlan Sayısı	Yüzde Oranı
Hürriyet ve İtilâf Fırkası (HİF)	33 İlan	%55,36
Osmanlı Sulh ve Selâmet Fırkası	12 İlan	%21,43
Osmanlı İhtiyat Zabıtları Cemiyeti	6 İlan	%10,71
Çiftçiler Derneği	1 İlan	%1,79
Milli Tâlim ve Terbiye Cemiyeti	1 İlan	%1,79
Mekâtib-i Sanâyi Talebe Cemiyeti	1 İlan	%1,79

HİF 'in yanı sıra HİF 'in görüşüne uygun İttihatçı karşıtı ve Millî Mücadele karşıtı olan fırka ve cemiyetlerin de ilânları yayımlanmıştır. Bunlardan bazıları; Wilson ilkelerini savunan, İttihatçı karşıtı Sulh ve Selâmet-i Osmaniye Fırkası, idâre heyetinde Alemdar Gazetesi'nde yazar olan Refîk Halit'in de olduğu Wilson Prensipleri Cemiyeti, çiftçi ve çiftçi hakları için kurulan Osmanlı Çiftçiler Derneği, İttihatçılar tarafından memûriyetlerini kaybeden ve haklarını geri kazanmak için kurulan devr-i sâbıkçı ve İttihatçı karşıtı Mağdûrin-i Siyâsiyye Teâvün Cemiyeti, HİF'in kurucularından olan Mustafa Sabri Efendi'nin kurucuları arasında yer alan, "Allah'ını seven, peygamberini seven, padişahını seven" bu tarafa gelsin diyerek üye toplayan, hilafetçi eski Cemiyet-i Müderrisîn yeni ismiyle Teâlî-i İslâm Cemiyeti, işçi haklarını savunan, sosyalist lakin siyâsî tercihlerini HİF'ten yana ortaya koyan ve I. Damad Ferit Kabinesi için "seçkinler oluşan kabine" olarak değerlendiren Türkiye Sosyalist Fırkası, İngilizlerle işbirliği yapan ve İstanbul hükûmetiyle iyi geçinmeye çalışan Kürdistan Teâlî Cemiyeti, İngiliz politikalarıyla, İngiliz çıkarlarını ve İngiliz mandasını savunan, İttihatçı ve Ankara hükûmetine düşman olmakla birlikte HİF'le tarihsel birliktelik kuran İngiliz Muhipleri Cemiyeti, "Ankara'nın oyunlarına gelmeyeceğim" diyen Arnavut Teâvün Cemiyeti,

âdem-i merkeziliği savunan ve daha sonra HİF'le birleşen uydu cemiyet Trabzon ve Havalisi Âdem-i Merkeziyet Cemiyeti ²⁷² gibi fırka ve cemiyetler Mütareke Dönemi Alemdar Gazetesi'ndeki ilânlarda isimleri sıklıkla geçmektedir.

Ali Birinci'nin Diyanet İslam Ansiklopedisi için ele aldığı *Hürriyet ve İtilâf Fırkası* maddesinde ²⁷³ HİF'in ikinci resmî kuruluşun 10 Ocak 1919'ta olduğunu fakat Alemdar sütunlarında HİF'in merkez idaresinin kurulmadan eski şubelerinin bir kısmının açılış havâdislerinin olduğunu dile getirir. Bu bilgi doğrudur. 19 Aralık 1918'deki ilânda; ²⁷⁴

“HİF Kastamonu, İzmit, Kengeri (Çankırı) merkez şubeleriyle, Şabanözü, Kocahisar, Çorum ve Beylerbeyi şubelerinin küşadiyla tekrar faaliyete başladıkları merkez umûmiye vukû bulan iş'âratından anlaşılmıştır”. Bu ilân, HİF'in hem merkez hem de taşra teşkilatlarında hareketliliğinin başladığının göstergesidir.

İzmir'in işgali hadisesinin ehemmiyetini de cemiyet ilânlarında görmekteyiz. 21 Mayıs 1919 tarihli Trabzon ve Havalisi Âdem-i Merkeziyet Cemiyeti'nin ilânında; ²⁷⁵ “İzmir hadisesi üzerine, Trabzon ve havalisinin hıfz-ı hâkimiyeti zımında tâkib ve ittihâz olunacak hatt-ı harekete dair gayet mühim bir müzâkere yapılacağından; Trabzon vilâyetiyle Samsun, Sinop, Amasya, Tokat ve Karahisar livâları; Bayburt, İspir kazaları tüccarân, muteberân, erkân, ümerâ, zâbitan, mekâtib-i âliyye mezunîn ve etıbbâsı vesâirenin, bilumum ahâlî-i muhteremenin, gelecek Cuma günü ba'dezzeval saat bir buçukta, Cağaloğlu'nda Emniyet Sandığı karşısında kâin Adem-i Merkeziyet Cemiyeti merkez umumiyyesini teşrîfleri ilân olunur”. İlân, bize İzmir'in işgalinin yörenin insanları üzerinde tesirinin yüksek olduğunu bundan dolayı bir seferberlik havasına girildiğini ve İzmir'de yaşanan olayların kendi bölgelerinde de yaşanacaklarını düşünmektedirler.

Aynı günün göze çarpan bir diğer ilânı ise İngiliz Muhipleri Cemiyeti'nin ilânıdır. Bu ilânda, ²⁷⁶ yeni kurulan İngiliz Muhipleri Cemiyeti amaçlarını okuyucularına aktarmıştır. “İngiliz dostluğuna âzamî bir kıymet ve ehemmiyet veren bilcümle

²⁷² Detaylı bilgi için bkz. Mütareke Dönemi siyâsî partiler için bkz: Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler Mütareke Dönemi (1918-1922) Cilt 2*, İstanbul: Kronik Yayınları, 2024, s. 215-477.

²⁷³ Ali Birinci, “Hürriyet ve İtilâf Fırkası”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, 18, 507-511.

²⁷⁴ Alemdar, h.14 Rebîülevvel 1337./r.18 Kânûnuevvel 1334.

²⁷⁵ Alemdar, h.21 Şâban 1337./r.22 Mayıs 1335.

²⁷⁶ Alemdar, h.21 Şâban 1337./r.22 Mayıs 1335.

Osmanlılardan mürekkebe olmak üzere İngiliz Muhipleri Cemiyeti teşekkül etmiş ve dün beyannâmesini Dahiliye Nezâretine tevdi eylemiştir. Cemiyet, memleketin en yüksek sîmâlarının dahi tasvibiyle vücûda gelmiş olup ahâlimizin şimdiye kadar izhâr edemedikleri bey/bayan İngiliz muhabbetinin tezâhürüne hizmet edecektir. Cemiyetin başka bir gâyesi olmayıp, vatanını, istikbalini düşünen her fert-i azâsı olur. Cemiyetin merkezi: Cağaloğlu'nda İstanbul idarehânesinin üst katındaki daire-i mahsûsadır. Azâ tahrîrî ve şifâhî müracaatları kaydolunur.”

Cemiyet, İngiliz dostluğunun kıymetli ve önemli olduğunu dile getirdikten sonra beyannâmesini Dahiliye Nezâreti'ne verdiğini haber vermiştir. Hemen ardından, cemiyetin elit bir zümre tarafından kurulduğunu söylerken bu açıklamasıyla halk tabanlı olmadığını anlaşılmaktadır. Cemiyet, vatanını seven ve geleceğini düşünen fertlerin üye olmasını isterken de vatanseverlik temasını kullanır.

27 Eylül 1919 tarihli ilân²⁷⁷ ise Kürdistan Teâlî Cemiyeti'nin alt kolu olan talebe cemiyeti Kürt Talebe-Hêvî Cemiyeti tarafından verilmiştir. “Teşrinievvel ’in üçüncü cuma günü öğleden sonra saat ikide heyet-i umûmiyye içtimâ akd edileceğinden bilumum azanın Kürdistan Teâlî Cemiyeti'ne gelmeleri rica olunur.”

25 Teşrinievvel 1919'daki ilânında ise,²⁷⁸ 19 Şubat 1919 tarihinde Cemiyet-i Müderrisîn olarak kullanılan cemiyetin, yapılan genel kurul toplantısında bir isim değişikliğine giderek Teâlî İslam Cemiyetini adını aldığını ilân etmiştir. Altı maddelik nizamnâme-i esâsîni ortaya koymuş ve yönetim kadrosuyla birlikte, merkezini ve azâlarını ve sekreterlerinin isimlerini vermiştir. Üye olmak isteyenlerinin Direklerarası'ndaki İbrahim Paşa Medresesi'ne başvuracağını söylemiştir.

Bu gibi ilânlar, dile getirilen iddiaların kanıtlarıdır. Mütareke Dönemi Alemdar Gazetesi, HİF'e olan bağlılığı ve Millî Mücadele'ye olan bakış açısıyla kendisinden gördüğü ve hissettiği siyâsî fırka ve cemiyetlerin ilânlarını yayınlamıştır. Bu yönüyle diğer türdeki ilânlarında işlediği örtük sansüründen daha radikal bir sansür işlemiş ve partizanlık göstermiştir.

Mesleki cemiyetlere yönelik olarak birçok kez ilân veren Muallim Cemiyeti ve Muallimler Cemiyeti'ni örnek verebiliriz. Bu cemiyetler, kendi meslektaşlarıyla bir araya gelerek iş birliği kurmayı amaçlamışlardır. Yardım cemiyetlerinde de aktif olarak rol alan

²⁷⁷ Alemdar, h.1 Muharrem 1338./r.26 Eylül 1335.

²⁷⁸ Alemdar, h.1 Rebiülevvel 1338./r.24 Teşrinisâni 1335.

21 Ekim 1919'da kurulan Aksaray Fukarâperver Cemiyeti²⁷⁹ örnek gösterilebilir. Cemiyet, 29 Kânûnuevvel 1919'daki ilânında,²⁸⁰

“Cemiyetimizin fahri doktorluğunu der’uhde buyuran Aksaray Merkez muâyenesi sahipleri Kuddisi İzzet ve Rıfat Beyefendilere alenen beyân-ı teşekkürat olunur. Hastaları olan fukarâ ile harîkzedelerin mezkûr muâyenede meccânen tedavi ve muâyene olunabilmeleri için ibrâzı muktezî vesîkayı almak üzere cemiyetimizin Nuruosmaniye’de kâin merkez umûmiyyesine veya memûrine mürâcaat eylemeleri ilân olunur.” Sosyal sorumluluk ve yardımlaşma maksadıyla ücretsiz sağlık hizmeti sunduğunun ilânını verir. 3 Kânûnuevvel 1919'daki ilânında²⁸¹ ise;

“Cemiyetimize her ay 1000 kuruş îtâsını taahhüt eylemek sûretiyle insâniyetperverliğini ibrâz buyuran tüccar-ı mûteberden Nacar Beyefendi’ye cemiyetimiz alenen beyân-ı teşekkür eder.” şeklinde gelen bağışa teşekkürünü sunar. Bu ilânın verilmesindeki sebep; cemiyetine gelecek bağışları teşvik etmektir.

Mütareke Dönemi Alemdar Gazetesi’ndeki, fırka ve cemiyet, dernek ilânları üzerinden dönemin ideolojik çatışmalarını, toplumsal ve kültürel tutumunu, basın-siyaset ilişkisini, basının propaganda aracı olarak kullanılmasını ve aynı zamanda kamuoyu oluşturma ve meşruiyeti sağlamasını tespit edebilmek mümkündür. Hangi cemiyetlerin aktif olduğu, kimlerin örgütlenmeye ve teşkilatlanmaya çalıştığını ve ne gibi toplumsal destek aradığını da yine ilânlar üzerinden yorumlanabilmektedir.

İlânların geneline baktığımızda sonuç olarak Mütareke Dönemi’nin Alemdar Gazetesi’ndeki özel ilânlarda en çok tercih edilen reklamcılık ve pazarlama tekniği tanık gösterme, duygulara ve haza yönelik, alıcıya harekete geçirmeye yönelik stratejiler izlenmektedir. Bu sayede tüketicilerin ürüne ve hizmete karşı güven duymuş ve ürünleri içselleştirmiştir. İlânlardaki ürünler ve hizmetler özellikle sosyal statü ve sınıfsal göstergeyi yansıtan öğeler olarak tanıtılmıştır. İlânlarda resim ise son derece sınırlıdır. Sütunların süslemesi yok ya da nadirdir, ilânlar bazen birbirine karışabilmektedir. İlânlarda görsel estetikten ziyade ilgi çekmeye çalışmak ön plandadır. Bu sebeple

²⁷⁹ Detaylı bilgi için bkz. Aydın Çakmak, “Mütareke Dönemi İstanbul’unda Bir Hayır Kurumu: Aksaray/İstanbul Fukaraperver Cemiyeti”, *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi* 51 (2022): 49-74.

²⁸⁰ Alemdar, h.6 Rebiyülâhir 1338./r.29 Kânûnuevvel 1335.

²⁸¹ Alemdar, h.10 Rebülevvel 1338./r.3 Kânûnuevvel 1335.

okuyucuların harekete geçmesi, etkilenmesi için çarpıcı başlıklar, göz alıcı fontlarda denenmiştir.

2.23. Resmî İlânlar

II. Meşrutiyet'e kadar giden süreçte resmî ilânların yayınlanmasında devletin resmî yayın organı olan *Takvim-i Vekayi* etkin olmuştur. Gazetenin 1879 yılında dizgi hatasından dolayı 12 yıl kapalı kalması, 1892'de yine dizgi hatasından dolayı II. Meşrutiyet'e kadar kapalı kalmasıyla birlikte, II. Meşrutiyet dönemi tekrardan çıkarılmış ve 4 Kasım 1922 tarihine kadar varlığı sürdürmüştür.²⁸² Bu kapanmalarla birlikte düzensiz yayın dönemleri, özel gazetelerin çoğalması ve *Takvîm-i Vekayi'nin* rekabet edemeyecek noktaya gelmesi ve tiraj düşüklüğünden dolayı devletin resmî kurumlarının ilânları İstanbul'daki diğer gazetelerde de yayımlanmaya başlamıştır. Mütareke döneminde de bu uygulamaya devam edilmiş ve Alemdar Gazetesi'nde de fazlaca devlet kurumlarının resmî ilânları yer almıştır.

Devlet kurumlarının ya da işlerinin ihaleleri, satışlar, devlet kurumuna alınacak işçi ve hizmetliler için işe alım ilânları, mahkeme kararları ve teblîgatlar, sağlık vukûat cetvelleri, mallara koyulacak narhlar, miras işleri, eğitim ve öğretimle ilgili sınavlar, resmî kurumların ziyaret saatleri gibi birçok konudaki resmî ilânlar Mütareke Dönemi Alemdar Gazetesi'nde de yer almıştır.

Resmî ilânlarda en çok yer alan devlet kurumu ise Şehremînine bağlı Şehremâneti Levâzım Müdüriyetidir. Örnek olarak 19 Teşrîni-evvel 1919'da yayınlanan 13 resmî ilândan 10'u Şehremâneti Levâzım Müdüriyeti'ne aittir. Şehremâneti Levâzım Müdürlüğü, İstanbul'da devlete ait gayrimenkuller, limanlar ve fabrikaların işletilmesi, tasfiyesi, temizletilmesi, tâmiri, boyanması gibi işlerin yanı sıra devlete alınacak ürünlerin ihâlesini yapma görevini üstlenmiştir. Bu ifadeyi destekleyen Alemdar Gazetesi 12 Ağustos 1919 tarihli ilânda;²⁸³

“Haydarpaşa-Kadıköy yolunun tâmirâtı münâkasaya konulmuş ve bedel-i mukarrerî had lââyık görüldüğü halde 24 Ağustos 335 tarihinde ihâle-i evveliyeye ve 28

²⁸² Hıfzı Topuz, *100 Soruda Türk Basımı*, İstanbul: Gerçek Yayınları, 1973, s.7.

²⁸³ Alemdar, h.15 Zilkâde 1337./r.12 Ağustos 1335.

Ağustos 335 tarihinde de ihâle-i kat'iyyesinin icrâsı mukarrer bulunmuş olduğundan tâlip olanların şartları anlayarak bedel-i keşfi olan üç yüz seksen yedi bin üç yüz altmış yedi kuruş otuz paradan tenzîlâtı icra etmek üzere Şehremaneti Levazım Müdüriyetine mürâcaat.” ilânında Şehremaneti Levazım Müdüriyeti Haydarpaşa-Kadıköy yolunun tâmiri için iki aşamalı bir ihale açarak tâliplerini beklemektedir. Bir diğer örnek ise, 1 Eylül 1919 tarihlidir. İlân; ²⁸⁴“Şehremâneti hastaneleri için mubâyaaşı muktezî yevmi it'âmı yüz kilo süt ile on beş kilo yoğurtun altı ay müddetle îtâsı münâkasaya konulmuş ve fiyat mukarrerleri had-ı îtidalinde görüldüğü taktirde 13 Eylül 335 tarihinde ihâle-i evveliyeye ve 17 Eylül 335 tarihinde de ihale-i kat'iyyesinin icrâsı mukarrer bulunmuş olduğundan îtâsına tâlip olanların şerâiti anlamak üzere Emânet-i muşârünileyh Levâzım Müdüriyetine mürâcaatları ilân olunur.” şeklindedir. Burada da Şehremâneti'nin kendi hastaneleri için süt ve yoğurt için iki aşamalı açık ihâle açılmıştır. Bir diğer önemli kurum ise “Sıhhiye Müdüriyet Umumiyesi”dir. ²⁸⁵ Müdüriyet, Alemdar Gazetesi'nde salgın hastalıklara karşı önlem, ilâçlar ve eczâcılık faâliyetlerinin yanı sıra “Şehrimizin Sıhhati” başlığı altında bir sağlık vukûatı cetveli gibi ilânlar vermiştir. 8 Temmuz'da; 28 Haziran- 5 Temmuz 1919 arasındaki emrâz-ı sâriye vukûat tablosunun ilânı²⁸⁶ vermiştir.

Tablo 4

28 Haziran-5 Temmuz 1919 günleri arasında Sıhhiye Müdüriyeti'nin yayınladığı Emraz-ı Sariye Vukuat Tablosu

Hastalık Adı	Musab(Yakalanan)	Vefat
Lekeli Humma	21	3
Humma-i racia	22	-
Tifo	2	3
Çiçek	5	4
Verem	13	33
Difteri	5	-
Kızamık	22	-

²⁸⁴ Alemdar, h.5 Zilhicce 1337/r.1 Eylül 1335.

²⁸⁵ Detaylı bilgi için: Ayten Altıntaş, “Sıhhiye ve Muavenet-i İctimaiye Vekâleti (Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı), [https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/detay/312/S%C4%B1hhiye_ve_Muavenet-i_%C4%B0%C3%A7timaiye_Vek%C3%A2leti_\(Sa%C4%9Fl%C4%B1k_ve_Sosyal_Yard%C4%B1m_Bakanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1\).](https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/detay/312/S%C4%B1hhiye_ve_Muavenet-i_%C4%B0%C3%A7timaiye_Vek%C3%A2leti_(Sa%C4%9Fl%C4%B1k_ve_Sosyal_Yard%C4%B1m_Bakanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1).) (Atatürk Ansiklopedisi, Erişim Tarihi: 28 Şubat 2021), s.1-7.

²⁸⁶ Alemdar, h.9 Şevval 1337./r.8 Temmuz 1335.

Verilen istatistiğin ardından ‘‘Lekeli hummâ zuhûr eden hanelerin civarında îcâb eden tathîrât-ı fenniye icrâ edilip bir hafta zarfından İstanbul’da 623 çiçek aşısı yapılmıştır’’ ifadesini de eklemiştir. Bu istatistikler Sıhhiye Müdüriyeti ve İstanbul hükûmetinin salgın hastalıklara karşı önlem almaya çalıştığını ve bu konuya önem verdiğinin göstergesidir.

Mütareke Dönemi Alemdar Gazetesi’ne çokça ilân veren bir diğer kurum ise; Muhallefât-ı Umumiye Kassâmlığıdır. Muhallefât-ı Umumiye Kassâmlığı²⁸⁷ Osmanlı’da miras işleriyle ilgilenen kurumdur. Gazeteye verilen ilanlarında ise, malın ne olduğu, nerede yer aldığı, eğer bölünüyorsa kaç bölündüğüne dair bilgiler verilir. 3 Ağustos 1919’taki ilân da buna yöneliktir.

‘‘Beykoz’da Yalı karyesinde Canik sokağında mukarrer on beş numaralarla murakkam müfrez dört yüz diğeri iki yüz zirâî arsalar ayrı ayrı müzâyedeye vaz’ olunmakla tâlip olanların Muhallefât-ı Umumiye Kassâmlığı’na mürâcaat eylemeleri ilân olunur.’’ Bu ilân örneği bize Osmanlı modern hukukunu, bürokrasisi ve sosyal yapı hakkında bilgiler sunar.

Îâşe Encümeni ise, İstanbul’un sosyoekonomik çevresini şekillendiren ve malî politikalarının uygulanması adına 19 Haziran 1919’da Dahiliye Nezâreti’ne tâbiî kurulmuştur. Karaborsacılık, stokçuluk, hayat pahalılığı gibi faktörleri engellemek amacıyla kurulan bu kurum,²⁸⁸ gazete ilanlarında toplantıcı ve tüccar ve esnafın uygulaması gereken kurallar kâidesini çizmiştir.

12 Kânûnuevvel 1919 tarihli ‘‘Ekmek Yine Ucuzladı’’ başlıklı ilânında,²⁸⁹ ‘‘ Un fiyatlarında vukû bulan tenzîlâta nazaran bugünden itibaren francalanın kilosuna bir kuruş noksanıyla 16, birinci nevi ekmeğin kilosuna 20 para noksanıyla 14 ve ikinci nevi ekmeğin kilosuna kezâ 20 para noksanıyla 12.5 kuruş narh vaz’ edilmiştir. Ekmekler hakkındaki şartlar sâbıkâ ahkâmı kemâkân bâkîdir.’’ Bu ilân, Îâşe Encümenliğinin piyasadaki ekmek fiyatlarının değerlendirmesini yaparak ne kadar olması gerektirdiğini gösteren resmî bir narh metnidir.

²⁸⁷ Detaylı bilgi için bkz. Tahsin Özcan, ‘‘Muhallefât’’, *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, 30, 405-406.

²⁸⁸ Arzu Terzi, ‘‘ Mütareke Dönemi İstanbul’unda Rekabet Piyasası (Amerikan-Fransız Satış Barakalarının Açılması), *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları* 6 (2004): 89.

²⁸⁹ Alemdar, h.19 Rebülevvel 1338./r.23 Kânûnuevvel 1334.

20 Mayıs 1919'ta yayımlanan "Mekteb-i Âliyye Tâtil" başlıklı ilân da yine devletin vatandaşlarına kamuoyunu bilgilendirme amaçlı yayımladığı resmî bir ilan²⁹⁰ örneğidir. "Bilumum Mekteb-i Âliyye ve Darülfünun şubâtı, İzmir işgalinden dolayı bir müddet-i muvakkat tatil etmişlerdir." Bu ilan yine İzmir'in işgali hadisesinin günlük hayata ne derece tesir bıraktığının kanıtıdır.

Matbûat Müdüriyet Umumiyesi Mütareke Dönemi Alemdar Gazetesi'nde sıkça adı geçen bir diğer resmî kurumdur. Matbûat Müdüriyet Umumiyesi ilanlarında, gazetelerin tâtil ve sansür haberlerini kamuoyuna sunarken, gazetelerde yer alan haberlerin tezkibi ve tashihi gibi düzenlemeleri de kamuoyuyla paylaşır.

14 Temmuz 1919'daki ilân²⁹¹ da bir tashih örneği taşımaktadır. "Marko Hanımın Sergüzeşti" başlıklı ilânda, "İstanbul'da mühim bankalardan kırk elli bin liralık bir meblağ dolandırarak sahte bir vesîka ile Edirne'ye giden ve şurada burada ihtifâ eylemekte bulunan Marko Hanım, Edirne zâbitasıncı tahrîr ve teşhis neticesi olarak derdest edilmiştir. Tasvîr-i Efkâr gazetesinin 30 Haziran tarihli nüshasında büyük bir dolandırıcı serlevhasıyla bu mesele hakkında münderiç fikrinin hilâf-ı hakikat bulunduğu Edirne Polis Müdüriyetinden bildirilmiş olmakla tashih-i keyfiyyet olunur." İlânda, Tasvir-i Efkâr gazetesinin, 30 Haziran tarihli nüshasındaki haberin gerçeğe aykırı olduğunu ve bunun Edirne Polis Müdüriyetine bildirilerek düzeltilindiğini kamuoyuna duyurur.

Bu kurumların dışında Mütareke Dönemi'nde tespit edilen bazı devlet kurumlarına bakıldığında; Reji İdâresi, Dârülaceze, Dahiliye Nezâreti, Muâmelât-ı Zâtiyye Dâiresi, İstanbul Muhâfızlığı, Erkân-ı Harbiye Mektebi, Sipâriş Komisyonu, Ticâret ve Zîrâat Nezâreti, Liman Dairesi, Kule İdâdîsi, Dârülfünun Edebiyat Fakültesi, Beyoğlu İcrâ Dâiresi, Umum Jandarma Müdürlüğü, Şehremâneti Nezâfet-i Fenniyye Dâiresi, Teşrîfat Müdüriyet Umumiyesi, Posta ve Telgraf Nezâreti, Polis Müdüriyeti, Bahriye Nezâreti, Dîvân-ı Harb-i Örfiyye Müdüriyeti, Maârif Umumiye Nezâreti, Düvel-i Müttefika Polis Heyeti, Hapishâne-i Umûmî, Dahiliye Kalem-i Mahsûsa, Harbiye Kalem-i Mahsûsa vb. şeklinde tespit edilmiştir.

Özellikle, Alemdar Gazetesi'nin siyâsî politikasıyla paralel olarak Damat Ferit Paşa döneminde resmî ilânların sayısı artmıştır. 1919 Ocak ayında 32 resmî ilân

²⁹⁰ Alemdar, h.19 Şâban 1337/r.20 Mayıs 1335.

²⁹¹ Alemdar, h.15 Şevval 1337/r.14 Temmuz 1335.

bulunmaktayken, 1919 Temmuz’da resmî ilânların sayısı 76 ilâna kadar çıkmıştır. Bu da ilanlardaki basın-siyaset ilişkisinin yansıması olarak kabul edilebilir. İlân başına belli bir miktar para alınması ve devletin kendine yakın gördüğü gazeteleri bu şekilde maddî yönden beslemesiyle birlikte kendi istediği şekilde bir basın oluşturmuştur.

Bu yönden Alemdar Gazetesi, otorite ve halk arasında bir köprü kurarak devletin kararlarını meşrulaştırma çabası içerisine girmiştir. Devlet’in başkentinin işgal altında olmasına rağmen bazı kararlar ve kanunnâmeler çıkartarak gazetede yayımlaması devletin meşruiyetini halka kabul ettirme çabasıdır. Kriz döneminde bile sürekliliğin sağlanması ve devam ettirilmesi İstanbul Hükûmeti’nin yegâne çabalarından olmuştur. Resmî ilânlarda özellikle ihâlelerinin çoğalması, devletin savaş dönemi ve sonrası bütçe açığını kapatmak ve nakit para ihtiyacını hızlı bir şekilde tahsis etmesiyle yakından ilişkilidir. Bu ihâlelerin ilânlarla duyurulması da yine devletin “meşrûiyet” gösterme çabalarındır.

Mütareke Dönemi Alemdar Gazetesi resmî ilânlarındaki dil ve ilân stratejilerinde ise, ilânlar devlet kurumları tarafından verildiği için resmî ve ağdalı, bürokratik bir dille verilmiştir. Ana amaçları bildirici olmakla birlikte, emredici bir anlatım da söz konusu olmuştur. Basmakalıp terimlerle süslenmiş, cümle yapısı standart bir dil tercih edilmiştir.

SONUÇ

Basın insanlık tarihinin en eski dönemlerinden itibaren insan/toplumlar arası iletişimde en önemli araçlardan biri olmuştur. Yazının, mağaralarda yazı ve resimlerle başlayan süreci, teknolojinin gelişmesi, ifade özgürlüğünün vazgeçilmez bir hale gelmesi ile basının toplum hayatında vazgeçilmez bir unsur olmasına yol açmıştır. Basın modern insanın kendini ifade etme anlayışının dışı vurumunun süregelenmesinden ötürü bugüne kadar taşınmıştır.

Giriş bölümünde izah edildiği gibi, gazetenin ve gazeteciliğin Türk dünyasına girişi ise 18.yy'ın Avrupa'daki gazeteciliğin gelişiminin yakından takip edilmesi olmuştur. 1795 yılında İstanbul'da çıkarılan *Bulletin des Nouvelles* gazetesi, 1796 yılında çıkarılan *Gazete Française de Constantinople*, 1821 yılında çıkarılan *Le Spectateur* gibi Türkiye'de yayınlanan yabancı dildeki yayımlar gazeteciliğin gelişmesine neden olmuştur.

İlk Türkçe gazete, 1828 yılında çıkarılan *Vekayi-i Mısriyye* her ne kadar Kavalalı Mehmet Ali Paşa ve idarecilerinin propagandalarını yaymak amaçlı siyâsî bir gazete olsa da gazetenin içerisinde yayımlanan ilânlar, Türk reklamcılık tarihinin örnekleridir. Bu geleneği II. Mahmut döneminde çıkarılan *Takvim-i Vekayi'de* de devam ettirmiştir. Buradaki ilânlar genellikle devlet kurumlarına ait olmuştur. İlk yarı özel gazete olan *Cerîde-i Havâdis* ise Türk topraklarındaki reklamcılığın profesyonelleşmesinde kilometre taşı olmuştur. İlânât kelimesinin ilk defa kullanılması, aracılık ve komisyonculuk faaliyetleri, ölüm ilânlarının ilk defa kullanılması yenilikleri *Cerîde-i Havâdis*'te görülmüştür. Zaman içerisinde bu sistemin kurulacak özel gazetelerde yerini almıştır.

Şehrâh gazetesinin sansüre uğradıktan sonra yayın hayatına başlayan Alemdar Gazetesi, Refi Cevat tarafından çıkarılan ve İttihat ve Terakkî'ye muhalif bir yazar kadrosu bulundurmasının yanı sıra dönemin en muhâlif yazılarını da kaleme almaktaydı. 13 Ağustos 1912'de yayın hayatına başlayan Alemdar Gazetesi, Mahmut Şevket Paşa suikastından (11 Haziran 1913) sonra açılan soruşturmalar sonucu Refi Cevat'ın Sinop'a sürgün edilmesiyle birlikte yayın dönemi sona ermiştir.

Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte sürgün hayatı sonlanan ve İstanbul'a tekrardan dönen Refi Cevat çeşitli aralıklarla birlikte 1922 yılına kadar Alemdar Gazetesi'ni çıkarmıştır. Siyâsî görüş olarak İstanbul hükûmetine bağlılık sergileyen Alemdar Gazetesi, Ankara Hükûmeti'ne hakaretlere varacak kadar yazıları da kaleme almıştır. Millî Mücadele'nin kazanılmasının ardından Refi Cevat ve gazetenin yönetiminde yer alan Kadri Bey, 150'likler listesine alınmıştır.

Bu çalışmayla birlikte literatürde yer almayan ve üzerinde durulmamış olan Mütareke Dönemi'nde Alemdar Gazetesi'nin hem özel ilânları hem de resmî kurumların yayımladığı ilânlar ile çeşitli tüketim alışkanlıklarına yönelik reklamlar tespit edilmiş, bunlarla ilgili örnekler verilerek, değerlendirilmesi yapılmıştır.

Öncelikle bu ilânların basit bir reklam metinleri olmadığı tespit edilmiştir. İlânlarda özellikle moda ürünleri ve genel tüketim ürünlerinin, Mütareke Dönemi'nin siyâsî, sosyoekonomik ve kültürel yapısına uygun olarak ekseriyetle yabancı menşeli olduğu tespit edilmiştir. Bu da işgalin siyâsî değil ekonomik olarak da İstanbul'u etkilediği gösterir. İlânlarda kullanılan "Avrupalı tarzda, sağlam" gibi ifadeler yerli sermayenin arka plana alınıp, Batılı sermayenin ön plana çıkarılması bu düşüncüyü kanıtlar niteliktedir. Bu aynı zamanda, Osmanlı'nın özellikle son dönemlerindeki batılılaşma ve modernleşme temayülünün göstergesidir. Mütareke Dönemi'nde yerli üretim ürünlerinin kalitesiz, geleneksel görülmesinden dolayı Refi Cevat da ilânlarını cazip kılmak adına bu türden başlıklara başvurarak kitleyi etkilemeye çalışmıştır. Yabancıların ekonomideki üstünlüğü birçok gazete gibi Alemdar Gazetesi'ni de etkilemiş ve Alemdar Gazetesi ayakta kalabilmek için batı sermayesini ön plana çıkaran bu türden bir reklamcılık politikası işlemiştir. Yani Refi Cevat'ın bu tutumu ticari bir zorunluluk hem de kültürel yönelimden dolayı yapmaktaydı. Bu da Alemdar Gazetesi'nde yayımlanan ilânlarda ideolojik bir arka planı olduğunu gösterir. Lakin, bunun tam tersi olarak milli kimlik, milliyetçi duygularıyla ve tüketiciye güven verme amaçlı Türk müessesesi olduğunu ayrı olarak betimleyen ilanların da göz ardı edilmemesi gerekmektedir.

Mütareke Dönemi Alemdar Gazetesi'nde yayımlanan ilânlara bakılarak Mütareke Dönemi'nin ekonomik ve toplumsal merkezinin İstanbul'da nereler olduğunu tespit edilmiştir. Bu yönden bakılırsa, ilanların Kadıköy, Şişli, Beyoğlu, Fatih gibi semtlerde yoğunlaşması tesadüf değildir. Bu yerlerin ilk özelliği nüfuslarının fazla olmasıdır.

Osmanlı'nın muhafazakâr semti olan Fatih'ten farklı olarak Kadıköy, Şişli ve Beyoğlu, sosyokültürel yapı bakımından İstanbul'un en modern ve batı kültürüyle daha fazla haşır-neşir semtlerindendir. Bu durum temâşâ, moda, seyahat, eğlence yerleri, sağlık vs. türlerinde tespit edilmiştir. Bu semtlere yoğunlaşmasının okur-yazarlık oranının yüksek olmasından dolayı reklamların hedef kitlesine ulaşabilir olmasıdır. Bu kitle, modern, batılı yaşam tarzına yakın tüketiciler ve ekonomik refahı yüksek prestijli kentlilerdir. Bunun yanı sıra gazetenin dağıtım ağlarına yakın yerler olması da etkili olan durumlardandır. Avrupa yakasında Beyoğlu ve civarı, Anadolu yakasında ise Kadıköy hem basın ve reklamlar açısından geniş rekabet ortamının olduğu canlı bir pazarların olduğu semtlerdir.

Tespit edilen bir diğer husus ise sağlık ilânlarının nicel olarak fazla olmasıdır. Bu sadece Alemdar Gazetesi'ne özgü değildir. Mütareke Dönemi'ndeki İstanbul gazetelerinin birçoğunda sağlık ilânları bulunmaktadır. Sağlık ilânlarının en büyük nedeni ilk olarak yaygın hastalıkların fazla oluşudur ve devlet kurumlarının sağlık sistemlerinin yeterli gelmemesidir. İkinci olarak modern tıbbın gelişmesiyle birlikte ortaya çıkan "sağlıklı ve uzun yaşama" isteğinin halka da yansımalarıdır. Bu istek özel muayenelerin sayılarını arttırmış ve doktorlar da muayenesine hasta çekebilmek adına kendi reklamını yapmıştır. Doktor ve muayene ilânlarında yerli doktorların sayılarının yabancı doktorlara nazaran daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca vaat ettikleri hizmetler bakımından da çağdaş Avrupa seviyelerinde olduğu görülmüştür. İlaçlar ve bitkisel sağlık ürünleri de Mütareke Dönemi Alemdar Gazetesi'nde oldukça sık rastlanan ve rekabeti yüksek olan ürünlerden olmuşlardır. Uyuz, romatizma, boğaz ağrıları, uyuz, ademiiktidar gibi hastalıklara yönelik bu ilaçlara olan rağbetin bir nedeni ise halkın o dönemde de geleneksel tedavi yöntemlerine güvenmesidir. Mütareke Dönemi Alemdar Gazetesi'ndeki sağlık ürünlerinde de tüketicilerin şüphelerini gidermek ve satışı arttırmak maksadıyla güvenilirlik ve saflığına dair bir reklam dili kullanılmıştır. O dönemde doktorlara ve sağlık ürünlerine yönelik bir reklam yasağının olmaması da unutulmaması gereken bir husustur.

Fırka ve cemiyet ilânları, Mütareke Dönemi Alemdar Gazetesi'ndeki ilân türleri arasında gazetenin ve dönemin Osmanlı toplumunun siyâsî yelpazesini açıkça ortaya koyan ilân türü olmuştur. Mütareke Dönemi, siyâsî bir boşluk yaratmış ve bu siyâsî boşlukta birçok fırka ve cemiyet kurulmuştur. Bu cemiyet ve fırkalar, kendi

propagandalarını yapabilmek, cemiyetlerine üye çekebilmek ve kamuoyunda bir meşrûiyet sağlayabilmek adına çeşitli gazetelere ilân vererek toplantılarını, kongrelerini, beyannâmelerini yayımlatıyordu. Alemdar Gazetesi de bu ilânları yayınlamıştır. Özellikle Refi Cevat ve Kadri Bey'in siyâsî kimliğinden ötürü en başta Hürriyet ve İtilâf Fırkası ve uydu cemiyetlerin ilanlarını daha ön planda yayımlamayı tercih ettiği tespit edilmiştir. Siyâsî kimliğinin bağdaşması ve Hürriyet ve İtilâf Fırkası'nın ilânlarının okuyucu kitlesine uygun olmasının yanı sıra diğer fırkalardan ziyade Hürriyet ve İtilâf Fırkası üyelerinin dönemin güçlü ve önemli isimlerinden oluşmasından dolayı mâlî açıdan güvenli bir liman olmasındandır. Fırka ve cemiyet ilânlarında Hürriyet ve İtilâf Fırkası'nın ön planda olmasının bir diğer nedeni ise, gazetede yazılar kaleme alan yazarların başmakalelerin ve görüşlerin Hürriyet ve İtilâf Fırkası'yla bağdaşması ve bu durumun da Alemdar Gazetesi'nin siyasi olarak meşrûlaştırmasıydı. Bu yönüyle Alemdar Gazetesi, 1918-1919 yılları fırka ve cemiyet ilânlarında siyâsî, ekonomik ve kişisel görüşlerin hâkim olduğu bir altyapı tespit edilmiştir.

Resmî ilânlar, Mütareke Dönemi İstanbul gazetelerinde çokça rastlanan bir ilân türüdür. Devlet kurumlarının aldığı kararlar, ihaleler, yasaklar, bildirilerin birçok kişiye ulaşması amacıyla tirajı yüksek olan gazetelere yayımlanmıştır. Tespit edilen nokta ise Damat Ferit'in göreve geldikten sonra Alemdar Gazetesi'nde resmî ilânlarda bir artışın olmasıdır. Bazı günler neredeyse yarı sayfanın resmî ilânlarla kaplanmış olması bunu kanıtlar niteliktedir. Bu artışın nedeni; Alemdar Gazetesi-HİF ve Alemdar Gazetesi-İstanbul hükûmetinin ilişkisinin bir sonucudur. Devlet tarafına baktığımızda, devletin basın üzerinde bir denetim ve kontrol kurmak istemekteydi. Bundan dolayı kendine yakın gördüğü gazetelere ilânlarını yayımlatarak onlara bir gelir kaynağı sunmaktaydı. Bu şekilde yanlış gazeteler ödüllendiriliyor, muhâlif gazetelerin de hayata kalması zorlanıyordu. Alemdar Gazetesi tarafında ise bu ilânlardan para kazanmakla birlikte çeşitli imtiyazlar elde ediyordu. Bu yönüyle hem devlet için hem de Alemdar Gazetesi için kazanç-kazanca durumu söz konusu oluyordu. Yapılan çalışmalarda da bu durum tespit edilmiştir.

Zayi ilânlar, irtihâl ilanları ise, Ceride-i Havadis'ten beri devam eden ilân türlerindendir. Alemdar Gazetesi de bu ilanları yayınlamaya devam etmiştir. Özellikle Mütareke Dönemi'nde bu ilânların yaygınlaşması ise tesâdüfî değildir. Salgın hastalıklara karşı alınamayan önlemler, iâşe ve temel gıdâlara ulaşmanın zorlukları Mütareke

Dönemi'ni anlatan faktörlerden olmuştur. Bu durum olağandan fazla ölümlere neden olduğundan irtihâl ilânlarında da artışa neden olmuştur.

Zâyi ilânların bu dönemde yaygınlaşması ise işgal altında İstanbul'da hırsızlık, çocuk kaçırma gibi olayların artmasıyla ortaya çıkan güvenlik problemleriyle yakından ilişkilidir. Diğer türdeki ilânlarda ise yine işgal döneminin getirdiği sosyokültürel, siyâsî ve ekonomik faktörlerin etkisi gözlemlenmiştir. Bunun nedeni sadece Alemdar Gazetesi'nin siyâsî yönelimiyle bağlantılı olmasının yanı sıra İstanbul gazetelerine İstanbul hükûmeti ve işgal güçleri tarafından fiilen uygulanan sansürlemelerle yakından ilgilidir.

Bu çalışmada, Mütareke Dönemi'ne ait İstanbul'un en yüksek tiraja sahip gazetelerinden olan Alemdar'ın 1918-1919 yıllarındaki ilânlardan ve reklamlardan yola çıkarak şu sonuçlara ulaşılabılır: Alemdar Gazetesi her şeyden önce bir İstanbul gazetesi olduğundan İstanbul çevresinin ilânlarını yayımlamayı tercih etmiştir, orta-üst ya da üst sosyal statüye sahip topluluğa yönelik ürünlerin ya da hizmetlerin ilânlarını yayımlamıştır. Hizmet, iş, eğlence başta olmak üzere birçok ilân verenlerle anlaşarak ilanlarında çeşitliliğe gitmiştir. İlân verenler arasında ise ekonomik anlamda refah seviyesi yüksek ve reklamlarıyla birlikte okuyucu da çekebileceği ve bundan gelir elde edebileceği genellikle Batı menşeli firmaları ya da Osmanlı vatandaşı gayr-i müslimlere ait kuruluşları tercih etmiştir. Zaman zaman ilanlarında stratejik bir dil kullanmayı deneyerek dönemin tüketim unsurlarına uygun bir reklam dili kullanarak okuyucuların dikkatini çekmeye özen göstermiştir. Bu yönüyle de ilâncılık ve reklamcılığa ne derece önemle yaklaştığını kanıtlamıştır. Siyâsî ve resmî ilânlarda ise hem bağlı olduğu HİF'e hem de Damat Ferit Hükümeti'ne yakın davranmış ve bu yönden de maddî bakımdan büyük kazanç sağlamıştır. Sonuç olarak; 1918-1919 yılları arasında Alemdar Gazetesi'nin ilanlarında yer alan hususlar, dönemin siyâsî, sosyokültürel ve ekonomik yapısını özellikle Mütareke Dönemi İstanbul'un tüketim alışkanlığına dair birtakım bilgileri gözler önüne sermektedir.

BİBLİYOGRAFYA

Gazeteler/Süreli Yayınlar

Alemdar Gazetesi

Takvim-i Vekayi Gazetesi

Kaynak Eserler ve İncelemeler

Acehan, Abdullah. “Halit Fahri Ozansoy Hayatı-Eserleri-Sanatı.” Doktora Tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 1998.

Acehan, Abdullah. “Refi Cevat ve Alemdar Gazetesi”. *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi* 188 (2010): 119-139.

Afyoncu, Fatma. “Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre: İşgal Döneminde İstanbul (16 Mart 1920- 31 Aralık 1922).” Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü. 2009.

Akyıldız, Ali. “Şirket-i Hayriyye”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*. 39, 201-203

Alan, Salim. “Tanzimat Dönemi (1831-1876) Osmanlı Basını ve Vakayii Mısriyye”. *Kastamonu İletişim Araştırmaları Dergisi* 3 (2019): 46-56.

Altınbaş, Merve. “19.Yüzyıl Osmanlı Hukukunda Sigorta Sözleşmelerine İlişkin Düzenlemeler”. *Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 7/1 (2019): 27-43.

Altıntaş, Ayten. “Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâleti (Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı). (*Atatürk Ansiklopedisi*. Erişim Tarihi: 28 Şubat 2021), 1-7. [https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/detay/312/S%C4%B1hhiye_ve_Muavenet-i_%C4%B0%C3%A7timaiye_Vek%C3%A2leti_\(Sa%C4%9Fl%C4%B1k_ve_Sosyal_Yard%C4%B1m_Bakanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1](https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/detay/312/S%C4%B1hhiye_ve_Muavenet-i_%C4%B0%C3%A7timaiye_Vek%C3%A2leti_(Sa%C4%9Fl%C4%B1k_ve_Sosyal_Yard%C4%B1m_Bakanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1)

Arpad, Ahmed. “Komik-i Şehir Naşit Bey”. *Hürriyet*, 1 Ocak 1991.

Ateş, Ferhat. “II. Meşrutiyet Sonrası Kurşunla Sansür Geleneği Bir Muhalefet Tasfiyesi Örneği Olarak Ahmet Samim Cinayeti”. *Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (ASED)* 2/2 (2018): 89-104.

Aydın, Mehmet. “Mütareke Döneminde İstanbul'da Hayat Pahalılığı Sorunu (1918-1922)”. *History Studies* 2/2 (2010): 441-443.

Aydın, Salim. “Balkan Savaşlarıyla İlgili Doğru Bilinen Yanlışlar”, *100. Yılında Balkan Savaşları (1912-1913): İhtilaflı Duruşlar*. Ed. Mustafa Türkeş, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2014, I, 621-641.

- Ayhan, Bünyamin. ''Kuva-yı Milliye'nin Propaganda Gazetesi: İzmir'e Doğru''. *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 10/20 (2008): 325-343.
- Ayışığı, Metin. *Refi' Cevad Ulunay: Bir İngiliz Muhibbinin Millî Mücadele Dönemi Yazıları*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2022.
- Ayverdi, Semiha. *Güncel Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu, yayın tarihi yok.
- Berzeg, Sefer Ersin. *Kafkas Diasporasında Edebiyatçılar ve Yazarlar Sözlüğü*. Samsun: Nart Yayıncılık, 1995.
- Birinci, Ali. ''Hürriyet ve İtilâf Fırkası'', *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*. 18, 507-511.
- Birinci, Ali. *Hürriyet ve İtilâf Fırkası: II. Meşrutiyet Devrinde İttihat ve Terakki'ye Karşı Çıkanlar*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2020.
- Can, Muhammet. ''Gıdık Gazetesi: İnceleme, Tahlili Fihrist, Seçme Metinler.'' Yüksek Lisans Tezi. Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 2014.
- Canlı, Mehmet. ''İşgal ve Hukuk: İşgal Dönemi Osmanlı Hükûmetlerinin Çıkardığı Hukuki Metinler ve Bu Metinlerde İşgal Güçlerinin Etkisi (1918-1922)'''. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi* 5/3 (2016): 1465-1481.
- Çakır, Hamza. ''Osmanlı Dönemi İlk Türkçe Gazetelerinde Reklam (1828-1864)'''. Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 1996.
- Çakmak, Aydın. ''Mütareke Dönemi İstanbul'unda Bir Hayır Kurumu: Aksaray/İstanbul Fukaraperver Cemiyeti''. *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi* 51 (2022): 49-74.
- Çavdar, Tevfik. *İz Bırakan Gazeteler ve Gazeteciler*. Ankara: İmge Kitabevi, 2007.
- Çetin, Emrah ve Cansu Tüzer. ''İnci Dergisi Üzerine Bir İnceleme''. *Milli Eğitim Dergisi* 46/216 (2017): 203-255.
- Çeviker, Hazal Ceren. ''II. Meşrutiyet Döneminde Meydana Gelen Bir Hükümdar Darbesi: 23 Ocak 1913 Babiâli Baskını''. *Ekonomi İşletme Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi (JEBPIR)* 8/1 (2022): 159-170.
- Çoruk, Ali Şükrü. ''Osmanlı İstanbul'unda Eğlence Hayatı'', *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*. IV, 292-313.
- Çoşar, Nevin. '' Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Tüketim Alışkanlıkları''. 15 Ekim 2010.
- Demir, Tanju. ''Osmanlı İmparatorluğunda Deniz Posta Taşımacılığı ve Vapur Kumpanyaları''. *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi* 17 (2005): 1-17.

- Derviş Tuğrul Koyuncu ve Muhammet Ali Tiltay, ‘‘ Tanzimat Sonrası Osmanlı Toplumunun Tüketim Kalıplarında Meydana Gelen Değişimin Dönemin Romanları Bağlamında Değerlendirmesi’’, *Uluslararası Yönetim, Eğitim ve Ekonomik Perspektifler Dergisi* 5/2 (2017): 1-19.
- Doğangüzel, Semra Betül. *Osmanlı Hukukunda Nişanlama*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2021.
- Durmaz, Uğur. ‘‘Geleneksel Türk Tiyatrosunda ‘‘Kavuk’’: Bir Simgenin İşlevi, Özellikleri, Temsilcileri ve Dünden Bugüne Yolculuğu’’. *Uluslararası Beşerî Bilimler ve Eğitim Dergisi* 4/9 (2018): 13-47.
- Eraslan, Cezmi ve Kenan Olgun, ‘‘1876’dan 1950’ye İstanbul Seçim Tarihi’’, *Antik Çağ’dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*. III, 328-345.
- Erdinçli, İhsan. ‘‘Tanzimat’tan I. Dünya Savaşı’na Kadar Osmanlı’da Birahaneler ve Birahaneçilik (İstanbul ve İzmir Örneği.’’ Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 2012.
- Ersaydı, Alper. Mütareke Döneminde Alemdar Gazetesi ve İttihat ve Terakkî Cemiyeti. *Türk-İslâm Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*. 10 (2010): 187-200.
- Güncü, Mustafa. ‘‘Zeki Bey Suikastı ve Basın’’ Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü. 2015.
- Gündüzöz, Güldane. ‘‘Mütareke Yıllarının İstanbulu’na Mutfaktan Bakmak’’. *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi* 40 (2016): 279-302.
- Güneş, Hüseyin. ‘‘Osmanlı Matbuatına Göre Hasan Fehmi Cinayeti’’. *İçtimaiyat* 7/2 (2023): 394-412.
- Halıcı, Şaduman. ‘‘Yüzellilikler.’’ Yüksek Lisans Tezi. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 1998.
- Huyugüzel, Ömer Faruk. ‘‘Tanin’’, *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 39, 565-567.
- İlbeyi, Özer. ‘‘Mütareke ve İşgal Yıllarında Osmanlı Devleti’nde Görülen Sosyal Çöküntü ve Toplumsal Yaşam’’. *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi* 14 (2003): 247-271.
- İnuğur, Nuri. *Basın ve Yayın Tarihi*. İstanbul: Çağlayan Kitabevi, 1982.
- İpek, Nedim. ‘‘ Churchill Vak'ası (1836)’’. *Belleten* 59/226 (1995): 661-714.
- İvrendi, Mehmet, İsmail Akbal ve Murat Canitez, ‘‘Osmanlı İmparatorluğu’nun Son Yıllarında Gazete Reklamları ve Uygulamaları’’. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 13 (2005): 237-257.

- Karaca, Taha Niyazi. ‘‘Boğazlıyan Kaymakamı Kemal Bey’in İdamı’’. *Atatürk Dergisi* 1/5 (1991): 130-137.
- Karaduman, Sait. ‘‘Mareşal Ahmet İzzet Paşa, Askeri ve Siyâsî Hayatı’’. *Tarih Kritik Dergisi* 2/4 (2016): 40-46.
- Karcı, Erol. ‘‘Alemdar Gazetesi’’, (*Atatürk Ansiklopedisi*. Erişim Tarihi: 22 Eylül 2023), 1-8. (https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/detay/1180/Alemdar_Gazetesi)
- Karcı, Erol. ‘‘Refi’ Cevad Ulunay’’, (*Atatürk Ansiklopedisi*, Erişim Tarihi: 26 Mart 2021), 1-6. (https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/detay/184/Refi%E2%80%99_Cevad_Ulunay)
- Kaya, İsmail. *Pazarlama Bi’Tanedir*. İstanbul: Babıali Kültür Yayıncılığı, 2010.
- Kılıç, Neslihan. ‘‘Türk Basın Tarihinde Gazetelerin İsim Değiştirmeleri’’, *Halkbilim Bağlamında Medya ve İletişim 3*. Editör: Samet Kılıç. Konya: Eğitim Yayınları, 2021.
- Kocakaya, Ayşe Hanife. ‘‘Osmanlı Devleti Döneminde Reklamcılık Anlayışı ve 1908-1909 Tanin Gazetesi Örneği. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 15/1 (2016): 119-148.
- Koloğlu, Orhan. Çev. Hülya Balcı, ‘‘Osmanlı Toplumunda Modernizasyon Aracı Olarak Reklamcılık’’. *Toplumsal Tarih* 64 (Nisan 1999): 46-48.
- Koloğlu, Orhan. *Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Basın*. İstanbul: İletişim Yayınları, 1992.
- Koloğlu, Orhan. *Reklamcılığımızın İlk Yüzyılı (1840-1940)*. İstanbul: Reklamcılık Vakfı Yayınları, 1999.
- Korkmaz, Ender. ‘‘Mondros Mütarekesi Döneminde Sansür’’. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları* 19/20 (2011): 29-55
- Kuruloğlu, Fehim. ‘‘Türklüğün Anadolu’dan Tasfiyesi: Alemdar Gazetesi’ne Göre Mütareke Döneminde İttihatçılık’’. *Tarih Okulu Dergisi* IX (2011): 211-214.
- Küçük, Cevdet. ‘‘Hafta Tatili’’, *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*. 15, 130-132.
- Lüleci, Abdullah. ‘‘İşgal İstanbul’unda Salgın Hastalıklar (1918-1922).’’ Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 2009.
- Lüleci, Yalçın. ‘‘İstanbul ve Sinema’’, *Antik Çağ’dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*. VII, 468-483.
- Malkoç, Eminalp. ‘‘Basın Yayın Genel Müdürlüğü (Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi)’’, (*Atatürk Ansiklopedisi*. Erişim Tarihi: 1 Mart 2022), 1-10. (https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/detay/312/S%C4%B1hhiye_ve_Muaveneti_%

C4%B0%C3%A7timaiye_Vek%C3%A2leti_(Sa%C4%9Fl%C4%B1k_ve_Sosyal_Yard%C4%B1m_Bakanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1).

Maralli, Sezer. ‘‘Alemdar ve İkdâm Gazeteleri ve Milli Mücadele’’. Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 2021.

Mazıcı, Nurşen. ‘‘Af Yasasında 150’likler’’, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi* 55/1 (2000): 79-138.

Mıhçı, Sebahaddin. ‘‘Refî Cevat Ulunay ve Alemdar Gazetesi.’’ Doktora Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 2020.

Öksüz, Hikmet ve Veysel Usta. ‘‘I. Dünya Savaşı Sırasında Rus Donanmasının Trabzon ve Çevresini Bombalaması’’. *İstanbul Üniversitesi Türkiyat Mecmuası* 24/1 (2014): 25-51.

Öncü, Ali Servet. ‘‘İstanbul’da Mütareke Dönemi Yedek Subay Teşkilatlandırmaları’’. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 16/40 (2009): 341-355.

Özbek Giray, Özgül. ‘‘Refî Cevat Ulunay’ın Gazetecilik Üzerine Yazıları’’. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi* 7/3 (2019): 1675 – 1693.

Özbey, Mustafa. ‘‘Millî Mücadele’de Basın ve Alemdar Gazetesi.’’ Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 1990.

Özcan, Tahsin. ‘‘Muhallefât’’, *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*. 30, 405-406.

Özçağlayan, Mehmet. ‘‘Gazetelerin Gelişimi ve Gazeteciliğin Geleceği (Yeni Teknolojiler ve Medya Ekonomisi Açısından Genel Bir Değerlendirme)’’. *Marmara İletişim Dergisi* 13/13 (2008): 131-159.

Özdemir, Mustafa. ‘‘ Mütareke Dönemindeki Siyâsî Akımların Türk Basınına Yansımaları. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi* 7/16 (2008): 203-226.

Özdemir, Şemsi Özlem. ‘‘Alemdar Gazetesine Göre 1919 Yılı Siyâsî Olayları.’’ Yüksek Lisans Tezi. Bitlis Eren Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. 2019.

Özger, Yunus. ‘‘Geç Osmanlı Döneminde Kurulan Bir Sosyal Güvenlik Şirketi: İttihad-ı Milli Sigorta’’. *Tarih Okulu Dergisi (TOD)* XXXVII-2 (2018): 656-680.

Özkaya, Yücel. ‘‘Millî Mücadele Başlangıcında Basın ve Mustafa Kemal Paşa’nın Basınla İlişkileri’’. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 1/3 (1985): 871-912.

Özyılmaz, Özge.’’ Türkiye’de Sinemanın Öncü Girişimcileri: İpekçiler’’. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 18/36 (2020/2): 699-712.

Pamuk, Şevket. *Osmanlı İmparatorluğu’nda Paranın Tarihi*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999.

- Sarıca, Ali. ‘‘Hüseyin Kamî’nin Hayatı ve Eserleri.’’ Yüksek Lisans Tezi. Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 2012.
- Sarmanlı, Özge. ‘‘Yenileşme ve Cumhuriyet Döneminde İstanbul Mutfak Kültürü’’, *Antik Çağ’dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*, IV, 200-215.
- Sonar, Aysel Çelik. ‘‘Ceride-i Havadis Gazetesi’nin Tematik İndeksi’’. *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi* 53 (Bahar 2023): 27-80.
- Söylemez, Faruk. ‘‘Millî Mücadele’de Kuzeybatı Anadolu Basını’’, *Açıksöz Gazetesi (Milli Mücadelenin Yerel Tarihi 1918-1923) (Cilt 1): İzmir, Aydın, Manisa, Uşak, Kütahya, Afyonkarahisar, Eskişehir*. Proje ed. Mustafa Göleç, Zeynep Kevser Şerefoğlu ve İlhami Danış. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi, 2024, XI, 495-510.
- Şahin, Feyza Kurnaz. ‘‘Erken Cumhuriyet Döneminde İz Bırakan Bir Yardım Şirketi: Malul Gaziler Pazarı Türk Anonim Şirketi’’. *Tarih İncelemeleri Dergisi* 35/2 (2020): 577-602.
- Şenyurt, Oya. ‘‘Mekânın, Zamanın ve Eğlencenin Sınırlarında Osmanlı’da Gazinolar’’. *Mimarlık ve Yaşam Dergisi* 6/3 (2021): 947-967.
- Taşkıran, İlkay Burak. ‘‘Reklamcılığın Tarihsel Gelişimi’’. *TRT Akademi Dergisi* 9/21 (2024): 388-405.
- Temel, Mehmet. ‘‘Birinci Dünya Savaşı ve Mütareke Yıllarında Türkiye’deki Bulaşıcı Hastalıklara Karşı Alınan Önlemler’’. *İlmi Araştırmalar* 6 (1998): 227-243.
- Tepeyran, Ebubekir Hazım. *Belgelerle Kurtuluş Savaşı Anıları*. İstanbul: Çağdaş Yayınları 1982.
- Terzi, Arzu. ‘‘ Mütareke Dönemi İstanbul’unda Rekabet Piyasası (Amerikan-Fransız Satış Barakalarının Açılması). *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları* 6 (2004): 87-108.
- Toprak, Zafer. ‘‘ İşgal ve Travma: Mütareke Yıllarında İstanbul’da Hayat’’. *Magma Dergisi* (5 Haziran 2023): 1-16.
- Toprak, Zafer. ‘‘Bir "Evrak-ı Muzır": Şehrah Gazetesi’’, *Tarih ve Toplum Dergisi* 37 (Ocak 1987): 45-47.
- Toprak, Zafer. ‘‘Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Reklamcılık’’. *Boğaziçi* 2 (1988): 22-29.
- Toprak, Zafer. ‘‘Tarihçiliğin Alanı: Reklamın Tarihi’’. *Tarih Vakfı’ndan Haberler* 19 (Ocak 1993): 7-8.
- Toprak, Zafer. ‘‘Mütareke Döneminde İstanbul,’’ *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*. VI, 1994, 19-23.

- Topuz, Hıfzı. *100 Soruda Türk Basını*. İstanbul: Gerçek Yayınları, 1973.
- Topuz, Hıfzı. *II.Mahmut'tan Holdinglere Kadar Türk Basını*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2003.
- Tunaya, Tarık Zafer. *Türkiye'de Siyasal Partiler Mütareke Dönemi (1918-1922) Cilt 2*. İstanbul: Kronik Yayınları, 2024.
- Tunçay, Mete. ‘‘ Mütareke İstanbul’u (1918-1923.)’’, *Antik Çağ’dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*. II, 242-251.
- Turan, Özgür. ‘‘Osmanlı Basın Hayatının Seyri ve II. Meşrutiyet Yıllarında Süreli Yayınlar’’. *Asos Journal Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi* 131 (2022): 299-312.
- Türkkan, Hakan. ‘‘Osmanlı Devleti’nde Kimsesiz Çocuklara Yönelik Yabancı ve Gayrimüslim Müdahaleleri (1840-1922). *History Studies* 12/5 (2020): 2577-2597.
- Türkmen, Zekeriya. ‘‘II. Meşrutiyet Döneminde Osmanlı Ordusunda Ordu-Siyaset İlişkileri’’. *Erdem* 12/35 (2000): 567-591.
- Türkmen, Zekeriya. ‘‘İşgal Yıllarında İstanbul'daki Uygulamalar: Mütareke Döneminde Ermeniler Tarafından Türk Çocuklarının Kaçırılması ve Hristiyanlaştırılması’’. *KÖK Araştırmalar* 2/2 (2000): 265-283.
- Tüzün, Dilek. ‘‘Türk Basın Hayatında Muhalif Bir Tavır: Alemdar Gazetesi (1919-1921).’’ Yüksek Lisans Tezi, Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 2019.
- Tüzün, Nevimve Ayşe Erkmen, ‘‘Arşiv Kaynakları Işığında Osmanlı Devleti’nde Yaşanan Uyuz Hastalığı Üzerine Bir İnceleme’’. *Tarih İncelemeleri Dergisi* 37/2 (2022): 727-745.
- Uyanık, Necmi ve Selahattin Mihçı, ‘‘Refi Cevat’ta Siyâsî Düşüncenin Değişimi Üzerine’’. *Tarihin Peşinde* 2 (2014): 315-329.
- Ünlü, Ertan. ‘‘Osmanlı İmparatorluğu’nda Müzayede Pratiği’’. *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı* 33 (2022): 136-151.
- Yardımcı, Mehmet Emin, Selma Yılmaz Genç ve Duygu Süloğlu, ‘‘Osmanlı Devleti’nde Reklamın Tarihsel Gelişimi ve Ekonomiye İlk Yansımaları’’. *Sosyal Bilimler Metinleri* 1 (2017): 86-104.
- Yavuz, Yusuf Şevki. ‘‘Mustafa Sabri Efendi’’, *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*. XXXI, 350-353.
- Zeyrek, Suat. ‘‘II.Meşrutiyet Sürecinde Osmanlı Devleti’nde Ordu Siyaset İlişkilerine Genel Bakış’’. *Studies of The Ottoman Domain* 4/6 (2014): 8-64.

2. Tüccar Haririzade Abdürrezzak Bey tarafından verilen “Bir Tecrübe, Bin Reklamdan İyidir” ilânı, Alemdar Gazetesi, 2 Mayıs 1919, Milli Kütüphane Süreli Yayınlar Koleksiyonu, nr. 1440-130.

3. “Dormol Tuvalet Suyu” ilânı, Alemdar Gazetesi, 30 Eylül 1919, Milli Kütüphane Süreli Yayınlar Koleksiyonu, nr. 1589-189.

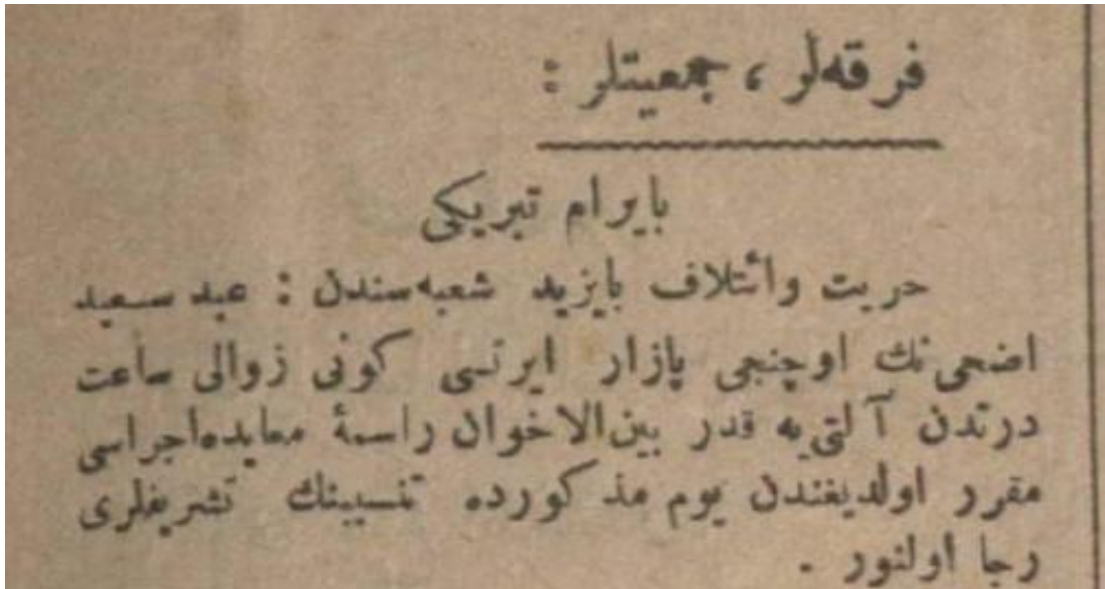
4. "Zenith marka Saat" ilânı Alemdar Gazetesi, 28 Kasım 1919, Milli Kütüphane Süreli Yayınlar Koleksiyonu nr. 2647-347.

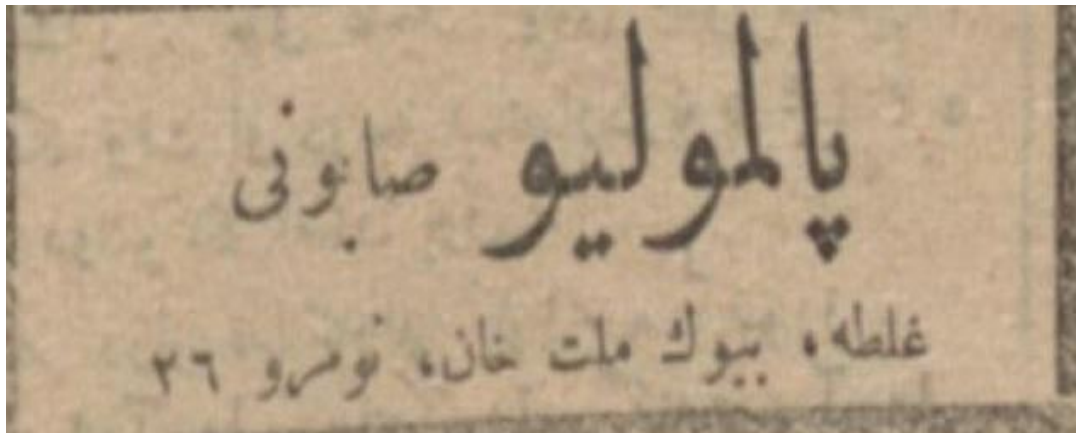
5. Kitabü't Tenvir ve Divançe-i Dehri'' kitaplarının ilânları, Alemdar Gazetesi, 27 Aralık 1919, Milli Kütüphane Süreli Yayınlar Koleksiyonu nr. 2676-723.

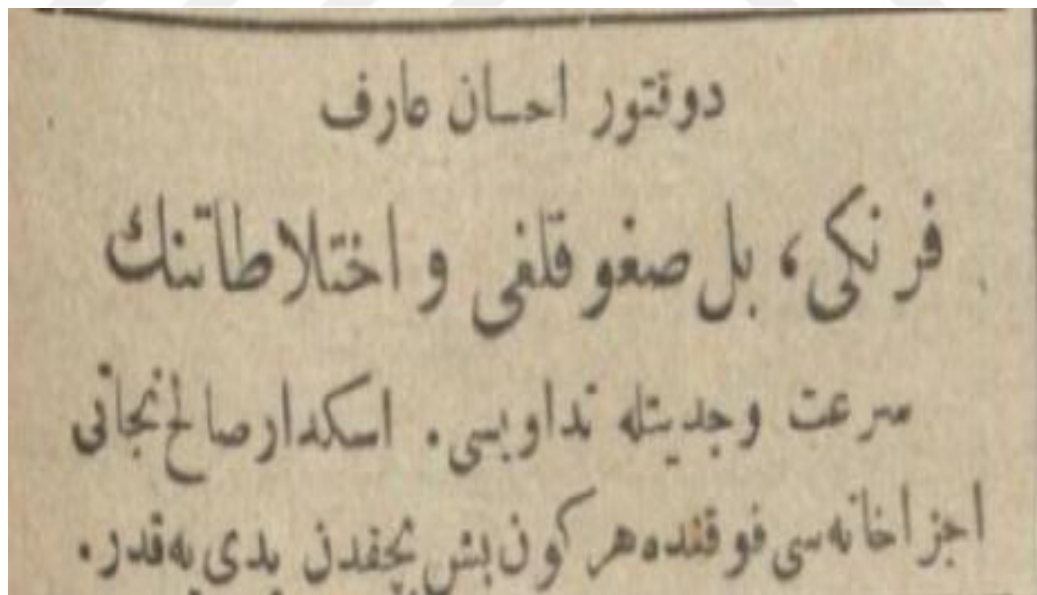
6. Bon Sigara Kâğıdının ‘Aldanmayınız’ başlıklı ilânı, Alemdar Gazetesi, 10 Kasım 1919, Milli Kütüphane Süreli Yayınlar Koleksiyonu nr. 2630-547.

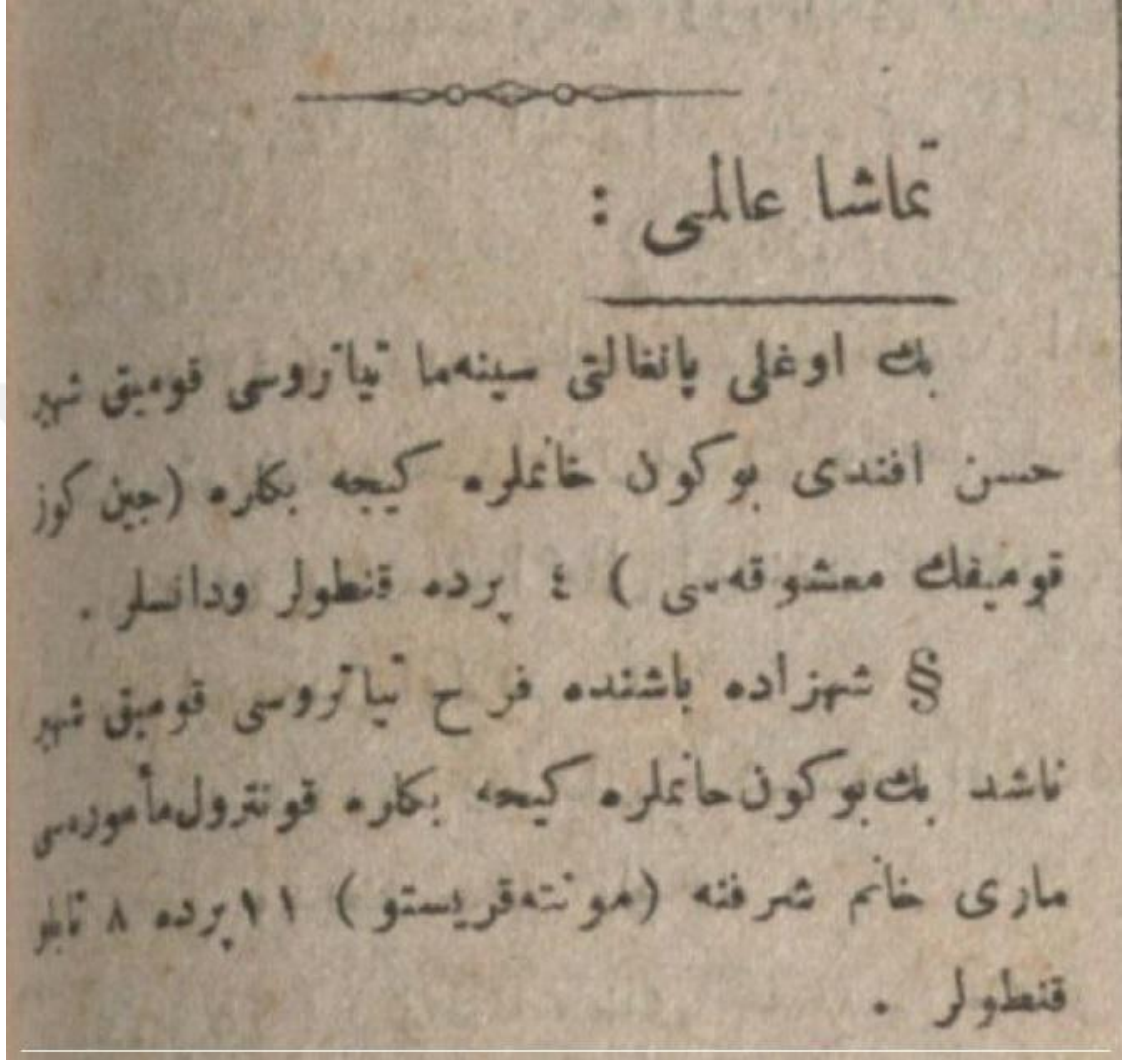
7. HİF'in ‘Bayram Tebriği’ başlıklı ilânı, Alemdar Gazetesi, 6 Eylül 1919, Milli Kütüphane Süreli Yayınlar Koleksiyonu nr. 1565-395.

8. “*Palmolive*” marka sabunun ilânı, Alemdar Gazetesi, 21 Mayıs 1919, Milli Kütüphane Süreli Yayınlar Koleksiyonu nr. 1459-245.

9. “Doktor İhsan Arif Bey’in” ilânı, Alemdar Gazetesi, 25 Nisan 1919, Milli Kütüphane Süreli Yayınlar Koleksiyonu, nr. 1434-193.

10. "Temâşâ Alemi" başlıklı ilân, Alemdar Gazetesi, 8 Kasım 1919, Milli Kütüphane Süreli Yayınlar Koleksiyonu nr. 2628-539.

ÖZGEÇMİŞ

Adı, Soyadı	Fetih Kutay	AYCIL
Doğum Yeri ve Yılı		
Bildiği Yabancı Diller ve Düzeyi	İngilizce	Orta
Eğitim Durumu	Başlama- Bitirme Yılı	Kurum Adı
Lise	2014-2018	Ertuğrul Gazi Anadolu Lisesi
Lisans	2018-2022	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü
Yüksek Lisans	2022-2025	İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı
Doktora		
Çalıştığı Kurumlar	Başlama- Ayrılma Yılı	Çalışılan Kurumun Adı
1.		
2.		
3.		
Üye Olduğu Bilimsel ve Mesleki Kuruluşlar		
Katıldığı Proje ve Toplantılar		
Yayınlar:		
Diğer:		
İletişim (e-posta):		
Tarih İmza Adı Soyadı		18.09.2025 Fetih Kutay AYCIL

